

République du Sénégal

Ministère de l'Éducation nationale

A cang

Safe no kalaas

Seereer

Édition 2018
Réimpression 2021

Avis de droit d'auteur : ©2016-2021 projet Sénégal Lecture Pour Tous pour l'Agence des États-Unis pour le développement international (USAID), contrat USAID n° AID-OAA-I-14-00055/AID-685-TO-16-00003, géré par Chemonics International. Tous droits réservés. Cette aide provient du peuple américain et est financée conjointement par l'USAID et le gouvernement du Sénégal.

Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO licence (CC BY 4.0 IGO) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/igo>. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce travail y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées de la licence CC BY.

PREFACE

Dans le cadre de l'amélioration de la qualité des enseignements et des apprentissages au cycle élémentaire, le Ministère de l'Education nationale du Sénégal a mis en place le programme « Lecture Pour Tous », financé par le Gouvernement américain à travers l'Agence Américaine pour le Développement International (USAID).

L'atteinte des objectifs de qualité annoncés dans le Programme d'Amélioration de la Qualité, de l'Equité et de la Transparence (PAQUET) dépend, en partie, du développement des compétences de lecture sans lesquelles les apprentissages se réalisent difficilement dans les autres disciplines. Or, les performances en lecture sont fortement tributaires de l'accès des apprenants à des intrants de qualité. C'est pourquoi, le matériel didactique conçu et réalisé par Lecture Pour Tous, pour servir de support à l'ambition du ministère d'améliorer les acquis scolaires dans cette discipline fondamentale, revêt un intérêt capital du fait de l'utilisation des langues nationales comme médium d'apprentissage de la lecture initiale.

Ce matériel didactique est élaboré sur la base d'expériences éprouvées, menées de par le monde et adaptées au contexte sénégalais, y compris le curriculum de l'éducation de base (CEB). Les évidences en apprentissage de la lecture initiale démontrent que le recours aux langues que parlent et comprennent les enfants, l'adoption du principe du décodable, l'application d'une approche d'apprentissage systématique, explicite et structurée permettent aux enfants de lire.

Au vu des nombreuses expertises sollicitées pour sa conception, il est à espérer que ces ouvrages constitueront des supports de qualité qui permettront d'apporter une réponse effective à la volonté du Ministère de l'Education nationale d'améliorer sensiblement les performances en lecture.

C'est le lieu de remercier l'USAID pour son précieux concours et d'inviter tous ceux qui auront en main ces outils d'en faire un bon usage.

Le Ministre de l'Education nationale

AVANT PROPOS

Pour aider les élèves sénégalais à réussir l'apprentissage de la lecture dès les premières années de leur scolarité, le programme national « Lecture Pour Tous » a conçu ce manuel de classe en langue nationale dans une approche syllabique. Il est destiné aux élèves de Cours d'Initiation (CI).

Ce livret est un outil de classe qui permet à l'enseignant (e) de travailler régulièrement les capacités de lecture des élèves. Il est fondé sur le respect du principe de décodage systématique en lecture. C'est-à-dire que l'élève apprend progressivement sur la base de lettres, de sons et de mots déjà étudiés.

Dans la progression, l'élève apprend à reconnaître les sons à l'oral et à l'écrit, à combiner des lettres pour former des syllabes, à associer des syllabes pour former des mots, à lire des mots familiers et des mots inventés, des phrases et des textes de façon fluide et à s'essayer à trouver le sens des mots et des phrases qui sont lus.

La démarche préconisée recommande fortement de :

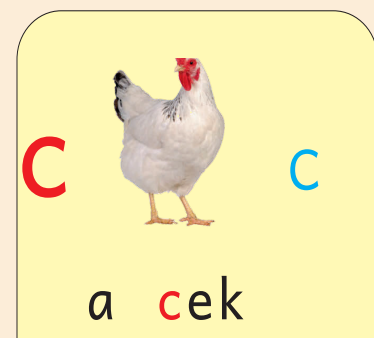
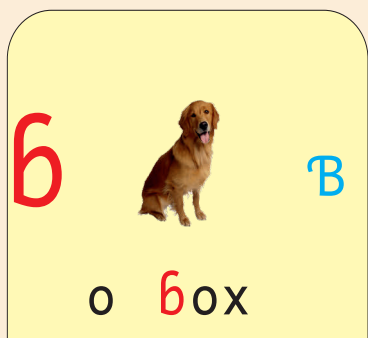
- Utiliser régulièrement le livret pour dérouler toutes les activités de lecture en classe ;
- Amener l'élève à pointer du doigt l'objet à lire pendant au moins six secondes en lui accordant toute son attention ;
- Amener l'élève à lire à haute voix tous les jours les contenus présentés.

Outil indispensable à la classe, ce livret est un intrant de qualité pour aider les élèves à développer, avec un minimum d'assistance, leurs compétences en lecture.

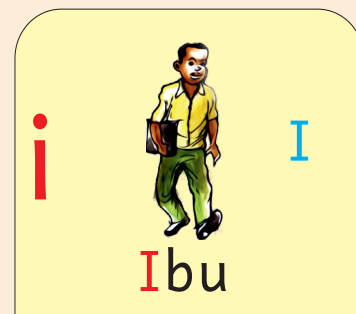
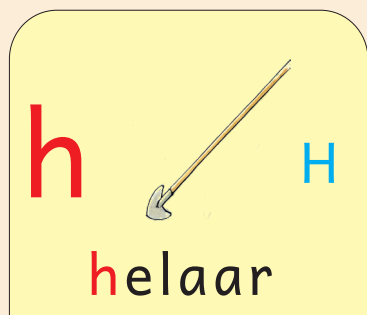
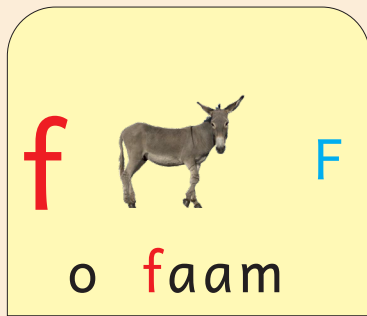
Table des matières

Alphabet illustré	6
Tableaux de l'alphabet	10
Semaine 1 : Leçons 1, 2 et Leçon 3 (Révision)	11
Semaine 2 : Leçons 4, 5 et Leçon 6 (Révision)	20
Semaine 3 : Leçons 7, 8 et Leçon 9 (Révision)	29
Semaine 4 : Leçons 10, 11 et Leçon 12 (Révision)	41
Semaine 5 : Leçons 13, 14 et Leçon 15 (Révision)	53
Semaine 6 : Leçons 16, 17 et Leçon 18 (Révision)	65
Semaine 7 : Leçons 19, 20 et Leçon 21 (Révision)	77
Semaine 8 : Leçons 22, 23 et Leçon 24 (Révision)	89
Semaine 9 : Leçon 25 et Leçon 26 (Intégration 1)	101
Semaine 10 : Leçons 27, 28 et Leçon 29 (Révision)	108
Semaine 11 : Leçons 30, 31 et Leçon 32 (Révision)	116
Semaine 12 : Leçons 33, 34 et Leçon 35 (Révision)	124
Semaine 13 : Leçons 36, 37 et Leçon 38 (Révision)	132
Semaine 14 : Leçons 39, 40 et Leçon 41 (Révision)	140
Semaine 15 : Leçons 42 et Leçon 43 (Intégration 2)	148
Semaine 16 : Leçons 44, 45 et Leçon 46 (Révision)	153
Semaine 17 : Leçons 47, 48 et Leçon 49 (Révision)	161
Semaine 18 : Leçons 50, 51 et Leçon 52 (Révision)	169
Semaine 19 : Leçons 53, 54 et Leçon 55 (Révision)	177
Semaine 20 : Leçon 56 et Leçon 57 (Intégration 3)	185
Semaine 21 : Leçons 58, 59 et Leçon 60 (Révision)	190
Semaine 22 : Leçons 61, 62 et Leçon 63 (Révision)	198
Semaine 23 : Leçons 64, 65 et Leçon 66 (Révision)	206
Semaine 24 : Leçons 67, 68 et Leçon 69 (Révision)	214
Semaine 25 : Leçon 70 (Intégration 4) et Leçon 71 (Evaluation d'étape)	222

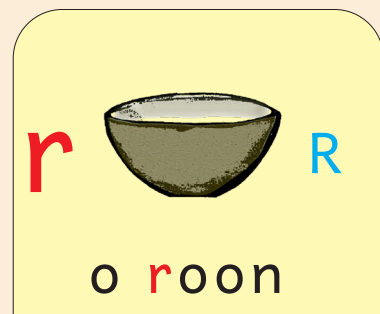
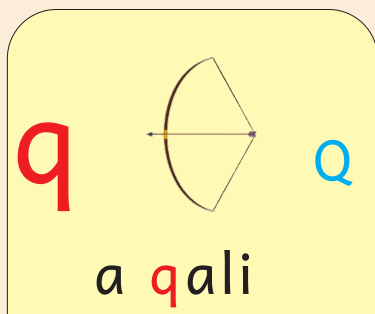
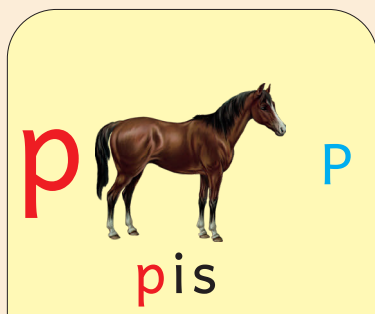
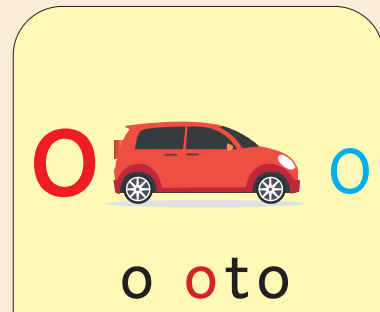
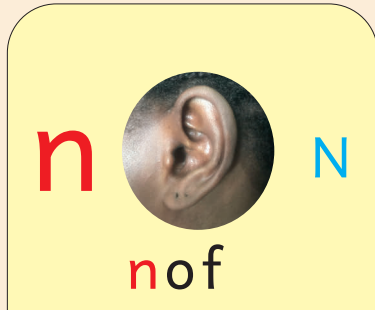
A pind Seereer

A pind Seereer

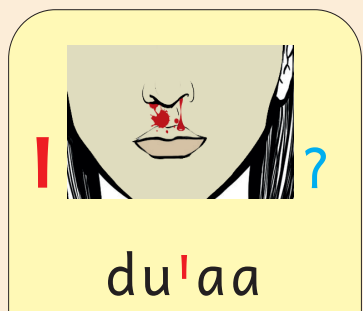
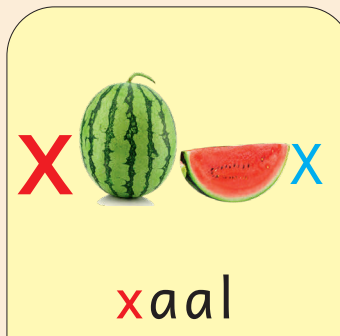
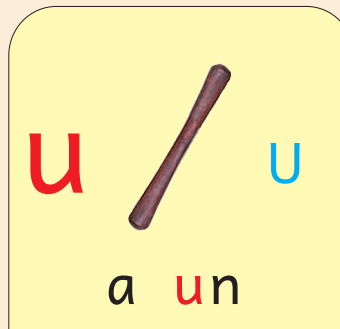
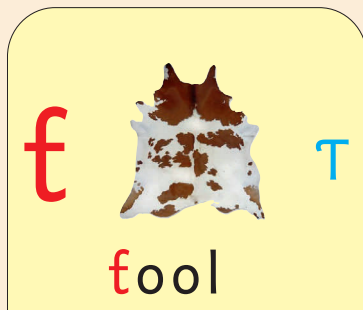
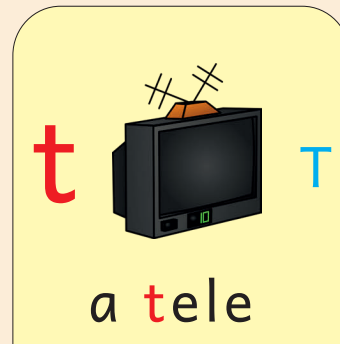

A pind Seereer

A pind Seereer

a b b̃ c c̃ d d̃

e f g h i j

k l m n ñ ŋ

o p β q r s

t ʈ u w x y ỹ ʻ

a e i o u

m l k b

a m o b l u k i

b e k u a m o l

o l i a e b e m

e b l o m a i b

l i b u l e m o

u k l k a i k e

m u i m b e a k

i m o o l k b u

m u mu

k e ke

b o bo

l im lim

e b eb

m al mal

a m am

i l il

b al bal

m ek mek

★	m	aad	maad	g	as	gas
▲	k	im	kim	m	aal	maal
■	m	ool	mool	oo	l	ool
●	ma	le	male	ma	ki	maki
♥	li	mi	limi	i	la	ila
☾	ma	ma	mama	la	ki	laki
☀	ba	ba	baba	li	me	lime
😊	ka	li	kali	ki	Lo	kilo

★	baab	kaam	am	uut
▲	kaal	lim	at	lool
■	mama	laki	lake	ila
●	limi	lame	kama	kaki
♥	male	maki	maka	mami
☾	moli	oli	luli	lamu
☀	kibe	mola	lula	kuli
😊	maba	bulo	lule	lobe

- ★ Ami lulu iba.
- ▲ Umi lula abi.
- Kibe maku mami.
- Mami lule bulo.
- ♥ Mami lulu ibu bulo.
- ☾ Maba lamu lak laba.
- ☀ Maba lamu lak bala.
- 😊 Bilo kalu bala kam bulo.
- 🐣 Limi mol no mal ne.
- 🥄 Lama limu lime lame ke.

a e i o u

n t d f s

t e n u a s o f

a f o f d u s i

o d u d e f e s

e t d n s o i t

n i t f i e d o

u s a t a d t e

s u i s n e a d

i t o n o n f u

n a na

u t ut

d o do

f e fe

s i si

d is dis

f e fe

i s is

f od fod

u n un

★	na	fi	nafi	ti	m	tim
▲	fi	da	fida	an	di	andi
■	fo	di	fodi	fa	ni	fani
●	fi	fi	fifi	f	ad	fad
♥	ta	ni	tani	se	di	sedi
☾	su	ti	suti	fo	to	foto
☀	so	di	sodi	sa	tu	satu
😊	s	aakk	saak	fo	du	fodu

★	ten	tan	aak	fud
▲	naf	sod	don	ook
■	nof	fan	duf	fad
●	nafi	nafa	suti	fani
♥	fadi	sodi	fada	sedi
☾	ati	fodu	satu	oto
☀	fifi	fida	foto	andi
😊	sali	fodi	soda	tani

- ★ Naf de faaxee.
- ▲ Mafi o faax soom.
- Fata tinu a Nafi.
- O don nafi mosa.
- ♥ Natu reta fa nafi.
- ☾ O fud Fani neewa.
- ☀ Fata a reta maa nafi.
- 😊 Sanu damu Satu no don.
- 🐣 Safi ten fidu a Sanu.
- 🥄 An na den Satu sedu.

a e i o u l m k b n t d f s

k f l o i u l e

a m o k s f s d

f o t k n l i b

n s u t b a d o

k o m e s u e d

l m u l i f n i

t n d a k a t b

s a m f e b e d

n um num

m aad maad

d uf duf

s am sam

f el fel

b aad baad

f al fal

k af kaf

d ek dek

m os mos

★	s	od	sod	di	ba	diba
▲	fa	sa	fasa	fu	sa	fusa
■	da	mi	dami	su	fa	sufa
●	mo	da	moda	su	fu	sufu
♥	l	am	lam	su	ta	suta
☾	no	la	nola	t	ul	tul
☀	ni	ma	nima	ma	sa	masa
😊	no	la	nola	li	sa	lisa

★	ten	tol	sed	sod
▲	sis	sos	lam	let
■	tul	moda	eelaa	tud
●	sufu	mola	sofi	tinu
♥	suta	nola	fasa	umi
☾	tasu	nima	mata	dami
☀	masa	ari	diba	dal
😊	uri	nene	fusa	nara

- ★ Sil suuma felu.
- ▲ Tol ke Sanu sute.
- Lim lam ne simtu.
- Nof ne ten nanun.
- ♥ Sali sanu a lamu.
- ☾ Suti mal ke kam.
- ☀ A moda boo ta mos.
- 😊 A lula a Nama sil.
- 🐣 A filta no lak ne.
- 🥄 A sofa tul ne Badu.

aa ee ii oo uu r p y g

uu r y ii p aa g aa

y ee r oo r p ee r

oo p uu y g aa r y

g uu y ii ee r oo p

ii p aa r oo p g ee

p oo g ii r aa y g

uu y aa y p g ee r

p ee r oo g ii p uu

y aa yaa

ee p eep

g ii gii

uu p uup

y oor yoor

r uu ruu

y iir yiir

g oo goo

p aar paar

g eey geey

★	y	iir	yiir	raa	re	raare
▲	p	oor	poor	g	uur	guur
■	aa	ri	aari	gee	ri	geeri
●	p	aar	paar	roo	gee	roogee
♥	uu	pi	uupi	rii	gaa	riigaa
☾	ii	na	iina	ta	ra	tara
☀	yoo	ru	yooru	g	ooy	gooy
😊	r	aap	raap	raa	paa	raayaa

★	puur	geer	peey	roog
▲	raay	ool	guur	paar
■	raap	paar	gooy	yuur
●	reer	uti	yaag	geeri
♥	uupi	puur	meel	riigaa
☾	yiir	peer	raapaa	yoori
☀	aari	iina	raare	goora
😊	uli	roogee	yooru	garee

Paar a yaaraa.

Goora yooru paar.

O geer too yoogu.

Roog yiiru roog 'in.

Paal ke goora mosu.

Gori yoogwu no puur ne.

A teep atu a keer.

Riigna raapaa, geerkiro mayu.

Moodu a yooga axum kaa fop.

Gooraa a yooga pisum maak kaa.

j w q x

aa r y ii p aa y uu

y ee r oo r p ee r

oo p uu y y aa r y

g uu y ii ee r oo p

oo r aa r oo p g ee

p oo g ii r aa y g

uu y aa y p y ee r

r ee r oo g ii p uu

x oo xoo

ee w eew

aa q aaq

x ool xool

aa w aaw

j uu juu

x ii xii

t eex teex

w iir wiir

q aal qaal

★	we	ne	wene	lu	qu	luqu
▲	wa	qa	waqa	n	iiw	niiw
■	waa	ji	waaji	x	uum	xuum
●	joo	ta	joota	xa	qi	xaqi
♥	j	aar	jaar	je	gi	jegi
☾	j	oor	joor	ja	wa	jawa
☀	q	ool	qool	oo	qu	ooqu
😊	x	eel	xeel	xu	ri	xuri

★	qool	xoor	eed	jaax
▲	xeel	joox	xuum	xaal
■	naaq	joota	waaqee	jeem
●	xuree	waana	jawa	waqee
♥	jaaraa	jeeree	woqee	joowaa
☾	weejee	jawaa	jiloox	jaloox
☀	joloox	jawdu	xetoox	muux
😊	qoor	ooqu	luqu	quul

- ★ Luxa jeegee xooxum.
- ▲ Jal jeg xoolu.
- Jir xoxtu Jaab Jooral.
- Xooxe le Xole xoolee.
- ♥ Jibi ee mbaal jegatee.
- ☾ Waali miñee o wat meen.
- ☀ Joor naangee jawaa a put.
- 😊 Jaara na jeeraa Jaga Jaw.
- 🐣 Xule waanee xaye na qal ale.
- 🥄 O xoor olaa a jektooxa de.

aa ee ii oo uu r p y g j w q x

r p x ii p oo w q

aa y r p oo w g w

y ee i ee j uu j q

p g ii w g p x j

uu q x g x r q aa

g x aa oo y j j w

oo aa q g uu q x ee

aa oo ii y w j w p

w aaj waaj

y oog yoog

j eer jeer

x eet xeet

w eej weej

x ool xool

y eeq yeeq

g oon goon

j iin jiin

y aaj yaaj

★ w aaj waaj
 ▲ y ooy yooy
 ■ x ooj xooj
 ● g uur guur
 ♥ gee wi geewi
 ☾ qaa woo qaawoo
 ☀ poo ree pooree
 😊 raa xaa raaxaa

b eej beej
 j eej jeej
 y eeq yeeq
 x oox xoox
 paa xee paaxee
 guu ree guuree
 y uq yuq
 pi ree piree

★ jol yuq xees beej
 ▲ xoox yeeq wuuq waas
 ■ jali joloo paaxee gaajo
 ● waajaa xooxe riwaa rawaa
 ♥ aaxaa yaayoo jooxi guuraa
 ☾ geewi wegaa jeeju weejaa
 ☀ yuuree waree yulee piree
 😊 juli jula qule xooree

Jaal a gara.

Juli oxe garaa.

Yuuri no pep kene.

Geeteena, waaji fo jem.

Jaal paax a jalaa.

Laqooxi, too jegiro yiif mosu.

Jaleerna boo jalooxaa o jeerel.

Raan ruuxu fosoow ole apaax.

Riwee ligit fee na Jaabe de.

O xajaw o xe no jug ole.

nd ng

★	weer	xuuq	joox	beej
▲	wuuq	xaaj	joor	jaax
■	waajaa	wooraa	riwaa	rawaa
●	geewi	jolaay	maarwi	xij
♥	yuuree	yaaree	yulee	raayaa
☾	xooj	jaga	woloox	jaabel
☀	joogu	jalaa	juli	jula
😊	mayee	yolaa	yaasi	xoox

nd o ndo
 ng im ngim
 d and dand
 ng ii ngii
 nd ut ndut

ng u ngu
 nd ik ndik
 ng en ngen
 nd ee ndee
 d ung dung

★	nguu	da	Nguuda
▲	nd	oog	Ndoog
■	nd	ol	ndol
●	ngo	dir	ngodir
♥	nga	dand	ngadand
☾	li	ngir	lingir
☀	ngii	ndir	ngiindir
😊	ndee	go	ndeego

★	jol	yuq	xees	beej
▲	xoox	yeeq	wuuq	waas
■	jali	joloo	paaxee	gaajo
●	waajaa	xooxe	riwaa	rawaa
♥	aaxaa	yaayoo	jooxi	guuraa
☾	geewi	wegaa	jeeju	weejaa
☀	yuuree	waree	yulee	piree
😊	juli	jula	qule	xooree

- ★ Ndut ne Ngaan ngimee goor.
- ▲ Yungar xajom yongee no ngaan.
- Ndoogu jeen a yongaa no ngaan.
- Ndiirax ndut a wata yaam doktor.
- ♥ A yoon ngodir malee fangen.
- ☾ Ngulook ndiiki, o ndaag a yaqaa xew.
- ☀ Ndaayaan yengteem, yungatoor ndeeres fa Ngoor atun.
- 😊 Ngidmir a dunga ngentand a feland o yongand.
- 🐣 Ngoor o Ngooc fa Waajoojo ndefu pangool ke.
- 🥄 Nduku layee ndokoor ne kam ngentand, yaqee ndigil.

- ★ Ngaala a laya Ndaar ee ndiigum o ngolaar o ndam oo. Ngoor kaa a ndamtaan boo o ngod jegee ta. Kaaga taxu boo ngaaf yoqee a aareer neen.
- ▲ Ngoor o Ngooc fa Waajojo ndefu pangool ke. Maak we kaa njuuraa a den no hiid oluu refna. Ta ref kaa naa yetooxaa saax le fop. Keene taxu boo ngoor ke a moytooxaa a den.
- Ngooloorir kam ngentand na ataa a tef a pelu. Keene taxu boo oxuu refna a warin o gayaa. Yaam maak waa a layooga ee we ngenna ndefu fog.
- Too o fog a ref kaa fop a ndeerna boo waraand o yaq. Oxuu fexeyna boo yaq o fog, o ñoowof felkee. Yaaga boog wiin we fop a mbara o yetooxaa ngentand.

mb

★	ngas	ndaagaan	ndut	ngeed
▲	yaand	ndeeep	mangu	ngoor
■	ndende	ndeego	ndongo	ndokoor
●	ndiiroor	ndiirax	ndiigin	ndigil
♥	ngooluum	ndet	ndugin	ndobin
☾	ndegoor	ngodir	ndegoor	ndaagin
☀	ngiindir	yungar	yaangom	nguri
😊	ngaari	nguuda	nganda	ngaadi

mb	a	mba
mb	aa	mbaa
r	imb	rimb
s	amb	samb
mb	uu	mbuu

x	omb	xomb
ng	amb	ngamb
j	omb	jomb
l	imb	limb
mb	iij	mbiij

★	mbuu	dik	mbuudik
▲	u	mbaa	umbaa
■	sa	mbir	sambir
●	su	mbik	sumbik
♥	sa	mba	samba
☾	so	mbi	sombi
☀	nja	mbir	njambir
😊	ga	mbi	gambi

★	mbind	mbuud	mbaal	mbaamir
▲	damb	xomb	goomb	mbaal
■	pamb	samb	jimbi	mbuud
●	sambir	jambel	umbaa	tiimbel
♥	sumbik	jambaal	mbelax	njambir
☾	samba	xamb	mbudoox	mbambe
☀	sombi	demba	mbir	sombel
😊	gambi	mbirjam	Jambaar	gamb

- ★ A mbeel a maak refu Ganki.
- ▲ Mbuud mbelu roog fa mbeedu andeel.
- Ngumbel gatee Sambamb, Demba na bumbaa.
- O mbamb a fakta no gamb olaa.
- ♥ Mbind ne Moor Mbenj mbudaay a ngelooru.
- ☾ Ndoobuur fee a mbeel umbu mbadir ne.
- ☀ Fapoox taxee o ref mbir, Tambaan lamee njom.
- 😊 A mbeel a pelu o mbood jangtum a mbey.
- 🐣 Mbiiij a faaxa no mbir mbexu ngaaf.
- 🥄 Ami a lay ee mbak ne Suma a fela lool.

- ★ Mbind mbaad mbuudee njom ne mbuleem faak. Mbisaan Fay no mbind ne fo xaariitum njiru. Ndaa yoo Mbayla fa Mbeen a mbaaga ndet.
- ▲ Fapoox taxee ref mbir naa fop a andna no njom. Lamaan lamee njom keene taxu waagee teen tig. Soo tamit jeemee o jang ndax ta waagin.
- Ami saaxo a lay ee mbak ne Suma a fela lool. Keene taxu boo ngulook ne a roof apaax. Rew we ngimaa, a mboxaa boo muu fodoona o nanaa den.
- Mbisiin Ngom fa Mbay mbogee no we mbiisna mbaar ne. Keene taxu da mbatoox teemeed oxuu refna. Ta ref a toon, no we mbogeerna no calel ke.

nd ng mb

★	mbamb	ndool	mbood	ngamb
▲	xomb	famb	kamb	ndaalaan
■	ndegoor	xomb	menge	mongi
●	ndende	mbaad	ndiirax	limbaa
♥	yaangom	ndiijax	mbeedin	mbuud
☾	ndiiroor	gambel	mbem	wondoox
☀	ngooluum	ndiir	ngodir	ngoleem
😊	nguuda	ndeego	yengee	ndaagaan

★

ng	al	ngal
nd	al	ndal
mb	ug	mbug
mb	ind	mbind
ng	aan	ngaan

ng	amb	ngamb
l	ing	ling
f	amb	famb
mb	amb	mbamb
nd	umb	ndumbe

★	g	en	gen
▲	g	od	god
■	ngaa	di	ngaadi
●	ndaa	gaan	ndaagaan
♥	ndii	gum	ndiigum
☾	mbuu	din	mbuudin
☀	no	mbo	nombo
😊	mbir	jam	mbirjam

★	ngooy	andaa	ngoomal	ndong
▲	dang	ngodir	mbugaan	ndung
■	ngaan	ool	ngaay	and
●	ndeela	ngumba	mbeg	samba
♥	ataa	mbaad	asi	ndigil
☾	mbuudin	gambi	ngomir	nduufik
☀	nombo	oosee	mbeeree	ngadand
😊	mbirjam	paangi	mbung	ndaagaan

- ★ We mbugirna mbaree o ngodraa.
- ▲ Ngiin a mbaru adnaa a njeetaayaa.
- Mbuud ne mbulum, Mbaar Mbay fakun.
- Ndew Ngom a faaxa, andee ngodir
- ♥ Ngamir ne Mbode fa Ngenar felandee ngentand.
- ☾ Ngol ne jiraam faaxee rokel no ndiig.
- ☀ Ngumba, Mbungaan fa Ndumbe, a Mbul a ndetu.
- 😊 Diilooxna ndut faak, o and olaa taxu.
- 🐣 Mbuloor a fela, a wetandaa a saandang faak.
- 🥄 No qol le mbaanit, teen o mbid a mbufu.

- ★ Andi ee ndamir faaxu no ngentand. Mbexir too nu ngodirkee refu doole. Bugar ee : Yungator, mbeltir, mbef mosu oo. Wuu ngimuuna taa ndef ta, na jam soom a ndefkaa.
- ▲ Moodu Seen geeree, ten taxu boo ngaaf leng refee no mbindum. Naangee o mataa o qol, wiin we a naangaa mbigwaa, ta wondoox na pilyaanum, a nan-gilwaa o rajo.
- Mbuud ne Ganki, seeni ngawul fakun fo we ta yoonitna. O hiid oluu refna o ten saate fee a nqooyaa. Ta fakan a den njom maak ne pir ke fop a ngaranaa.
- We mbugirna mbaree o ngodraa keene faaxeer. Oxuu refna a fexangaa o kendum jam soom na jegkaa. Too ngentand kaa ref kaa wareena o niw, kaa faax.

nj

★	ndalaa	ndamu	sundaa	ndefu
▲	mbiraa	ndool	ndap	mbind
■	ngaru	ngimaa	mbaaxu	ndoonu
●	ngenu	mbog	mbap	ndepe
♥	pambe	ndiiga	mbaaga	ngimin
☾	mbaal	ndeer	nduus	ndiin
☀	ngom	ngas	sambir	semb
😊	somb	mbegaan	ngomb	jamb

nj	im	njim
nj	an	njan
nj	om	njom
nj	aar	njaar
s	inj	sinj

nj	eer	njeer
nj	een	njeen
o	nj	onj
nj	ol	njol
s	unj	sunj

★	njaa	ra	njaara
▲	nju	ma	njuma
■	njee	mik	njeemik
●	njo	goy	njogoy
♥	x	anj	xanj
☾	ba	njaa	banjaa
☀	nj	er	njer
😊	Nje	maan	Njemaan

★	njooba	njer	njool	njom
▲	xanj	njaw	sinj	onj
■	njol	njofu	njame	njuga
●	njogoy	njaalik	oos	njuuma
♥	njuma	banjaa	Njemaan	njofu
☾	njeemik	njegu	njaara	njawaa
☀	uup	njaalik	njaaya	njokoo
😊	njuufa	xanje	xanju	njogoy

- ★ Njuma, njool took a refu.
- ▲ Njaaya maafu njool Xanja faak.
- Njira Njaay fa Njeen Ngom ndetu Njemaan.
- Njaara Njaan kaa sinjaa o feet kirand.
- ♥ Njaw ne yaaseena bat ne faak felu
- ☾ Muusa kaa fuudaa njogoy mosu na kaayiit.
- ☀ Njira kaa retaa ekol nqes nuu refna.
- 😊 Njame Njan kaa sektaa o siir ole xaye.
- 🐣 Nqoox maak ne mbegaan refu no siir olaa.
- 🥄 Saate'in na faknaa njom tening fuu refna.

★ Bilaali mbir maak oo, a gen na saate fee. A reta no njom naa Jilaas, a maaf pir kaa fop. A xeta fo o baagu, ndaa o ten jangu a saaw alaa.

▲ Muse Njaay waagu a cangin no ekol ne Hama Siga. Naangee xawaa kaa layaa a tektaa boo o and. Xa elewum fop kaa njalaa kili yaam kaa cooxtaa aqatax.

■ Bure o caajal o maak oo naangee xijaa.

Bes fuu refna ta gayik, a faalik mbaat ta xooxik.

Nqes a retaa, a jalaa waasaa boo kirand ta gat.

● Xaye refu bes korite, fop a ndoku toki mosu. O fog ole fop ndefu no mbind ne, a njeetaayaa, a njalaa. Rew we mbokatoox a njawaa, in fop i mbog a put ale.

nq

★	njeg	njong	njol	njiig
▲	sunj	tunj	lanj	xanj
■	njom	njool	monj	banj
●	njalaa	njalik	njaw	njega
♥	njuma	njaaya	sinja	njame
☾	njogoy	njer	njuup	njofna
☀	faanja	njaar	njambu	njem
😊	njal	njeem	njuum	xanja

nq as nqas
 nq aw nqaw
 nq el nqel
 nq es nqes
 w enq wenq

nq eq nqeq
 nq et nqet
 nq ol nqol
 nq oox nqoox
 nq ool nqool

★	nq	ol	nqol
▲	nqi	jaa	nqijaa
■	nq	ool	nqool
●	nqaa	rit	nqaariit
♥	nq	el	nqel
☾	o	nqe	onqe
☀	nquu	raan	nquuraan
😊	nqu	tand	nqutand

★	nqol	nqool	nqet	nqoox
▲	nqel	nqaw	lanq	nqot
■	nqaw	nqeen	nqaariit	nquuraan
●	nqotaa	nqijaa	nqaadaa	nqes
♥	nqinja	nqooyik	onqaa	onqe
☾	nquuraan	xulanq	nqaw	nqooland
☀	nqutand	nqetan	nqijaa	nqoolaa
😊	xulanq	nqetand	nqotaa	nqasir

- ★ Daba reta nqes ne no qol.
- ▲ Xulanq caaci xoola bee qac xaye.
- Baaba Biram a ata suum nquuraan.
- Faap a jika nqoox maak njeel mosu marse.
- ♥ Nqel mbelu yook a refa no mbind tokoores.
- ☾ Nqaw nqas ne Faatu a fela foofi.
- ☀ Paar Suusan o xaa hutkaa no naak kaa.
- 😊 O nqool koor a wata no bes diibor.
- ☀ Nqaariit ne Jokel seen fa Pool jegu doole.
- 🥄 Muusa fa Mari nqotu Siga da ndet ekol.

- ★ Mal ne no goor we a jawa nqoox nqes ne xaye. Goor we njom a mbaknu, rew we a mbakin nqel. Saate fee a xumba lool. Wiin we fop a faaya.
- ▲ Xa qol axe Nqaan xaal a nqooxe rend. Nqaan fa koy ale nqeta maaga. Nqaan a gis o loq a rax a koy ale. A koy ale a rok kam taxar kaa.
- Nqes ne xaye a beg ekol oo. Muuse Njaay fo meetar ke nqetu ndax i njeg kermes. Xa elew axe, wene nqot mene, waana nqot maana. Yoq we a nqotiid a karne ke.
- Nqaan njaay o Fes o mosu oo. Njar mbelu a yeru xaye. Ten fo o maagum a njala baa nqij. Owe mofa no nqel ne Paam nqaw ne.

nj nq

★	gamb	ndap	ndigil	mbaal
▲	ndew	ndok	ndooy	mbiic
■	ngaraa	nombo	gamb	rumb
●	mbind	ngimu	mbexir	tening
♥	mbuud	ndoki	sombel	sambraa
☾	ngenu	ndimle	ndal	ndamaa
☀	mbogu	ndiig	ndeela	ndoog
😊	mbir	nduur	ndeef	xand

nj	al	njal
nq	aw	nqaw
nq	as	nqas
nq	ol	nqol
Nj	aay	Njaay

nj	il	njil
nq	et	nqet
nj	er	njer
nj	om	njom
nq	ot	nqot

★	njuu	ma	njuuma
▲	njee	me	njeeme
■	xu	lanq	xulanq
●	nqo	taa	nqotaa
♥	nqe	taa	nqetaa
☾	njo	goy	njogoy
☀	nqi	jaa	nqijaa
😊	nja	laa	njalaa

★	njom	xanja	ndunj	nqool
▲	nqol	nqaw	njer	nqel
■	njeeme	njogoy	njaw	njalik
●	njega	njuuma	nqetaa	njegu
♥	nqeel	njofna	nqijaa	onqaa
☾	nqotaa	njuufa	onqe	sinjaa
☀	njemaan	njika	njalaa	njegaa
😊	xulanq	njool	onqaa	njalik

- ★ Saate fee kaa faknaa njom.
- ▲ Samba fa Jokel nqetu maaga.
- Nqesoo nqes Jeen a faalik padas.
- Njaaya fa Jeen nqetu no njom naa faak.
- ♥ Njuur fa Laatir njalu nqaw nqas xaye.
- ☾ Ngoox ngenar ne bise no qol Pool.
- ☀ Njool fa Njeer nqotu a Ibu da njangik.
- 😊 Njom fo nqel na sumbeel no saate fee.
- 🐣 Maalik Njaan fa Njoom naangee njaalaa nqes diiboor.
- 🥄 Tokoor Bure dogtoor a refu jegee bes faa ta jalkeerna.

- ★ Saate Aali fo saate in na ngetkaa no futbal. Wiin we fop a sutoox a maadiid. Arbiit a fiip, futbal fe sumb. Wiin oo wiin a tagasaa a laay den.
- ▲ Roog a gama. Xooxoox we a inoox. Wene qicaa pis waana xa paam, lakas we masiin. O leng yoqee no mbind. Ngoor ke fo nogoy we soom yoqu no pind ke.
- Nqes oo nqes Faatu fa Gomiis naa yoonaa ekol. O kiinoo kiin a jega xaariit ekol. Xa elew axe fop a ngara. Ekol ne kaa riirataa.
- Ngoor ke fop kaa mbar o njang ekol. Saate fee a jofangaa apaam a cang taxun. O cangu waagu mayu, andu mayu, fexu fop.

ñ

★	mbind	nqel	nqoox	banj
▲	njal	njong	nqeex	njek
■	ndet	ndol	ndoom	ngaan
●	waanj	nqeel	ndor	nduus
♥	wuuq	xoox	ndal	mbaal
☾	ngas	ngaan	ngeek	ngulook
☀	njong	njem	njas	njol
😊	nqool	nqul	nqooc	njoor

ñ	iig	ñiig
ñ	oom	ñoom
ñ	aal	ñaal
ñ	oot	ñoot
ñ	uuk	ñuuk

ñ	al	ñal
ñ	el	ñel
ñ	aam	ñaam
ñ	is	ñis
ñ	af	ñaf

★	qe	ñ		qeñ
▲	fa	ña		faña
■	r	aañ	ee	raañee
●	ña	kar	iin	ñakariin
♥	ño	win	kee	ñoowinkee
☾	ña	ma	tee	ñaamaatee
☀	ñi	ree	na	ñireena
😊	mu	ña	nir	muñanir

★	ñog	faañ	mooñ	ruuñ
▲	rooñ	heeñ	gooñ	qeñ
■	feeña	geeña	fañi	wooñ
●	siiña	xeña	Jaañ	maañi
♥	ñiratin	kañaneen	tooñ	muñi
☾	giñaful	riñatin	ndaañ	ñakar
☀	raañ	ñaal	ñimaa	ñoowin
😊	mbaañik	fañ	ñimi	duña

- ★ Lañi tooñ ake no roon ole.
- ▲ Ñilaan ñaamee a tooñ yaam kaa fuux.
- Miñaan fañee Ñilaan kaa bugin lool.
- Ñakar kaa siiñaa a ñiiiñ a maak.
- ♥ Ndaañ ne Awa mosee kaa yaaj lool.
- ☾ Ñaal ne xaye kaa jeg ngeñ sumu lool.
- ☀ Yaa Jankee jawaa, joñaa, ñimaa ndax a fela.
- 😊 Ñilaan kaa muñaa no ekol faa,
a jangaa apaax.
- 🐣 Fo gooñ ole kaa may rend, yaam
ndiig mbaax.
- 🥄 Miñaan o taañ o maak oo kaa gujumaa
maalo fee.

★ Mbaal ne Miñaan a ñaama a tooñ ake Ñaaña Nduur. Ñima a laña tooñ ake no bool o maak ole. Miñaan Njaay kaa raañ boo waagee o ñaam kaa mokeerna. Miñaan fa Ñima a ñaamaa tooñ fo soow fo felu.

▲ Ndaañ ne Awa Seen mosee, kaa yaaj lool too ta siiña. O camin oxe Maam Demba o taañ o maak a refu. Kaa gujuma yaa ta ñaamaa yaam waagee o faafin maalo fee. Awa koy kaa faax, too naangee xijaa no calel.

■ Fo gooñ kaa may na caate ke no hiid ole rend. Yaam ndiig ne kaa faax lool, foofi may too yaqee. Keene taxu xooxoox we fop a sawar no ñoow ole.

● Jaañ kaa fañ o ret no bat naa tokoor Faamara. Cerum ke fop kaa sumaa, yaam kaa yenit no pis. Too layiran oleng boo ta miñ, too moosaand.

C

★	gooñ	nqeñ	nqool	ngang
▲	raañ	rooñee	siiñaa	meeña
■	monj	fong	mbeet	njool
●	nqaw	feeñee	faañaa	lañi
♥	nqeel	dong	gamb	nqol
☾	ngooc	nqeel	nqel	ngeec
☀	sooc	njum	njuli	njeemaa
😊	njogoy	njaf	monj	onj

c	al	cal
c	uur	cuur
s	aac	saac
f	aac	faac
c	om	com

ñ	uuc	ñuuc
f	ec	fec
c	ek	cek
b	ac	bac
s	ooc	sooc

★	xa	ci	xaci	
▲	mu	ceen	muceen	
■	moo	ci	mooci	
●	caa	li	caali	
♥	caa	caa	caacaa	
☾	ba	caa	bacaa	
☀	saa	xaam	saaxaam	
😊	moo	ca	neen	moocaneen

★	caar	caaci	cuul	cal
▲	cok	ceem	muc	fiic
■	cooxi	muci	caalaan	maaleen
●	calel	caali	lacaan	laci
♥	fecaa	adooxaam	saaci	goocaa
☾	caam	bacaa	garanaam	feci
☀	lac	moocaneen	wacaa	cooxeen
😊	caaci	xaceen	cuul	seecan

- ★ Caaci a feca no ngulook ne Kaata.
- ▲ Caare oxe caaraa foofi no pot.
- O juuc ole copee maac ke.
- Cal ke caaci mbela fo ndaañ ne.
- ♥ Cooxaam o fiic ole na caaci maak.
- ☾ Caaci oxe seqa o juuc o ran fur.
- ☀ A cas ale diba Caare boo ta lool.
- 😊 Coor kaa may cal lool, naangee o fuuxaa.
- 🐣 O juuc ole ñaama maac ke na saxal ale.
- 🥄 O fiic ole na caaci, cooxeen a Ami Moodu.

★ Caaci a seqa o juuc o ran o mosu. Ta waasin, ta copaa kaaf ke ndefna na saxal ale. Caaci Mata Coor oxe raxaa o juuc ole ta fañaa. O juuc ole humel, yaam a cek ake kaa saakik.

▲ O fiic o maak ole caaci cooxeen a Ami Moodu. Ten samu no lanq ke, da saakan den fop. Boo ta muj o jikik o fiic o lakas o maak.

■ O cuul oxe kaa laacaa xaaliis na qal ale cupaan. Ten fo yoonum kaa seq capil fo xa loq a mbecaa. We na mbaafaa a sadaxaa den xaaliis, a njalaa.

● Mata Coor a xota pay ndan mosu ne Jabu liilna. Ta dorin boo ta jag, a doonin took njong ne. Pay mbaax o pulaane xe, Demba Si, riwun miñu.

ñ c

★	ñaal	saac	lañ	caas
▲	fiic	mac	caas	xac
■	ñoom	coor	goñoox	seec
●	ñiiñ	ñoom	ñol	ñim
♥	ceq	gac	fañ	caalaan
☾	ñoowi	fañaam	gaañoox	mooñi
☀	xooñ	fecaa	seecaa	xooc
😊	gooc	maac	lañaam	caaraa

c	al	cal
ñ	aam	ñaam
l	ac	lac
ñ	im	ñim
g	ac	gac

s	añ	sañ
c	oor	coor
f	aac	faac
ñ	oom	ñoom
f	ec	fec

★	l	aac		laac
▲	ñ	uuk		ñuuk
■	caa	laan		caalaan
●	caa	raa		caaraa
♥	ño	lee		ñolee
☾	xe	ñee		xeñee
☀	moo	ca	neen	moocaneen
😊	ño	wa	ndan	ñoowandan

★	paañik	cinjeel	sanca	ñookaand
▲	ñuukel	cangin	faañand	nangeerna
■	moocaan	laaceen	kuuceer	jiicaa
●	fañaam	ñiitoox	caaraam	soocéen
♥	ñaalatin	ñaamaa	ñolee	caxree
☾	feeña	caalaan	xeñee	ñoowandan
☀	xoolaad	maara	muuri	moocaneen
😊	ñooti	lañte	siiña	ñiratin

- ★ A cas ale kaa ñoom yoora fee?
- ▲ Caaci ñaamee tig xaye, kaa xij.
- Gac le kaa dalin na tagid ale.
- O ñoow miñee, oxuu refna waraa jeemaa.
- ♥ Faapa Baakari ñaamee tus, yaam kaa sawaree lool.
- ☾ Ami oxe soocaa kaleera ke njawteena a put.
- ☀ O taanes oxe geekel Ganki no gelwaar waa fogu.
- 😊 Saate fee Caalaan oxaa kaam a ndun alaa.
- 🐔 Mbir maak ne Siwo oxe saacaa kam o lang ole.
- 🥄 Caaci oxe xedaa jam fa mayu no saax le Senegaal.

- ★ Xadi oxe waadnaa a caf ale na caaci Yaande Jaaxeer. Kaa maak boo waagatee o fad na dispañseer faa. O xe nipaa a kid ake a xuun no saax o ñamaak.
- ▲ Baaboo fa Aysa owe ñaamaa maalo fee yoqna na put ale. Kaa yong a ñasaa a mbidaa baa nqeexel. Da mbadiid maam Bintu a cooxa den da ñaam.
- Suma oxe fakanaa rew we da mbecaa, a ngimaa. Ngulook ne kaa ta fel lool, fop a ngar a maadiid. Xa ñuxur xa mosu a layel soo fop a sambir, a nqaad.
- Suu-perefe fee refna na saate fa maak fee Ñoojoor. Maaga refu rondismaa fee na waaftel a kaayiit. Ndamir a jegangaa ndeer caate ke, ten na layaa fa den.

f

★	cas	ñaal	faac	miñ
▲	fañ	ñaas	ñoot	xooñ
■	sañ	saac	paañ	seec
●	ñoom	mooñ	gooñ	ñol
♥	sooc	mooc	fec	ñaam
☾	ñel	ñal	ñek	ñim
☀	cal	col	cel	aca
😊	cinj	cuul	cuuraay	cung

f	al	fal
f	ool	fool
g	of	gof
ma	fi	mafi
maa	fu	mafu

saa	fu	saafu
na	fit	nafit
m	uf	muf
l	aaf	laaf
r	of	rof

★	foo	l		fool
▲	mb	af		mbof
■	mbof	toor		mboftoor
●	pi	foox		pifoox
♥	saa	foox		saafoox
☾	maa	foox	xaa	maafooxaa
☀	loo	fir	an	loofiran
😊	maa	fi	ran	maafiran

★	mafi	seefir	feef	maafoox
▲	fefar	fefit	moofoox	seefaa
■	uuf	fool	fana	loofi
●	meefel	ndof	gofatir	pifoox
♥	mefit	neep	mboftoor	saafoora
☾	gofee	mbof	kimoofo	mboof
☀	fefaree	maafiran	feen	fuumel
😊	eeti	loofiran	naftoox	maafooxaa

- ★ O fana xe kaa room mbaafal.
- ▲ A feem a yeeq a yeta.
- Tool mbaal ndan a faaxa tigi.
- Ngaaf a faaxa no kiin, kaa ñoowandan.
- ♥ Seefaa, doxaa, refu o qoolel no mbind ne.
- ☾ A fat a kofu felee retel no ndiig.
- ☀ Daaf faaxu no njegel, kaa taxaa ta giñ.
- 😊 Mbuud ne Ñilaan kaa dox, kaa sutoox a jeetaayik.
- 🐣 O fana maak oxe Mbegaan kaa sufoox cuuraay saytaane.
- 🥄 Ami Saaxo jega faap ndan mosu no njong maak ne ten.

- ★ Mbaal ndan ne no fana xe kaa jeg xa can. Tool mbaal ndan kaa bugel, yaam kaa jalteel xa ñaaf. Too xa ñaaf fool a mbaaxa lool too kaa miñaa. O fana xe oxe wondooxa yoora ndaxar ne.
- ▲ Cegel ke kaa yooyaa yaa daaf a fagna. Daaf nequ faaxu no njegel kaa taxaa ta giñ. O kaynaak oxe dalfo sawar a fuudaa naak ke.
- Mbuud ne Ñilaan kaa dox, kaa sutoox na mbaaw ale. kaa waafik fo jem no mbind maam Fade Buko Coor, ndax a jawanik faafaal we maalo boo da ndetaa.
- A kal ake ndun fop a yaqooxa yaam a kod ale. O juuf o weeru ware daxan no ko£, ndax ta yetooxin. Keene taxu a cimb ale no taxar ke a faax no saax le.

I

★	fool	saxal	ñaal	ñiit
▲	calel	fal	meef	ñaara
■	coor	caare	mbec	njaw
●	njom	cimb	cuup	ceepeet
♥	ñook	famba	bac	lac
☾	ñol	ñaal	kañ	xaña
☀	fañi	moof	gof	rof
😊	cax	maac	juc	xuc

ndoki'um jeg'aam seq'aa moof'a

gat'aa ret'iim gar'ee and'ee

jik'aa nan'ee wid'aa coox'a

roof'a and'a dap'a liil'a

jang'ee tiim'ee mok'a nim'ee

leel'a jik'a lay'ee ga'aam

ñaam'ee bind'aa xij'aam mo'aam

ga'aam geek'ee faax'a neew'a

- ★ Ret'ee Fatik no njom naa.
- ▲ Yer'ee fosoow no bat naa.
- A maaf'a mbir maak ne.
- A laxad'a a pool ake baa paang.
- ♥ And'eero ke naa layeel ye da laamtaa.
- ☾ War'ee ret luuma yaam o xet ole.
- ☀ Mo'aam saax le ye um sogaa gar.
- 😊 Tap ne weer'ee ye ngeñ ne a garaa.
- 🐣 Njom naa roof'a ye pir ke a saacaa.
- 🥄 Aysa nim'ee ekol kaa nan-gilwoogu muse fee apaax.

- ★ Hamad kaa ret'u no mbind Mbegaan a lok sabadoor ne. Da ndef'u no njeetaayaa, mbetandwaa boo put a mbad. Da ndoonan'el xa pool a ñaamaa yooru ndaxar ne. Mbegaan a yoonin, ndik Hamad Seen a weecca ndoki'um.
- ▲ Aysa a xesa a jangik na ekol Hamasiga Joob. Nim'ee no kalaas, kaa nangilwoogu muse fee apaax. Keene taxu ta jeg paax na kompo.
- Saanexaa kaa ret na luuma sookoon a jikik kaaf. Wiin we a lay ee war'ee ret yaam o xet ole. Too yeegiran yaam dam'ee bes ane no xet ole.
- Bat ne yaa Jegaan oxe jegkaa na diiboor fee. Fop a yeegin a mbaajan ñaal ne no bat ne. A koom, ta ne'el gon faax laa yoonna fa a fat.

f |

★	fool	famba	feem	fat
▲	seef	fal	feet	saac
■	ñoow'u	lay'u	seef'ee	fiiq'aa
●	xet'ee	lay'ee	sim'a	ñoow'a
♥	ñoom'u	god'aam	saac'ee	faar
☾	gof	seec	xooc	moof
☀	gar'ee	fi'ee	jik'a	kooc
😊	col	caali	cooxaam	xoofoor

★

p	af	paf
j	af	jaf
f	al	fal
r	of	rof
f	eem	feem

n	iif	niif
g	of	gof
m	eef	meef
f	ol	fool
f	eem	feem

★	m	oof		moof
▲	f	eem		feem
■	f	eet		feet
●	loo	faam		loofaam
♥	mef	teen		mefteen
☾	su	feen		sufeen
☀	pi	foo	xi	pifooxi
😊	maa	dii	daa	maadiidaa

★	poof	maafoox	gar'aam	saafooxee
▲	jeg'ee	meefin	fal	siifoox
■	mefit	saafoor	maf'u	feftaa
●	seefaa	ngaf	tuufeen	maadiidaa
♥	nafteen	feet	gof'eero	maafoox
☾	feem	fool	waafik	moofwaa
☀	sufeen	mafirkee	caaf'ee	cif'eer
😊	meef'ee	mufkaan	mafir	pifooxi

- ★ Tool fambe naa huulteel a qiin.
- ▲ Suk mbaal le kaa loolaa rek.
- Ñaña kaa ret'u luuma Sookoon.
- Caaci Maadaan Facaa oxe mafa Kadii Jambaal.
- ♥ A faaf ake kaa yipel na famba maak.
- ☾ Tool mbaal tabaski naangee o jikooxeel muk.
- ☀ Pir ke owe saacaa kam o lang ole.
- 😊 Ñaal oo ñaal caaci lay mbaat ta fi' calat.
- 🐣 A cakar kaa fuuxan a jas yaam kaa lac'un.
- 🥄 Faatumata, laxadi xa pool axe Ami boo da nqool qac.

A feem ake kaa yetandoor a njof no ndaxar lakas. Da ndong took ndaxar o nanaa muu fodoona kiic kiic.

Xa koor axe a mbidaa baa nga'ndut ne da maarooxin. Da njang xa kac a fonga den boo da yet.

Njakar kaa yoonoogu fa Njas da ndetaa a ngaraa. A ndekraa no taxar ke boo kom leng Njas a lacin. Njakar a fuuxanin a waasin meene a ret a waafik o yoon.

Caaci Njaay Njeeme kaa maak boo a nogoy. Ñaal oo ñaal caaci lay mbaat ta fi' calat. Ngoor ke a njoktoora a fo ten, a mbecaa, a ngimaa.

Njom ne Baasaar a saja faak na tenin fee. Pir ke owe saacaa kam o lang ole, oxuu refna a daagwaa. Faar we yoonna fa Seenii a mbakaa, a mbecaa ta fel lool.

d

★	ñaal	ñoow	fool	cek
▲	sooc	mees	cakar	cem
■	cees	muñ	maanñ	seec
●	mooc	feci	faac	caaf
♥	feet	feem	maf	kañ
☾	joñ	muñ	kañoox	ngaañ
☀	coow	kaceen	puc	peec
😊	wañ	wooñoox	ruuñaa	xañaal

d aar daar
 d iim diim
 s ad sad
 m ed med
 d ad dad

d ok dok
 x uud xuud
 d ek dek
 d aay daay
 h ood hood

★	dāa	dēe		dāadee
▲	dō	xaand		dōxaand
■	dā	laan		dālaan
●	dāa	yaam		dāayaam
♥	xuu	dēe		xuudee
☾	mo	dā	tin	modatin
☀	mo	dī	ran	modiran
😊	dēe	ta	tin	dēetatin

★	dōosaa	dāseen	fādwaā	gadkaa
▲	xedaam	medeer	sādīran	judatin
■	guudee	dēeraa	dāpeen	dāliran
●	utkaam	dātkaa	asooxeer	upitkatee
♥	dokeen	fuudee	sōdatin	xōdōmaan
☾	eetatin	modeer	dēetee	xuudatee
☀	dūumi	dūuraa	dāarandi	uugataa
😊	sīdīran	ookatee	xōodee	xuudkee

- ★ A kodom mbaaxee no ngeq.
- ▲ Fat a numaa fodeen baa giñ.
- Foneew o fel kaa ñoowandaa njer.
- Ñak o duumoox kili kaa doorandaa njer.
- ♥ Kaa rokwaaw mosu boo ta retaa na ekol.
- ☾ Ñima kaa yudaam yaam jalee kaa jangaa soom.
- 😊 A naangaa o retaa ekol naangee o dapaaw sen.
- ☀ A fadangaa ekol kaa moofaa no ndaxar ne daarna.
- 🐣 A waxoox saakum a deetaa a kaye'um, a jangaa.
- 🥄 A gatangaa no mbind ne kaa dagaa saakum maa gofna took.

- ★ Ñima kaa duumwaa o neew o felu olaa jalteena Fuunjuuñ. Baa retaa Fatik, naangee o dala a o feeri le Gandul. A naangaa o gataa, kaa rokaa no suk ndaa sadee. A jootangaa baa fad no mbind naa a wondoox.
- ▲ A qodom mbaaxee no ngeq onqaa jegafuleerna a qool. A wara o numaa no feen ya'um baa giñ boo xa kiid xa fak. A maakangaa a waag o jeg doole fo yiif laa ta jalitna.
- Ndew kaa ref o elew olaa sawarna na cang lool. Kaa rokkaa baa mos boo ta retaa na ekol, a waxoox saakum, a siipaa boo yaa ta fadkaa.
- A cang a jegangee, kaa ndetaa na mbeel a goodu laa a sumbaa. A ndekraa, a ndaapaa boo ta yaar da ngaad no mbind naa. A mbaajanaa a cang alaa o feet no ekol Hamasiga Joob.

c h

★	daaf	dek	guud	gofee
▲	madag	daayaam	roof'a	and'a
■	sadaam	coodit	xadood	fodaxee
●	lay'ee	ga'aam	dateen	sodee
♥	xoodee	teem	seefaa	meef
☾	gad	puud	coodaam	gid
☀	modaa	feet	bind'aa	xij'aam
😊	judiro	duudeen	wuudiro	kodum

c oox coox
 h ul hul
 s oc soc
 h iic hiic
 f eec feec

h aat haat
 nj eec njeec
 h iic hiic
 g ecee gec
 h um hum

★	see	ɕaa		seeɕaa
▲	le	ɕit		leɕit
■	wo	ɕit		wocit
●	h	oor		hoor
♥	h	eel		heel
☾	he	laar		helaar
☀	nj	eeɕ		njeeɕ
😊	saa	ɕa	tin	saaɕatin

★	ɕeela	ɕoox	hiic	haat
▲	hiid	hiris	ɕaq	caac
■	umbatin	njeeɕ	ɕaarum	asaand
●	feeɕatin	saɕaa	ñaacɕin	helaar
♥	ɕeewik	eetatir	soɕi	ñaacɕnoof
☾	ɕaalum	ɕiid	halal	oosandee
☀	humiidi	hudeen	seeɕaa	geɕaa
😊	utatineen	wocit	aptoox	dicéen

- ★ Halal fee no seereer refu naak.
- ▲ Omar Jabu xirsa suk mbaal le.
- Ćaal ne Ami Saaxo kaa mos lool.
- Helaar refu calir no qooxoox no ndiig.
- ♥ A cek ale a woċta a kin ake.
- ☾ Yaa Bintu a jawa soos a tegeċ mbelu.
- 😊 Njeeċ ne xayee kaa sum lool baa doxaa a caf.
- ☀ O hiic ole roomaan na caf a ñamaak ale.
- 🐣 Faatu Bintu fa Aysa a ndeta a ċeewik kas kaa.
- 🥄 A qooq ċiid a faaxa no qooxoox boo ndiig a garataa.

★ Ndiig a fadangaa xooxoox we fop a ndef na qol axe. Kaaf kaa may o njiriiñ boo no caar kaa yaa ta uneena. Too ngaaf a jegangee o ñoow ole kaa domkaa no pind ke.

▲ Caq a fela yaa jechoona a ñiiiñ a safku. Ndaañ kaa yooyandaa o kiin yaam kaa bugko jilaa, ke ta waagna o ñaam fo ke ta waageerna.

■ Mbegaan fa Hamad a mbuga saac fo foñeex kirand. A yaarangaa da moof na pilyaan den a ndafooxaa. A moofangaa a njeetaayaa boo yaa da nima.

● O qooxoox a jega calir kaa ta jiriiñoora no ndiig. Helaar kaa xooxteel no ndiig, a halteel qooxe fo daaf. Ndiig a felangaa o qooxoox a daay a geer ndap boo ta may.

d c h

★	daaf	caar	helaar	njooc
▲	saac	seed	sod	ged
■	njeec	coox	hood	daad
●	dek	dokaa	duumaa	domee
♥	daay	duum	das	cood
☾	dak	halal	daar	hiris
☀	daaf	doof	diis	deet
😊	sadi	didi	sodeen	dati

d aar daar
 d oor door
 m od mod
 m ed med
 s ad sad

s od sod
 g ad gad
 d uur duur
 d aad daad
 d aaf daaf

★	dfo	keen		dfokeen
▲	dfoo	kaa		dfookaa
■	caa	lum		caalum
●	he	laar		helaar
♥	sa	diim		sadiim
☾	so	daam		sodaam
☀	hu	ma	tin	humatin
😊	so	ci	ran	sociran

★	dokeen	saac	njeec	dasanaam
▲	cooc	caalum	ciidaa	sodiran
■	ceelaa	dookaa	hiris	coolaa
●	hirisaa	humatin	helaar	sadatee
♥	heel	daapaa	seecee	dicaaneen
☾	sodaam	sadiim	xediran	yudaam
☀	hocee	wudeer	gadeen	fuudee
😊	sociran	huucaa	meecaa	feecanaam

- ★ Cooƕ ke owe ndoomaa pis ne.
- ▲ Maha kaa ɗasaa a faapum tige.
- O njaac onqe oxe ɗeetaa o faam.
- Ɗaaf kaa fog no ñaamel no seereer.
- ♥ Jaaf maak oxe rokaa kam a semb ale.
- ☾ Omar jabu oxe modaa o mangu maak.
- ☀ Faatu jegee tus kaa ta jikitna mbuuru fa ñaaw.
- 😊 A teex jas naangee wudaa no tan kaa safik.
- 🐣 A ñaac ale no Ndew Joogu kaa niid, kaa jaayooxaa tiipaa.
- 🥄 Ceeƕ ne xaye kaa sum lool yaam ndiig ne kaa matiidaa.

- ★ O njaac' kaa war o numaa fodeen ya'um. Ndax ta waag o ref oxaa kiiɕum a safikna. O tew oxuu ga'oona kaa war o yeetooxa o ßeem. A retaa no mbind doktoor ta ñekeel na cir ake.
- ▲ A ñaac' ale no Ndew joogul kaa niid, kaa jaayooxaa. O tew o baagu balid, a xesangaa rokaa sutwaa no pind ke. A fel jeetaay boo muu ta fadna da njalaa o leng fuuxkee.
- Ćaar fo soow a fela no njaac' too a faax no maak. Layinum de fa lay no seeseen we oo, naa ñaamaa. Boo yaa da mbeecitna xa ßiy den maa no nduureen waa.
- Omar jabu oxe modaa o mangu maak ole ta datna. Ta seq japil a ret na ndok alaa baa a paangatin o mangu le. Ye ta sutooxiidna tige a taß no raatam ole fop a njal.

y b

★	soc	hod	dap	c'oox
▲	rac'it	d'ek	d'em	d'oor
■	geci	muñi	hamad	c'aar
●	daapi	d'ati	d'eeti	d'em
♥	xoc	buc	meleca	ngic
☾	soc	daani	saac	njeec
☀	d'omaa	d'eet	d'aar	d'oor
😊	c'iid	c'oox	c'aal	sac

y uu yuu
 b eed beed
 x ay xay
 ñ aay ñaay
 b ir bir

b ood bood
 y eew yeew
 j aab jaab
 y oox yoox
 b aat baat

★	ñaa	yaa		ñaaƴaa
▲	be	leer		beleer
■	mo	yaaan		moyaaan
●	boo	daa		boodaa
♥	ya	xeen		yaxeen
☾	yee	ween		yeeween
☀	baa	tii	di	baatiidi
😊	buu	ba	tin	buubatin

★	bolweer	utooxeer	xooyik	moyanaam
▲	yokatin	buuseen	xayaaand	xaayaaam
■	baaleen	yufeel	boodkee	yutatin
●	sebaan	jaabaneen	yeeewe	adooxatin
♥	umatini	buuband	eesafullee	bogoox
☾	bokeen	suuyaaan	xobidkeer	xuyeen
☀	mbooyaa	yasaneen	baatinkee	boodand

- ★ Baati bogu mene boo xool qac.
- ▲ Mbooja kaa yeewik na ngas alaa.
- Fat o buus o bay ole wo.
- Moyaan kaa bol ngaaf ne a muumin.
- ♥ Moyi a xooxa o qol ole ta xool.
- ☾ Waali a dama goy maak kam daaf le.
- 😊 Ndeba a yuuga baa baatin duga faaf ne a cungaa.
- ☀️ Jabi ñaay ñofu mbaat o yuf kaa ñaal lool.
- 🐣 Biraan a yooka baak fooru took ndaxar ne a datin.
- 🥄 Lubi baax le sebanaam xaye xa cuuf axe boom jawik.

- ★ Xujee a yeewa nqes naa baa bogoox baa yut. A rokoox ñiraxum a waajaa o ret no mbind doktoor. A ñekik o ßeem o ndeɓ onqe daawafuleerna o hiid. Ye ta ga'na doktoor fee a yuf a laxasook tew o.
- ▲ Yookaam ndaxar naa nibna paam a mbeel alaa. Ta saqit a may a naf soo daaf le a widin. Naak ke a kaalaa a naf ake baa suuf a den. Ndaa kic' ke taxu boo miñee taaga a ndet.
- Xa caac' axe a ndeba o box olaa bil, ta yuf a woxaa. O yaalum a sutooxiid, da cuf den fop a pasaroox. Ta seq o loq o maak a dekaa, den, a reef took den. Da mbuuqaa, a cufaa ndik o koor o maak oxe daaw a den.
- Yeewi, o bog o njaac' onqe boo ta ñaala. O yutangaa o waag o ret marse boo waajan a put ake. Too ba weecit tak naa Ngoor Ndeɓ o jaar a refkaa. O ñofand boo yaa Kadiiyiin, yaa Jankee a ndetaa mbaasong meen.

β

★	yok	xay	moyat	ruuy
▲	yax	ñob	loβi	biir
■	baati	jab	babin	bek
●	rob	fob	faab	soob
♥	yuf	bogu	xooy	box
☾	baatoox	buus	xuub	yaxal
☀	boloox	xabas	boow	yookaa
😊	boos	xab	bog	yaxloox

β	a	βa
β	e	βe
u	β	uβ
a	β	aβ
t	aβ	taβ

β	el	βel
β	aa	βaa
k	oβ	koβ
β	i	βi
s	oβ	soβ

★	β	oot		βoot
▲	βo	kin		βokin
■	βaa	lik		βaalik
●	leeβ	tiin		leeβtiin
♥	βoos	nir		βoosnir
☾	ra	βand		raβand
☀	so	βi	ran	soβiran
😊	lii	βa	tin	liiβatin

★	βoot	xuβand	buβrand	βaalik
▲	luuβeen	leeβtiin	saβneel	soβand
■	βeerand	βoosnir	βakand	βaxañd
●	βiratin	raβand	hoβtel	liiβrand
♥	ñaaβir	βokin	laaβatin	raβandi
☾	kaβand	βasilum	soβkatin	xuβand
☀	soβiran	haβatin	βisnitel	kaβintel
😊	liiβatin	faβit	taβrand	naβna

- ★ A βoora daaf le no nqaβ ne.
- ▲ Liβ ne weya kam foof le.
- Raxi βook ne na soowa paamof.
- Haβati o don ole wo o ndik.
- ♥ Naβni cer ke Xadi Jaata kaa sum jip.
- ☾ Fat nuun fop nu mbaaf no lanq βutu.
- 😊 A ndeefa βoot alaa a βis naak ke no siir.
- ☀ Yaali soβa βaak ndus paam a fat alaa Mbam.
- 🐣 Soofβ ne ga'uuma kaa raβ'u boo ta hup.
- 🥄 Fidel le kaβa apaax, yipi foofi, doon a kaleera le.

- ★ Gaynaak waa a βisa naak kaa na koβ a kofu laa. A molik fa den maa jegna daaf suufel boo da yooyaa. Waaliyiin owe moofa yoorā taxar ke a feetaa.
- ▲ Kom nuu refna da ndet a βolik a naaq fasaaf fooru. Da ngar a nqobdaa xa qoβ axe fo a qonq ake no fasaaf le. A c'utangaa a liil fasaaf le no njeec' ne boo ta weer. Kene fi'el yerel no mbind ne fo genar we, yoq ke jikwel.
- Yaay ke kaa βop oxuu refna o βeem. Wene numnaa, waana a tiimnaa we na loolaa. Da moof koy a njilaa ax ke na aareer ake naa nduufkeel. Ndiig ne a matiida, lanq ke owe suuy'aa fa sumaan a fomu.
- Samba Gisel a bisiida liβ mayu no mbind ne. Kumba xot liβ ke a bek a den no njaw ne. Ye ta y'utna samba ñaam saac' fo liβ baa giñ.

у б б

★	бaxel	табу	pariyʼ	биic
▲	yʼut	yʼook	xooyʼ	sooyʼ
■	каβin	moyʼaan	deба	xayʼin
●	βetaq	βook	βaak	βek
♥	yʼax	faab	βuub	βook
☾	cebel	баax	xаб	xuub
☀	seeб	нааб	баak	gaab
😊	yʼoox	xayʼ	fayʼ	layʼ

★	βaat	rand			βaatrand
▲	soβ	keen			soβkeen
■	ñaaɣ	loo	xik		ñaaɣ'looxik
●	lii	βir	kaand		liiβirkaand
♥	ɣa	xa	tin		ɣaxatin
☾	bee	raa	moox		beeraamoox
☀	ba	xa	fu	lee	baɣaxafulee
😊	ɣu	fa	xaa	xi	ɣufaxaaxi

★	saβnoox	βaatrand			ɣookeen
▲	ɣaxatin	kaβinkaan			raβandoox
■	bisaanum	xabinkatee			baɣanaam
●	taβrandi	jabatin			jabaneen
♥	bolatin	bisnitkee			nqay'keero
☾	fariy'kee	ɣaxanaam			raβandoox
☀	moβanun	biibatini			debatineen
😊	lubatin	liiβirkaand			soβkeen

- ★ Miñaan a xay'a laβ na koβ alaa.
- ▲ Bisaam boo no yook βuubu na.
- O box ole yooka o mbaab o ndeβ.
- Koo jab o ret xay' ke o fiyaa.
- ♥ Kaam bisaa βisnit maa no yaalum.
- ☾ A cek ale baxu siif saac' ne fop.
- ☀ Ndeba kaa keβand fidel le a xay'in maaga.
- 😊 Nabu yaxi aareer ake fop o sog o bogoox.
- 🐣 Baati o muñ o ndik mbary' jegee njiriiñ.
- 🥄 Moyaan kaa ñaay' a bis a tegey' ake maa xemes.

★ Pasil ne a moofa no yook ꞑuubu ne no ꞑaak ne. A layaa no kaa jofna no ngulook ne Mbegaan. Boo a put ale a soꞑ a den maaga da ñaam baa ngiñ. A ndefat no jeetaay adna soo a yeraa warga.

▲ Moyaan a rooma a cebel ale took ndaxar ne. Ta yen a lanq a firkilooxaa boo ee cel. Ta cooxin xa caac' axe da mbofin boo ta xool. Da mbi' gurup a mbaafik a kaagaañ a njudin.

■ O box olaa yufa na koꞑ alaa fo a tegey' akaa. Xa caac' axaa a ndeefin a saq xa

fong a maak. A mbid baa nqij too nga'ee tig kam a tus ake fo qayoox ke.

Ta das duga faaf maak ne refna cinj o qol Maagoor Ciroor.

● Ndebaan a goda qaꞑ ke no qol ole baa yut. Soo a gas a den fo laꞑ ne maam Maak. Fop a sodel no xa saaku a ndoonel took a sareet. A ci'angaa ngentand ne fo o fog ole ke yoqna a jikooxkel na luuma.

ŋ

ɓaalir

ñaaɣ'looxik

moy'aniran

leef

ɓogookatee

ñaaamkatee

luuf

saɓnooxik

wuuy'angaan

sofel

suuy'kateer

balgateer

tegeɣ

ɓopkeen

butaxaaxeer

ɣaxal

xooy'katiran

moy'anaan

babel

baasaara

saɓnooxaa

ɣaal

baasuula

hibnooxik

ŋ

a

ŋa

ŋ

u

ŋu

oo

ŋ

ooŋ

e

ŋ

eŋ

ŋ

i

ŋi

u

ŋ

uŋ

ŋ

ee

ŋee

ŋ

oob

ŋoob

ŋ

ap

ŋap

ii

ŋ

iiŋ

- ★ ηa ta xi naan ηataxinaan
- ▲ ηoo pa ti ni ηoopatini
- ηuu raa noo xaa ηuuraanooxaa
- ηee ña naa mo ηeeñaanaamo
- ♥ ηoo sa ti neen ηoosatineen
- ☾ ηee soo xa tin ηeesooxatin
- ☀ ηa sa ti nik ηasatinik
- 😊 ηoo boo xa taa ηoobooxataa

- ★ ηexel ηajoor ηoobu ηutangaam
- ▲ ηaad ηada ηuureen ηookwee
- ηiise ηaba ηede hanjiraam
- ηak ηeeñi ηaaxa ηataxam
- ♥ ηeefeen guje seenjoor ηaawooxee
- ☾ ηaangir ηaacax ηooreen ηoobooxee
- ☀ ηaka ηaalwa kajaar ηoosooxaa
- 😊 ηoli ηuusoox ηaayi ηasirkeer

- ★ Bugiim naak le kaa ŋak lool.
- ▲ A ŋaaña daaf le too fooree.
- Pis ne kaa ŋexela kam mbind ne nqes.
Jangi o ŋoosi laa mi o biswin no
- qol olaa.
- ♥ Kaa i ŋaay took soom feeta tiif.
- ☾ A mbeel ale ŋiisee yerniki naak ke.
- 😊 O box ole na ŋuura a o kuud oxe.
- ☀️ ŋaawi βaxañ keene na ndok ale boo ta xiis.
- 🐣 Deeti o faam ole na ŋaaxaa boo ndiik tiimee.
- 🥄 Coodeen ŋasir ke ten boo ta waag o tiim.

★ Naak ke kaa yerik a soɓ a ngas ale a ɲiis. Da mbidaa a ɓeeraam ale no mbalka ne a nduñnooxaa. O pulaane oxe a rax a den da ndet na mbeel a maak. Ye da mbadna a soɓ ta may foofi, luu refna a bug o eet o yer.

▲ Xa caac' axe ɲatru mbuuru ne boo ta fag. Too xa caac' xa tew axe a moof a cungaa. Keene taxu yaa Bintu a ɲaña den boo da yoor a qoox. Ta ci'xa caac' xa tew axe njigand mbuuru fa ñaaw.

■ Gari ɲaay ndaxar ne o god a naaq ake. Boo naak a mbaag o ñaam baa ɲiñ. Daaf mayatee na koɓ ale kaa naak ke a suufna. Keene taxu boo naak mayu kaa loofat.

● ɲaf axe fop a ndoka kam nju'ax ne. Ami saaxo a suudaa den fop. A yo'in a deet apaax boo da mbag. Ta yip no xa kaas a coox wiin we fop da yer.

Njoprit : Kom jangaa o ngap, o madam mbaat o muse le nuun a cooxaang a pind ake duga fee ndax o jang a den .

Simte :

Niiri took too ta ñof a pind ake kam tal nahik ke, o lengo leng.

★ ta naag mot ño juu ak oq eem
 ▲ poj cub be go og taq wir xuko
 ■ ra ngaa yiis aaf keel ngu ri yeß
 ● ec buul oop miq eer bac ho fed
 ♥ un mbad pen xeel nt tank puk jooc
 ☾ nc kimp tee teng onk yoñi na dela

★ mafare soxodiraa lama moofati
 ▲ noonaa rimatee dami kaßaa
 ■ rokana maarkatee ati yipafu
 ● Rimatin suunjuuñi numi gur-gurin
 ♥ laxadooxi firkilooxa yipi unatini
 ☾ yipafooxi ñofandooxee xiisa yeratini

Waag a qooq no qolof.

Mbat foolkee o ßeem a ñoy.

O jeg jom kaa faax no kiin.

Ba deb a ßil me geekoona a ßoof.

A cek a copa o ßeem, taxee ta fañin.

O naa bogaa a njas oo ta giigaa a xooxum.

O foolangaa yen no fidel, koo yoqid o foland o lakas.

A ndokes kaa siɕaa, o don no yaalum na siɕaa.

O retangaa a ngenareem soß da faaswaa, fat o jab ngangof a max.

Ke o maak a ga'na yaa ta moofna, o njaac' a ñaaya yoo c'okiran.

- ★ Mari fa Bure xa caac' xa cabu a cang oo. Nqes fiib a yokwaa, a fogu, a ndoku tikoarik. Kam a kalaas ale, kaa da nan gilwaa ke o madam ole layaa, a feetaa apaax. Mbuud tele yaqkee a cang den, ndax da mokin a pind soo a mbi'kaa lakas.
- ▲ Maam es Demba o kiin o jegu a keen oo too a sawir. A naanga ñaay'aa, koo nannaa acaf ake ten took a peron' ale. Kaa jeg fula', o leng yafiran. Fop a andaan no dimle'aa oxaa na laamtaa fo oxaa jomi'na.
- Xa caac' sofu o faam no kiin ee kaa nyaay kan. Ta jeg o maak oxaa xetna fa den a fañta den. Da nqox, a nyaay ngonka ne ta jabaa. Ndaa, kaa yuf o saar, ta tiif, xa caac' xa safku qoox axaa a njulxooxo.
- Xane de xa caac' axe na dik ane kaa nqoolandaa. Nqes cuc oo fop a nqetu, a seqo fonax ke da mbar na njalit. Ke njeec' ne sumna fop, taxee da ñootnoox. Xa tuq axe fop a nqool da mbuf ndof ke fop a yip a den na qof a maak.

Bes a bet ekol

Nqes ne, Bure fa Mari a teela yokoox lool. Kaa da mbar o mbaaj, a ndet ekol. Xaye ekol a wetkaa. Yaa Astu a damta den da ßogoox baa nqool, a ndokoox toki den. Faak, Bure a rusook¹a. Feedefaak iitam, Mari kaa yong no mbind faap-tew Aana, ta maarin maar mosu. Baab den naa yoonkaa fa den na ekol faa. Ndaa ye da ngelkaa ndet, kaa ta laamit oxuu refna na den ta deet ndax a safe ke, fa kaye ke, fo cangir lakas ke ta yoontaa fop a mota.

Bure koy, o xe rokooxa garaa-mbub ndeß mosu, a doon xa maraakiis xa tan. Mari oxe muuy^{oo}xaa fo robum njiig ne, fo xa ñafaf axaa njegna taloñ. Mboß ne kañ, xaye da faay yaa da nga¹irkaxinaa fo yoon we den.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Feedefaak** : waasna faak, kaltaa faak
2. **Muuyfooxaa** : cal kaa mbadeerna.
3. **Ñafaf talonj** : ñafaf olaa o dakir ole gofna took

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

na ekol faa

yoonkaa fa den

ba' den na

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of ðelem le fogna a tekit fo o leng no we ndefna a lanq :

damta :

mota :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

rokooxaa :

wetkaa :

c) Um sut

Yuuf no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ðelem le yooneerna fa den.

ekol, a kaye, cangir, a tablo, mbaal

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Nam faap-o-tew fe a ne'le ?
2. Xar Bure a rokooxu ?
3. Yaa Aana xar a fiyu ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Bure fa Nabu kaa teel o yokoox.
2. Mari kaa maad o ðaana.
3. Bure fa Mari ndetkee ekol xane.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Xar xewu xaye ?
2. Aniin yoonu fa baa den ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Xar taxu boo xa caac'axe a ngij o nga'ir ?
2. Ndax Bure fa Mari kaa sogaa ndok ekol ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :

(faay, ret, mosu, rokoox, damtaa, ɓogoox)

Yaa Astu a ..... den da ..... baa nqool.

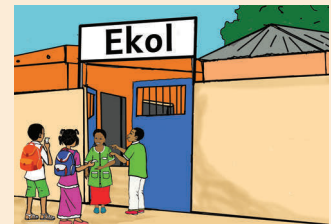
Kaa i ndokoox toki .....xaye.

Mboɓ ne a nga'a yoon den rek, a .....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Elew ke owe mbutbalaa.
2. Xa elew axe owe kam kalaas ne.
3. Ekol kaa wetaa xane.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of lay ke fiyoona na bet ekol.

Kam o maax ole ekol

Mari fa Wiktoor, xa elew xa faq a ndefu, a ndef qaariit, a mbog saate. Roog fuu feedna, o ga' a den da ndetaa ekol, Mari a samid o loŋ-loŋum me ta ɲastoogna fo qaariitum no maax ole. Ta ref maaga a saakan, a saakaa boo Wiktoor a sofin maaga, a laamtin:

Mari, ndi xar o saakaa?

O loŋ-loŋes o leng samu

Ndaa ya'es kaa lay ee o ɓay naangee o bekeel no lanq. Miikorob ke kaa may too a mbaaga o njir.

Heey ! and'inum.

Wiktoor a layin ee : « reti laxadik xa ɓay axe, xan lay a ya'es ta jikanong xa loŋ-loŋ xa mosu o feet. » No feet olaa ta jikanin. Mari a sawir.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Loŋ-loŋ** : refu ke rew we ndokaa na xa yul nof den.
2. **Mikorob** : ka'weer na ngid a ßor oo, a refaa no ndof. a cooxtaa a cir.
3. **Laxadik xa ßay** : bog xa ßay fo foofi. Saafu fogangaa teen sax koy ta moy.

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

fi'eel

no lanq

o bay

naangee

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of ðelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

sofin :

lay :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

ndetaa :

may :

c) Um sut

Yuuß no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ðelem le yooneerna fa den.

saak, lanq, bool, sam, gis

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Xar Mari a waafaa no lanq ke ?
2. Ndax o bay a na fiyeel no lanq ?
3. Xar Mari a refu ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Wiktoor ga'lee Mari.
2. No feet olaa ta jikan a Mari xa loŋ-loŋ xa lakas.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Mam xa caac'axe a ndefu ?
2. Xar xa elew xa tew axe a mbiyaa ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Tam wiin we a ndefu ?
2. Xar daawu a Mari ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(saaka, may , deen , saate, xotaa, qaariit)

Mari fa Wiktoor kaa ndef ..... a mbog..... .

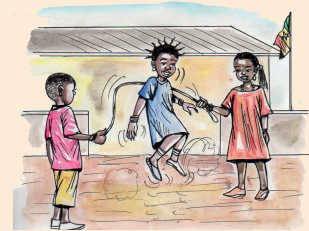
Miikoroob ke kaa ..... too waaga o njir.

Wiktoor a sofin maaga ta.....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon
fo samandaal ne.

1. Xa elew axe kaa ɗasaa kam ekol ne.
2. Xa elew axe kaa leelaa ekol ne.
3. Xa elew axe kaa simnaa madam.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of lay ke o kiin a warna fi no kaa jofna no qoolel.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

1. Damloorti xa felem axene ndefna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna ten, na kaye'of.

1	kaa	faay	ne	Mboɓ
2	Laxadi	ɓay	xa	of

2. Suti no yuub oluu refna o felem ole fogeerna, too o mbindin na kaye'of.

Cangir, njogoy, kayee, ekol, safe

ɓay, sam , lanq, saak, ruusu

II. Um wetandu ke falay fee a fofna

b) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiiɗ ole na toon ale ta yoonitna.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke

Toonel ke

1. Xar moy'u daayin mboɓ ne ?

a. Saak ke den

b. Nga'ir ne fo gendwe den

c. Toki mosu ke den

2. An da yoontu ye da ndetaa ekol ?

a. Yaa Astu

b. Faap-tew den

c. Ba' den

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke

1. Xar Mari a saaka ?

Toonel ke

a. O long-long

b. Xaaliis

c. Xa per

2. Wiktoor fa Mari xa mbogu ?

a. Saate

b. Mbind

c. Faap

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. Mari fa Wiktoor, ndefee xa elew.
2. Miikorob ke kaa may too a mbaaga o njir.
3. Kaa da mbar o mbaaj, a ndet ekol.
4. Faak, Mataar rusook'e.

c) Um lay ke damuuma

Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, falay fuu refna no laye fik ke no bes fa ndakwiidu. O y'utangaa, o lay ke xottoona teen.

III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, duu refna no laye fik ke jangoona no bes ndakwiidu. O jaf luu refna teen, fat o xooland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye of xa felem xa fak ndax o lay ke damoona no bes ekol.

I feetik a Maam Waali

I njangkee xaye na diiboor fee. Ba^les a lay ee kaa i feetkaa a Maam Waali. Ey waay! Maam Waali refu faap ya^les. Yaa maam^les fa ndew a sanjooxna boo ndiik, ten soom genu, a yoqat fa faap-tewes, fa xa ßeem.

Ya^les a fiya o fof, a yip teen a aareer, fo saac, fo nju^lax. Keene fop i ßiskaa a Maam Waali. Me xe rokooxa rob mbulo njiig, faap^les a roku sabadoor ngofu mosu, ya^les a jang kamisolum yeeq ne jegna xa fuloor. Maam Waali a jega o daay lool ye ta ga^lna in. Ta jangaam, a moofnaam a paamum, a ciyaam tangal. Baatnee, um sofik mboß naa no maax olaa, ñasaa fa den maaga miñu. Sookoy faap-tew Aana a xooyan a in fassaß fa mbelu, i yer boo ndoyfoox

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Sanjkooxna** : a xon (oxaa ñoowateerna)
2. **Kamisolum** : rob njiig
3. **Diiboor** : dimaas

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

i **ɸiskaa**

keene fop

a **Maam Wali**

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

xooy'an :

ɲasaa :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

sanjkoox :

o daay :

c) Um sut

Yuuɓ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

rokoox, sabadoor, mosu, helaar, rob

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Xar faap'es a layu ?
2. An xooy'u fasaap fee ?
3. Maam Wali nam a nandu ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Maam'es fa ndew i feetik'u.
2. Ba'es yoon'leer fa in.
3. Faap-tew Aana fasaap fa mbelu a xooy'an'u in.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Xar xa caac' axe mbiyaa ?
2. Mam wiin we a ndefu ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Faap-o-tew es xar a fiyaa ?
2. An fa an ndefu meeke ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den fo xa felem xa cofu xe :
(ɲasaa, loolaa, feetkaa, woloxaa, maax, fof)

Ya'es a fiya o .....

Baa'es a lay ee kaa i .....a maam Wali.

Kaam ..... fo mboɓ naa no ..... olaa.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon na fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Xa caac' axe kaa foxaayo a maam.
2. Xa caac' axe kaa feetiid a maam.
3. Maam kaa ñaamaa fo xa caac' axe.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir fa falay fee.

Niiri a qoolu no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of falay fee damoona na feet o kiin.

Niiw we ndimoonga

Bes fa leng, Duudu kaa fañ'u nanan a Baa'um. Baa'um a bug ta jikankin a paket warga na bitik naa, Duudu a fañ fafit, ee ndik ta tarde ekol, too reefee ndigil. No feet olaa, Madam den, a jangnaa a pesooroof a mosu kam ngentand.

a lay teen cofu no ßasil. Ee, yaay fa faap, a mbiyana 'in kuu refna, no ndeßandoong naa boo xaye. I mbaagee ndabid a den muk na adna.

Ne i mbaagkaa ndabditi a den kay, ten refu i nanan a den, too niiw a den. Duudu a nan'gilooxin apaax, a lay ee :

« Madam fee a laya ndigil de, yaaga koy, waraam o niiw we ndimaxama, too nanan a den. » Maaga a reefu, a supit a pesooroofum no mbind naa. Baa'um a day teen lool.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Pesooroof** : ne o kiin a, ñaay'nitaa fo wiin we (fogum, caambuur, ...).
2. **Ngentand** : wiin we mbog na me da ngen'na, ten andu ndax mbindoo, saate yoo, boo no sax.
3. **Niiw o kiin** : a ci'it cer, o joo'ngaa o kiin oxe o simnin, a lulangaang, o ret, a xooyangaang o was ke o fi'aa y'uf jaabiid...

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

o niiw

I mbara

we ndimna in

b) Um andid

- ▶ Xa felem axe mbogna tekit
1. Bindi na kaye'of ðelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
pesooroof :
we ndimna in :
▶ Xa felem xa sufoor
  2. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
ndebandoong :
ndigil :

c) Um sut

Yuuḽ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ðelem le yooneerna fa den.

ḽasil, niiw, pesooroof, sutoox, ngentand

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. An lulu a Duudu ?
2. Xar a lul'un ?
3. Xa Duudu a layu ee ten taxu waagee o ret?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Duudu a reta jikanik a baab'um warga.
2. Madam den, a jangna a pesorroof a mosu kam ngentand.
3. Madam den a jangna den a kim a pelu.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Xar o njaac onqe a fiya ?
2. O koor o maak oxe an a reftu ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Mban num Duudu a lulooge, ñaal ndii o yeng ?
2. Xar faap fa yaay a mbi'anu a in ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(ndigil, faña, nanan, ndimna, faɓit, adna)

Mari kaa ..... a baa'um.

I mbaagee ndabit muk a faap fa yaay na.....

Madam fee a laya..... , i mbara niw we ..... a in.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Miñaan kaa nan'gilooxaa apaax a baab'um.
2. Wiin d'ik we kaa mbaɓir.
3. Oxey xawaa o njaac onqe.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of lay ke o fi'kaa o feet fo we ndimoonga.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

1. Damloorti xa felem axene defna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna ten, na kaye'of.

1	mboɓ	Um ɲasaa	ne	fo
2	we	o niiwa	ndimaxama	Waraam

b) Um sut

2. Suti no yuuɓ oluu refna o felem ole fogeerna, too o mbindin na kaye'of.

feetkaa, ɓiskaa, roku, fuud,
ngentand, fudoox , ɓasil, nanan,

II. Um wetandu ke falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiic' ole na toon ale ta yoonitna.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke

Toonel ke

1. An layu ee i feetik a maam Waali ?

a. Ya'es
b. Baab'es
c. Mbisiin

2. Xar faap-tew a coodu in ?

a. Foofi
b. A tooñ
c. Fasaaf

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

1. Xar baab um a bugu jikanel ?

Toonel ke

a. Warga

b. Poon

c. Saafu

2. Ke Madam a jangnaa no kum a jofnu ?

a. Fa ηas

b. Pasil

c. Yoon

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. Jeen fa ndeɓ a nan gilooxa apaax ke Madam a jangnaa.
2. Na bes dimaas i fetkaa a maam Waali.
3. Madam den a laya kaa jofna no calel.
4. I ɓislooxee tus a maam Waali.

c) Um lay ke damuuma

Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, falay fuu refna no lay fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O y'utangaa, o lay ke xottoona teen.

III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, falay fuu refna no lay fik ke jangoona no bes ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xoland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye of xa felem xa fak ngir o wetandu yaa mosoona deettik o kiin.

O faax ole maam'es

I mbuga maam'in Diboor lool. Ten rimu a baa'es. Kaa ta layaa ee o maages Ñoxor refu o korum o teb, ee mi' Mari, um ref o kendum. Nqes nuu refna, i yokooxangaa boo muktoox, kaa ta laamtaa in nam i mbe'tu. Jabee ya'es a xasan oleng na in, ne'atiim tee kaa fadaa'in. Boo ya'es a layuuna ee xe'ca kaa ta bug o yaq a in, ta dalfo fuux, a rok na ndokum, a tiimaa. Ya'es a xooyangaan a put, ta xañ. Boo i nqesaa ekol, kaa i ndetaa asookin. Ta ci oxuu refna na in qarbeenfik, ee i njikit kaa felna in.

Ndaa weekee iitam o lay a'in ee :

- Boo nu sutooxna ekol, ba nu fangasaan sen. Fat nu ngat no mbind ne.

A yengangaa, tee i mbondwiid na ndokum.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Ta xañ** : ta fañ ee ñaamkee
2. **Ta fuux** : ta fefar jiko
3. **Tangasaanaa** : ñaay'aa cofeer, ñaay'aa widaa caaxaan

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

a maam'in

lool

I mbuga

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of ðelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
dime'a - o taan - o njaac'

damta :

caaci :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

o njaac' - ndaama - o tew   o maak :

o koor :

njool :

c) Um sut

Yuuf no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ðelem le yooneerna fa den.

laamtaa, asookaa, daaf, ndokum, ci'

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Xar maam a laamtaa in nqes oo nqes ?
2. An rimu a baa'es ?
3. A yengagaa mam I mbeyaa ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Kaa ci'aa oxuu refna xaaliis.
2. Maam Diboor kaa fuux.
3. Yay'es kaa xañ.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Nam Maam a ne'e?
2. An roku na ndok ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. An refu o kend Maam Diboor mene ?
2. Ndax Mariyiin a ndoka ekol ?

c) Um fadatin

Yiƴanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(ngatiid, tiima, mosa, ndokum, xeef yengangaa)

Fat nu ..... no mbind ne

Ta fuux a rok ..... a.....

A ..... tee i mbonwiid na ndokum.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Xa caac'axe kaa c'ufaa a maam.
2. Maam kaa naxanaa xa taan axe ten.
3. Maam kaa yoonaa xa caac'axe ekol.

e) Um lay ke damuuma

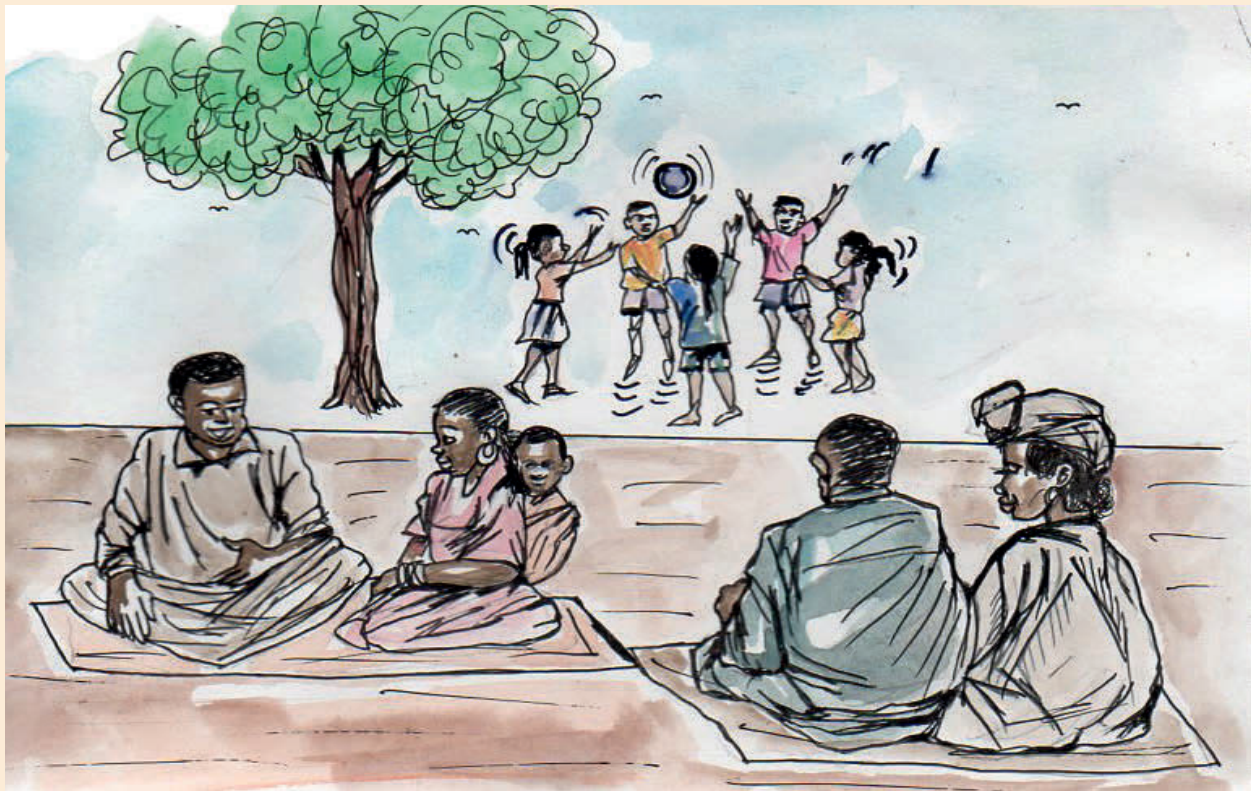
Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu no falay fee kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of lay o faax o lakas olaa ga'oona na maam'of.

Pasil ne Mariyiin

Mari o xe gena fa ya'um, fa baa'um, fo o camnum Ñoxor, fo o ndebum o ndew, Yaande. Faap-tewum, fa tokoorum, fa caaci'um fa ndew iitam, o we no mbind ne.

Ƴasil ne fop kaa ndef leng, a ndimle'raa, a mbugir, a jelangaa sax ke andoona ee leek-leek Mari a fi' a Ñoxor kaa fefaruuna yaa da mbutbalaa. Leek-leek iitam, ya'es a fuux yaam baab'es dimle'kiran apaax.

Yaa Kodu kaa jawanaa Ƴasil ne caw pelu. Faap-tew Dupa iitam a naa damtan leek-leek den fa Tokoor Jegaan. A ñaam apaax jegu no mbind ne. Ke moy'na fel a Kodu koy, ten refu kirand ke yaaya fa faap-tew Dupa a mbiyaa ataaya faa yonna fo beñe fo fataaya. A fiyangaan, Ƴasil ne fop a mbokatoor, maam'es a wetandwaa den ndeƳandoongum.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Camnum** : o ndebum o ngoor mbaat o maagum
2. **Fefaruuna** : kaa domuuna
3. **Jelangaa** : a faafangaa

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

mbokatoor

ɓasil ne

a fiyangaan

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of ɗelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

fefaruuna :

damtan :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of ɗelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

leng :

mbugir :

c) Um sut

Yuuɓ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ɗelem le yooneerna fa den.

ɓasil, faap, o maag, ndaxar, tokoor

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Nam faap-o-tew fee a ne'le ?
2. Xar Mari fiyanaa ɓasil ne ?
3. Aniin ndefu no mbind ne ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Dara naangee xewaa kirand.
2. ɓasil ne fop kaa mbokatoor.
3. Oleng refee no mbind ne.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. An genu fa Kodu ?
2. An na damtaa leek-leek a yaa Kodu ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Mbind ne xar a jegu ?
2. Wiin fodnum ngenu no mbind Koduyiin ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(mbokatoor, faak, Ƴasil, genna, ñaay'aa, mbind)

Kodu oxe ..... fa yaay um.

Wiin lakas itam owe no ..... ne.

..... ne fop a..... .

d) Um fokat o ñuxur ole yoon na fo samandaal ne.

Bindi lim ne ole no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Bure oxe sutaa xa kaas axe.
2. Bure a gefa xa kaas axe.
3. Bure a maafa xa kaas axe.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of lay ne bugoona ɓasilof a nand.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

1. Damloorti xa felem axene defna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna teen, na kaye'of.

1	fop	mbokatoor	ɓaasil ne	a
2	sen	fangasaan	nu	Ba

b) Um sut

2. Suti no yuuf oluu refna o delem ole fogeerna, too o bindin na kaye'of.

Nqes, kirand, ñaal, o hiid
Ya'um, baa'um, tubaaɓ, camnum

II. Um wetandu ke falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiic' ole na toon ale ta yoonitna.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke	Toonel ke
1. Kum taxu nu njagandooxaa boo nqen soogo ndet ekol ?	a. Saak ke den
	b. Nga'ir ne fo gendwe den
	c. Toki mosu ke den
2. Xar taxu boo o jangaa ekol ?	a. ndax um maak
	b. ndax um
	c. jeg o and

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

1. Xa taxu o xaaritoor fo o kiin ?

Toonel ke

a. yoon apaax

b. o fog

c. o and

2. Yaam xar faap Nabuyiin a yoonaa fa den ekol ?

a. safee meem

b. o mbeq

c. o ñak

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. Mari fa Waali, ndefee xa elew.
2. Miikorob ke kaa may too waaga o njir.
3. Kaa da mbar o mbaaj, a ndet ekol.
4. Faak, Mataar rusook'ee.

c) Um lay ke damuuma

Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, falay fuu refna no laye fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O yutangaa, o lay ke xottoona teen.

III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, falay fuu refna no laye fik ke jangoona no bes ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xooland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye of xa felem xa fak ndax o lay ne ßasil of a ñoowtaa.

Bes ñekax

Faak kirand, oxe na yeene¹aa a wid¹a saate fee, a yegnita¹ ee xaye na refkaa bes ñekax na dispañseer faa. Ee yaay ke fop a mbara ßisiid xa ßiy den da ñekel. Ten taxu boo nqes ne, mi fo ndebes Ñoxor, in we yoona fa ya¹in, ta waxoox o ndebes o ndew Yaande.

Ñek kaa jeg o njiriiñ yaam ten naa yetooxaa wiin no jir-ndiig. ßook ke naa cooxtan, too ta ref jir laa fariy¹na fo xa tebandoong.

Wiin we a may¹a lool. Xa tebandoong axe fop kaa ndiid¹u ye da nga¹na togtoor ke. Yaande a sendaa nen o xoß, a foor a kid ake.

O leng no togtoor ke a lay a den ee :

Ba nu ndiid koy, domee dara !

Ye ya¹es a matiidna a tabul ale na ñekteel ndax um fiyanel, kaa um dalfo nut. Um yeg cuut ndeb na naaxes, ta fag tak.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Ñek** : teex naa na ðekeel kam fo'oy no kiin mbaa muumeen ndax ta feganin jir.
A yip ale no fo'oy ole koy, o peengu na dibeel no cer ke.
2. **O njiriiñ** : ke na ðaataa too lorkee.
3. **A yetax** : gay, fan ta yaqu.

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

na dispañseer faa

bes ñekax

naa refkaa

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna a tekit

1. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
yetoox :
nqes :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
nqes :
fomu :

c) Um sut

Yuuf no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ðelem le yooneerna fa den.

a cir , waadin , njom , teex , wool

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. An ya'um a waxwu ?
2. Ye Yaande diidna, nam a fi'u ?
3. Xar taxu yaay fee a bisiid xa ðeem?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Buɕ na coodtaa jir le.
2. Ñek kaa jeg o njiriiñ.
3. Tige kaa ðom lool.

I. Um and ke falay fee a fofna**a) Um lay ke samandaal ne a fofna**

Dooni laamit kene.

1. Kum na fiyeel mene ?
2. Xar o njaac' onqe a fiyu ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. An jir ndiig a moy'u yaf ?
2. Xar dogtoor ke layu ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye^lof xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(Ñek, geeña, yetooxaa, fag, ndiid, domee)

In we ..... fa ya^lin na dispañseer faa.

..... na yetooxaa wiin no jir-ndiig.

Ba nu ..... koy, ... dara ! Um coodit xalaat es

d) Um fokat o ñuxur ole yonna fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. O tew oxene o xe yoogaa xa ßeem.
2. O tew oxene waagu xijil xa ßeem.
3. O tew oxene neegu na xa ßeem.

e) Um lay ke damuuma

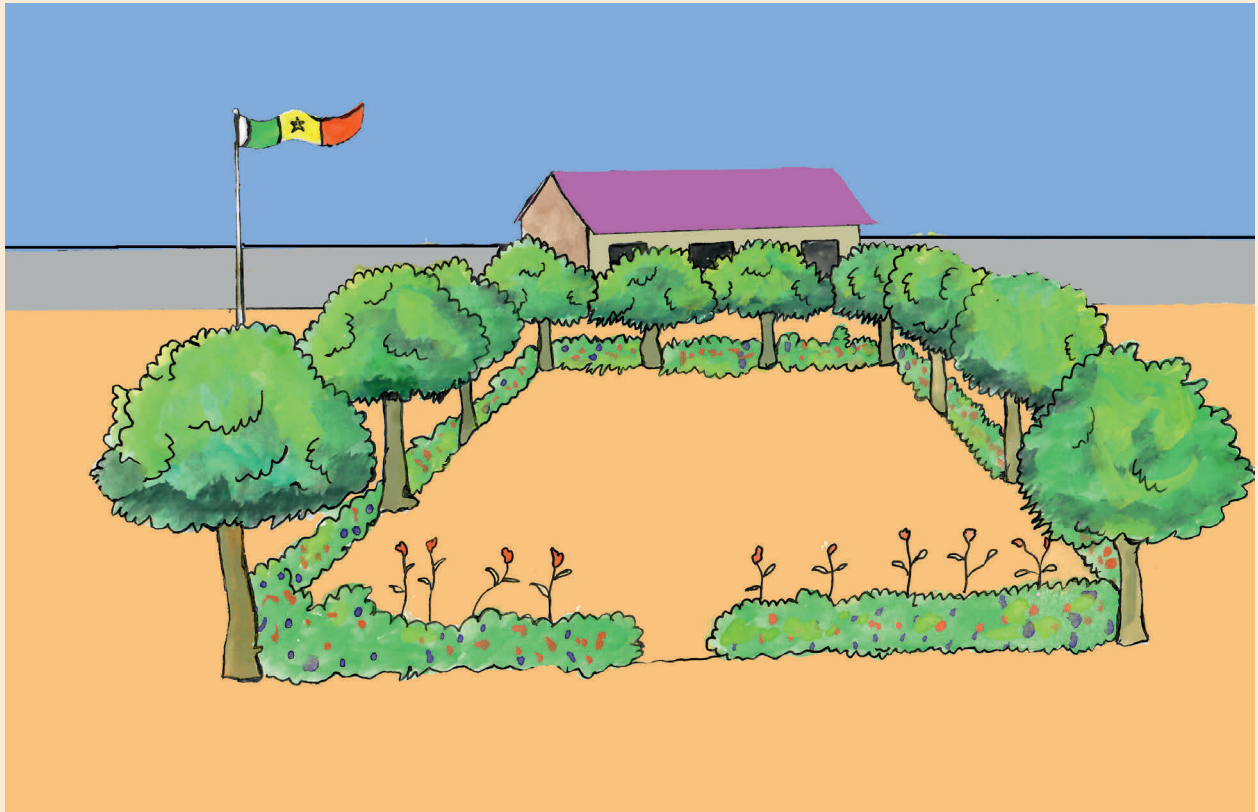
Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye^lof lay ke, wetandu ke jegna na bes fee na ñek ale.

Ekol fa nqoolu

Ekol fee Fayiil, ekol a koɓ a reefu. O xe ref'a apaam fooraas fa maak fee xa siir axe a yerniteel. No peraand kaa, yaa i ndefaa na kalaas mberir naa, boo no mberatin naa, jeg'afulee a keɓ. Muumeen ke kaa ndeefoogu leek-leek kam faa. Ndaa, ye Muse FAY a inoorna Fatik, a bisiidel Fayiil, tikoarik kaa a ndalfo suptooxaa. Ke ta eetitna, kaa lay xa elew axe fo kelfa den ee, ekol fee a wara keɓel. Kaaga a fiyel. Sookoy, nqesoo nqes, o maax ole leelel, ndof ke seefel.

Arxemes fuu refna, xa elew axe fop, gooroo rewoo, maakoo xa teboo, kaa ndamaa na leel ale no maax ole, fo ngomtand ne, fo kam kalaas ne. Taxar a njimbel, a sooreel. Da mbi' maaga a fiɲ tuufe-duufe. Ye ta jegkaa o hiid o leng rek, ekol fee a fogat no me moy'na xool Fayiil. Kelfa ke na xa elew axe kaa feetidoogu meetar fee leek-leek, a njoktooraa fo ten, a kañan.

Wiin we fop a njeg teen o day.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Peraand kaa** : eetu kaa, yaaga
2. **Suptooxaa** : a refa lakas, a nandit lakas
3. **Ndamaa** : fog no ke na fiyeel

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

njeg

Wiin we a

o daay

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
peraaand :
suptooxa :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
eetitna :
kam :

c) Um sut

Yuuɓ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

leel, forit, simin, xool, ekol

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Mam ekol ne Fayiil a refu ?
2. Xar eetu fiyel ye muse Fay a garna ?
3. Kelfa ke no xa elew axe xar a mbaafiidoogu me no meetar ole ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Tikoarik kaa na ekol fee Fayil a suptooxa.
2. A kep mosee ref maaga.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Xar jeg'eeru no ekol naa no peraand kaa ?
2. Nam ekol ne a nandu ye ta jegna o hiid ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Muse Fay xar a fiyu no ekol fee ?
2. Xar fiye lakas no ekol fee kaa refeerna a leel ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye^lof xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(sutoox, moy'na , fogat , ndamaa, deetaa, meetar)

Xa elew axe fop kaa ..... na leel ale.

Ekol fee a ..... no me ..... o xool.

Kelfa ke no xa elew axe kaa feetidoogu ..... fee.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon na fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Kaa fuuraa ndaxar ne.
2. A daka took ndaxar ne.
3. Waagaan oxe sooraa ndaxar ne.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye^lof lay ne bugoona ekolof a nand.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

1. Damloorti xa ðelem axene defna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna ten, na kaye'of.

1	o njiriiñ	a jega	no kiin	Ñek
2	a njimbel	mayu	Taxar	a sooreel

b) Um sut

2. Suti no yuuḡ oluu refna o felem ole fogeerna, too o mbindin na kaye'of.

muse, elew, ndiig, ekol, kalaas

ñekax, dogtoor, jir, fariy, wod

II. Um wetandu ke falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiic' ole na toon ale ta yoonitna.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke

Toonel ke

1. An ya'in a waxooxu ?

a. Aliw

b. o maages

c. o ndebes

2. Xar na joodtaa jir ndiig ?

a. A beex

b. Buɕ

c. Pook

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

1. Nam ekol naa a eetu o fiyel ?

2. Elew podnum ndamoogu no calel ke

Toonel ke

a. A keɓel

b. A xooxel

c. A leelel

a. Goor we

b. Elew ke fop

c. Rew we

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. Dispañseer a maya fo wiin bes ne no ñek ke.
2. Ya'in fo o ndeɓ'es soom ndetu na ñekax ale.
3. Kelfa ke no xa elew axe ngar atee ekol.
4. Ekol ne Fayiil a moy'a xool na saate faa.

c) Um lay ke damuuma

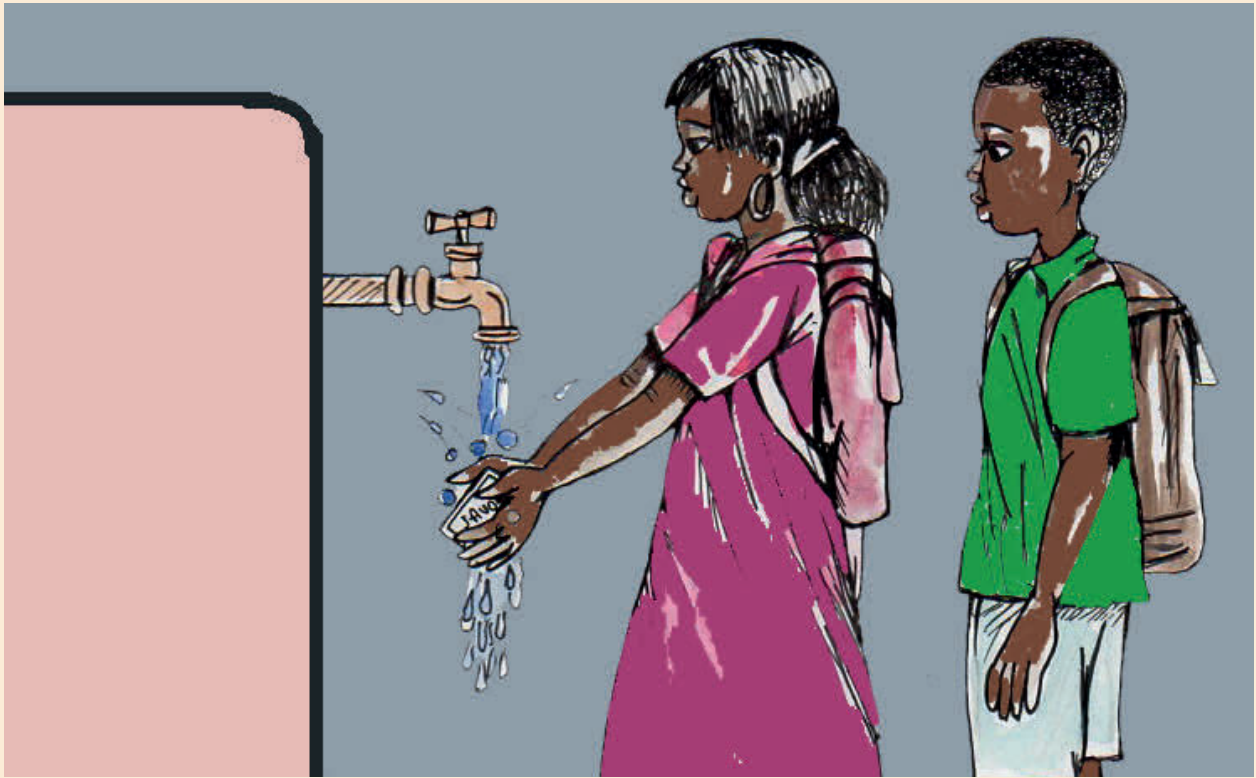
Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, o luu refna no lay fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O y'utangaa, o lay ke xottoona teen.

III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, falay fuu refna no laye fik ke jangoona no bes ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xooland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye of xa felem xa faq ndax o lay ne nu nqoolantaa mbind nuun.

O qoolel

Bure fa Mari, owe na kalaas fa eetaand. Toki qoolu a ndokwaa kili. A sutwangaayo rekaryaasonɔ boo nda ndokatinaa kalaas, kaa da laxadoodxaa. Kom leng, Muse fee a laamit a den ne da mbiyaa baa ngen o nqoolaa.

Bure a lay ee :

Kirand nuu refna, boo um waajaa wondook, ya'es kaa bogtaxam foofi fo saafu. A yutangaa, ta damanaam um sooc a ñiiñes fa dantifiris.

Mari a doon teen ee :

Boo um garaa ekol, kaa um bogoodxaa, sooc a ñiiñes apaax. Um rokoox tokiles qoolu. Xew a jegangaa, kaa um dimle'aa ya 'esiin na qooland ale no mbind ne. Ya'es fa baa'es kaa ngen o layaa in ee i mbara laxadoodxaa kili boo i sutooraa na xulanq, mbaa boo i ngelaa ñaam.

Selbe a yod' o bayum, a lay :

Faak, o yoones kaa ɲas na puuy' ale baa y'ut, a ñaam too laxadwee. O fud ole a dalfo d'omaa.

Laamit fo piyel

Ñaal **1**

A felem a yoobeer ake

1. **Sooc** : laxad apaax
2. **Kili** : boo faw
3. **Dantifiris** : kaa na soocteel a ñiiñ

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

qoolu

toki

a ndokwaa

kili

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
dantifiris :

xulanq :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
qoolu :
paax :

c) Um sut

Yuuɓ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

ɓogu, sooc, laxadoox, xooñaa, rokoox

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Mam Bure fa Mari ndefu ?
2. Xa Goram a bogteel ?
3. An Mbayan a dimle'aa ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. O sutooranga na xulanq boo bug o ñaam, waraa laxadoox.
2. Bure naangee bogwaa.
3. Mari bogooxkee muk fo saafu.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. A mban Mari a bogwaa ?
2. Toki nandu num Mari a rokwaa ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Xar Muse fay a laamtu ?
2. Goram a yutanga a bogax xar a fiyaa ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur axene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(ñiiñes, qoolu, faab, sooc, laxadoodaxo)

Kaa rokoox toki.....

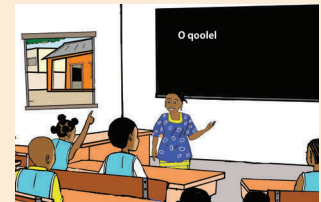
A ..... soo a sog o ndokatin na kalaas.

Boo um garaa ekol, kaa um bogooxaa ..... a .....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Wiktoor fa Bure mbogu kalaas.
2. Bure a yoda arduwaas.
3. Mari kaa yod o bay.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of lay o njiriiñ no qoolel.

No mbind dogtoor

Fagunfaak, jir koleraa kaa rok'u na saate fee. Yaa Soxar a bis a Maye fa Miñaan no mbind dogtoor ndax da feetel. O leng oxe a jega xa kiid xa betaq, o lakas oxe a jeg betaa-faq. Ye da mbadiidaa, da nan xa tebandoong xa lakas a loolaa. Da ndiid ondik Yaa Soxar a daland o law den, ee xa qeq xa tutuuñ na loolaa, nuun dik omat, maak jij nu ndefatu. Tuñ ke na alkoon fee kaa mbid o mbiñ onqe fop, a njaxas a yiif ake no mboḡ ne. Dogtoor fee a gar, a jang a Maye fee moy'na neew, a bisin me naa deetteel we njirna. Da ndalan a yiif Miñaan boo ten itam ta jab o rok. Yaa Soxar a damin no bay.

Ye dogtoor fee a deetaa Maye, Miñaan a wiriilaa a kid muu refna, kam xa betañ xa mayu xe, kene xa kaas, kene tikoarik caaxlandaan. Fop a fiyel, mboḡ ne a feetel, a nqaad no mbind naa fa ya' den. Roog a fi' o leng na den segee jir le.

Laamit fo piyel

Ñaal

1

A felem a yoobeer ake

1. **Tuñ** : a qooñaan mbaat a qeeñaan
2. **Wiriilaa a kid** : deetaa muu refna fo a kid nen o tiidu
3. **Fagunfaak** : o hiid ole faafna

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

a gar

dogtoor fee

a jang a maye

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of ðelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

dogtoor :

mboḡ :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

o bodu :

o njaac' :

c) Um sut

Yuuḡ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ðelem le yooneerna fa den.

Alkool , pikiir , teex , naak , petorol

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Xar dogtoor a fi'u ?
2. Mam Yaay Soxar a bisu xa caac' axe?
3. Xar roku na saate fee ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Maye kaa loola.
2. Miñan fa Maye ekol a ḡise.
3. Xa teḡandoong xa lakas a loolaa.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Xar xewu saate fee?
2. Aniin yoonu fa Yaay den ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Xar taxu Yaa Soxar a ret no mbind dogtoor ?
2. Ndax Miñaan fa Maye kaa njir ?

c) Um fadatin

Yiñanfooxi na kaye^lof xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :

(Fagunfaak, ñaxañ, Koleraa, dogtoor, lim, loolaa)

.....jir .....rok^lu saate fee.

.....fee a jang a ñekaa wiin we.

Xa caac^l xa mayu a.....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moyⁿa yoon fo samandaal ne.

1. Kaa sadar ñek
2. Kaa y^ufaa ñek
3. Kaa sad ñek.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye^lof, lay ke xewna dispañseer.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

1. Damloorti xa delem axene ndefna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna ten, na kaye'of.

1	dogtoor	a den	mbind	'Bisi
2	Kaa	fo saafu	bogtaxamm	foofi

b) Um sut

2. Suti no yuɓ oluu refna o felem ole fogeerna, too o mbindin na kaye'of.

Jal, bogwaa, saafu, xool, toki
deetin, ruus, jir, bisin, dogtoor

II. Um wetandu ke falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiic' ole na toon ale ta yoonit na.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke

Toonel ke

1. An eetu doon laamit ne muse ?

a. Mari

b. Ya'es

c. Goram

2. Na xar Mari a dimle'aa ya'um no mbind ne ?

a. Na ceew

b. Na qooland

c. No tap

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

1. Jir nandu num roku na saate fee ?

Toonel ke

a. O ɲas

b. Jir-ndiig

c. koleeraa

2. An sequ jir le no mboɓne ?

a. Miñaan

b. O leng

c. Maye

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. I mbara laxadoodaa kili boo i ngelna ñaamaa.
2. Mbind dogtoor kaa naang cel.
3. Tuñ ke na alkoon fee kaa mbid o mbiñ onqe fop.
4. Xa caaɗ axe nqoolee tus yaa da ngaraa ekol.

c) Um lay ke damuuma

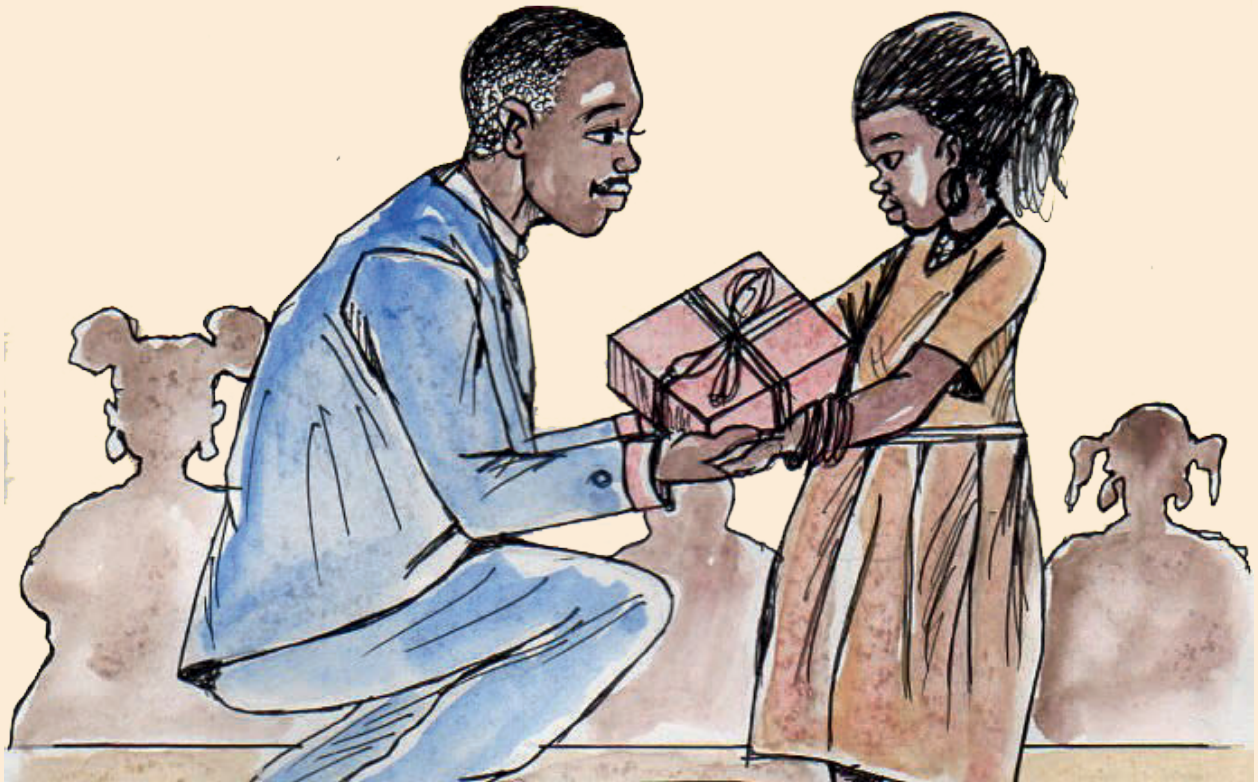
Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, falay fuu refna no laye fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O yutangaa, o lay ke xottoona teen.

III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, oxu refna no lay fik ke jangoona no bes ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xooland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye of xa felem xa fak ndax o lay kaa jofna na baadnax.

Bes a cooxit neexil

O hiid ole a faga. Ekol fee kaa wegaa. Xaye, refu bes fee neexil ke a cooxitkeel. Saaliw fa Penda fa Maymuuna na kalaas fikandeer a ndeefu. Penda dadu na kalaas den. A wara jeg neexil. Nqes ne, ta gar ekol, a yoon fo qaariitum fik.

Nqes teel ne, tirbin ne a sipel a ndeer ekol fee, a mosandtel a laay ale Senegaal. A pamb ake mbakaa.

Ye waxtu xarboxay a fadiidaa, kelfa ke a ngaraa, a soɓ wiin mayu a ngara boo a moof. Me ta refna sax, toq a safe ke fo neexil lakas a njuume na taabul.

Meetar ke a njeemaa moofnoor xa elew axe yaam da sawar baa ndiñraa. Yoq we a njeg o daay o maak yaam ne da ndaawkaa neexil . Ministar fee a fadiid, fak le no saax le a gimel.

Ndak fo ndak, penda xooyel. O laaw olaa moy' o fiifaa. Ta ñaay' on dang, a daaw neexilum, a foto'el fo ministar fee. Ta dab qaariitum, da nqaad, a yoon fo daay o maak.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Neexil** : kaa naa felanda, ci'it no xaa jalna apaax
2. **Toq** : tikoarik kaa mbokateena a ngumel
3. **Njuume** : mbokate o mbiñ oleng

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

Ta ñaay'ondang

neexilum

a daaw

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of ðelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
kelfa :
sawar :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
ndeer :
dadu :

c) Um sut

Yuuḡ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ðelem le yooneerna fa den.

neexil, cooxit, ðaay, daaw, fuux

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. A mban neexil ke a cooxteel ?
2. Xar xewu ye ministar fe faddidna?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Penda dadu na kalaas den.
2. Wiin we ngarna mayee.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Aninoo moofu meeke ?
2. Xar wiin we a cungaa ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. A mban a cooxit ale a ropkeel ?
2. Nam xa caac' axe a nandu ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye¹of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(daay, sipel, neexil, gatiid, sawar)

Nqes teel ne, tirbin ne a ..... a ndeer ekol fee.

Xa elew axe ..... baa ndiñraa.

Yoq we a njeg o ..... o maak yaam ne da ndaawkaa.....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. O njaac' o ngoor na cooxeel neexil.
2. O njaac' o ndew na gimaa.
3. Tiif sipe kam ekol ne.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu fa lay fee no kiis tadiik.

III. Um bind

Bindi na kaye¹of lay ke mosoona o maad too ta faax.

Njoprit :

Kom jangaa o ngap, koo war o liif o and ole wo. Coodee falay fee a lanq fo laamit.

Simte :

Niiri falay fee o ndang , o jeem o and ke layeena teen too o doon no cale fo laamit ke.

Kalaas ne Juma

Juma ne'eem. Kalaas nqas ne in kaa feloodaam. Kaa matir fo ne na Duuduyiin. Kaa magin taa yaaj. A juga a tablo laa hofna a taɓ no miir pursiinu. Nqes nuu refna, o elew a forit a tablo le.

Muse in kaa bind na tablo le a kiic fo lim. No ñamaak, a juga nitaal no cegel mbind, na canoon, nitaal muumeen. A juga a taabul-moofir qarbeenfik a mbi'el raŋ tadik. A taabuloo taabul, xa elew xa faq a moof ta. A taabules adooxu no raŋ fikandeer ne. A cinj raŋ mbaktu ne, a juga armool maak a sipel maaga. O yaajel ole ten a foda fo xa ɓay xa faqes axaa letnuuma. Teen Muse fee in a geeku tikoarik laltir mayu, a safe, fo ŋasir. Kaa I njiriñoortaa den no and delem.

Nqes nuu refna, kaa i nqoolandaa kalaas in, boo i ngelna o njangaa. I c'utangaa, i laxad xa ɓay' in boo i moofaa. Kalaas'in kaa xool, a ɓay, a fel.

I. Um tekit**a. Um fadatin**

1. Yipafooxi o ñuxur olene too rokin teen xa telem axe njagna :

nqas - feloodaam - ndet- in - faap

Kalaas ..... ne..... kaa.....

2. Yipafooxi o ñuxur olene too rokin teen xa telem axe jagna :

boo - raɓ - nqoolandaa - ndopaa

Kaa i .....kalaas in, ...i ngelna o ..... a njang ale.

b. Um sos xa ñuxur

Damloorti xa felem axe na tiket ake, o xemandatin xa ñuxur axe na kaye'of

1.
2.

c. Um andid

- **A felem ake mbogna a tekit**

1. Bindi na kaye'of o ðelem olaa fogna a tekit fo oluu refna no we a lanq.
cegel   hoß

- **A felem a sufooru**

2. Bindi na kaye'of o ðelem olaa sufoorna a tekit fo oluu refna no we a lanq.
cinj   yaaj

II. Um and ke falay fee a fofna

a. Um doon

Dooni laamit ke.

1. Xar o Muse le a bindu no tablo le ?
2. Xar i mbiyoogu soo a moofaa ?
3. Ndax Duudu refu o Muse le Jumayiin ? Xa lalong o ten ?
4. Nam xa elew axe no kalaas Jumayiin a mbodu ? ?

b. Um sut

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur ole jofna too a yoon fo falay fee.

1. Kalaas ne in kaa magin too a yaaj.
2. Nqes nuu refna o elew a wet armol ne.
3. A tablo le no kalaas ne naangee forteel kili.

III. Um niir falay fee

Niiri took falay fee too ta yoon fo o xooland xa felem axe fo xa ñuxur axe. Fat o bek yiif of itam no xa toq axe.

Bat no mbind Teniñiin

Xaye, o ndebes kaa watneel. Baa 'es a jika mbaal ndan maak naa jegna xa can xa maak xa ñook wu. Pana kaa yipna a tooñ a ndeenel goma njawand ne. A xeeña pelu de! Ya'es a ñaapa darap ngas no njongum. A rokana o ndebes o ngoor onqe ndoki mbulo naa muurna a caf ake, soo a doonin pay nandu neen. Waxtu betuunahik a mbada. A ne' ale no gon le a fada. Faap-tew Kura a bop o ngeq onqe, a moof no sar ole, a faamir fa Elimaan fee. Ya'es a moof a paamum, a roku ndoki yaay mosu a doon teen a naf. Elimaan fee a yooroox o ngeq onqe, a ñu'oox a felem, saa lay took ee : « Maajoor a ne'e ».

A tooñ ake a lastel na palaat a teb a tan. Na put ale, maalo fa tegey a diçel. Sookoy rew we a lasit puus teb kaa yipna a yer fo xa tim taxar. Bat mbelu a reefu.

Laamit fo piyel

Ñaal **1**

A felem a yoobeer ake

1. **Goma** : apaam, maa mat na
2. **Doonin** : a yip took um
3. **Muurna** : ngulna a caf ake fop

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

no gon le

a fada

A ne'ale

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
roku :
lastel :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
nqeq :
mosu :

c) Um sut

Yuuḅ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

elimaan, faaḅ, gon, o nqeq, mbaal

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Xar a pana ke a yipu ?
2. Waxtu fum gon le a ne'e ?
3. Kum jawe' na put ale ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Oleng ñaamee no mbind ne.
2. O ndeḅ es na watneel xaye.
3. Faap-tew refee meen.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. An yaay fee a bopu ?
2. Mam o ngeq onqe a refu ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Xar xewu no mbind Tenijin ?
2. Nam o ngeq onqe a ne'e ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(maalo, moof , ñaam , daan, ngeq, dicel)

Faap-tew Kura a ..... no sar ole, a bop o ..... onqe.
Na put ale, ... fa tegey a.....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. O ngeq onqe kaa wonda no sar ole.
2. O tew oxe kaa bogaa o njac' onqe.
3. Yaay fee kaa bop o ngeq onqe.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of, lay ke xewna na bes fee no bat ne.

Bes kermees fee ekol

O hiid ole na cang ale a faga. Ekol'in kaa fiyaa kermees. Kam ekol fee, a jega fiif, a jeg qeet faŋas mayu, fo ñaamel. Daba fo qaariitum, xan a ŋas apaax, a ßis no toon ke.

Ta lay ee « kaam bug o fi ndafatir fa xa saaku ». Ta rok no saaku bor, a yufaa a foolaa fo qaariitum. Ta dad, a jeg poñ leng.

Ndiikii koy, faŋas fo o ßaak naa fi'eel. Daba fo yoonum a qicaa no saax olene, lakas we a qicaa no saax olaana. Wuy! da naang ßap a lanq. A maafe yo !

Wiktoor ee : « Daba deeti ! », a lalin faŋas fee na beñuwaar foofi le fa a kooc. Xa caac axe a ŋasaa, a mboolaa, a ceelaa. Den fop kaa faay.

Ndiikii, kaa da mbokatkaa a poñ ake da njegna, a ndet no faap kaa, a nqotik neexil den. A fada koy da ndet no faap ne na xa kaf axe fo yerel ke, a mbaag o ñaam tig. Ndaw pel'u !

Laamit fo piyel

Ñaal **1**

A felem a yoobeer ake

1. **Ndafatir** : o kiin oo kiin a waafa adoox , a eet o kendum
2. **A maafe yo** : lakas we mbaagu den
3. **Toon** : ke o coodtaa ndax o fog

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye^lof.

ekol fee

kam

A jega fiif

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye^lof ðelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

rok :

jooxin :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye^lof ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

watin :

baat :

c) Um sut

Yuuḡ no xa felem oxey, suti o bind na kaye^lof, ðelem le yooneerna fa den.

fa ḡas, fiif, neexil, toon, wonda

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Xar jegu kam ekol fee ?
2. Daba fa an na qicaa o ḡaak ole ?
3. Nam xa caac^c axe a nandu ?

b) Um jil

Bindi na kaye^lof lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Xa caac^c axe kaa ḡasaa a ceelaa.
2. Daba fogeer no ke na fiyeel.
3. Kaa yereena jegee maana.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Mam neexil ke a ndoone ?
2. Xar xewu kam ekol ne ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. A mban kermees fee a fi'e na ekol ?
2. Xar Wiktoor a lalu a Daba ?

c) Um fadatin

Yiřanfooxi na kaye^lof xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :

(kermees, mbuud, poñ, ßood, njegna)

Kaa da mbokatkaa a ..... ake da.....

Ekol in kaa fiyaa.....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Mboř ne kaa loolaa.
2. Xa elew axe njega neexil.
3. Daba fo qariitum kaa ñoxoraa.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu fa lay fee no kiis tadiik.

III. Um bind

Bindi na kaye^lof lay ke refna no ekol of.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos o ñuxur

1. Damloorti xa felem axene defna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna ten, na kaye'of.

1	Daba	no saax	a qicaa	fo yoonum
2	ake	a lastel	Nqes ne	a tooñ

b) Um sut

2. Suti no yuub oluu refna o delem ole fogeerna, o bindin na kaye'of.

gon, bat, tooñ, ngulook, nqeq
toon, roxod, ndafatir, poñ, faap

II. Um wetandu falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri lay ke, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiiç ole na toon ale ta yoonit na.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke	Toonel ke
1. An coodu o nqeq onqe gon ?	a. Ya'es
	b. faap-o-tew
	c. Elemaan
2. Xar bisiidu a Elemaan fee ?	a. ñaam
	b. Ne'gon
	c. Juli

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

1. Neexil ke tam a nqotteel ?

2. Xar na bisiidaa xa caac' axe no kermees ne ?

Toonel ke

a. Kalaas kaa

b. Taap kaa

c. Tiif kaa

a. Neexil

b. Mbuud

c. A cang

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. Elemaan fee waagatee gar no bat ne.
2. Kermees fee mayee fa ñas.
3. Fop faayu no kermees fee.
4. Bat ne Majoor a fela lool.

c) Um lay ke damuuma

Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, falay fuu refna no lay fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O y'utangaa, o lay ke xottoona teen.

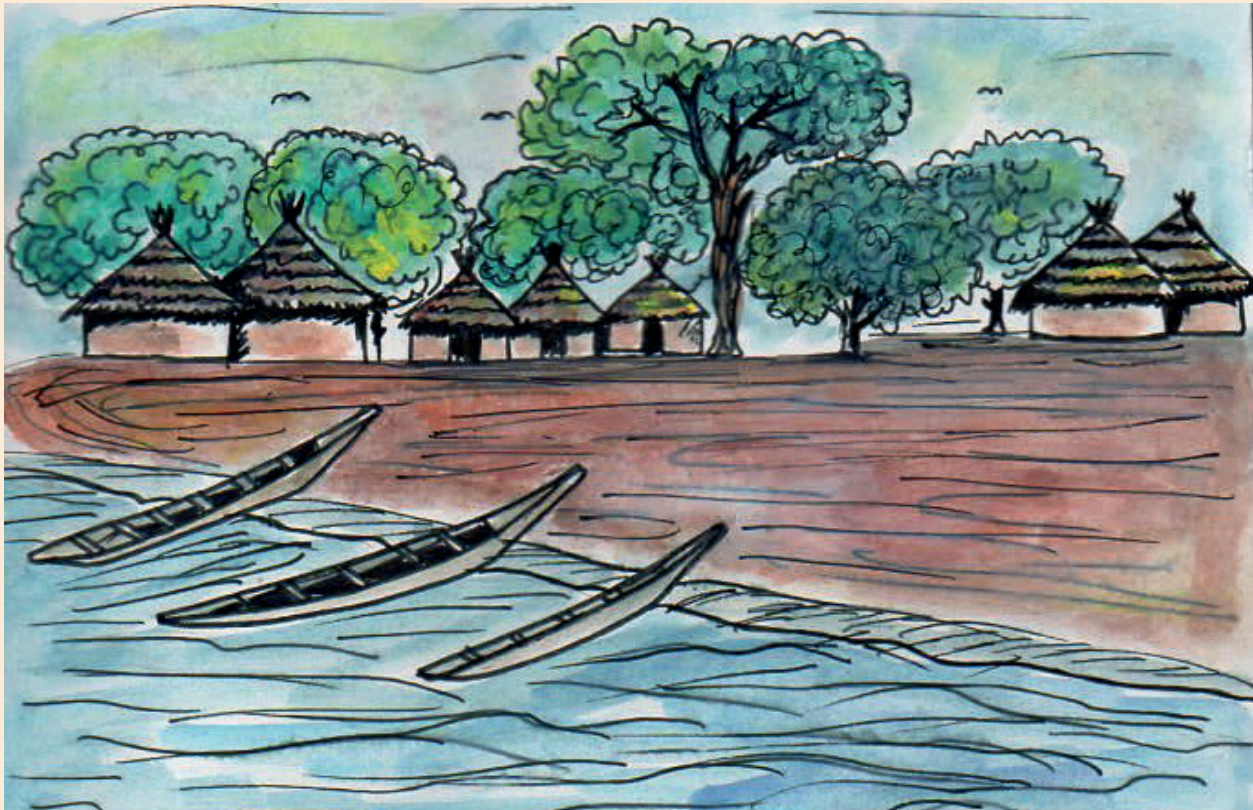
III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, oxu refna no lay fik ke jangoona no bes ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xooland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye of xa felem xa fak ngir o wetandu ne xew fee retit'ina.

Saate jam

Joong, o njaate no faafaal oo, apaam o maag ole. Saate fee a jega pitik kaa mayna fo cikwel. Saate lakas ke matuuna fop kaa mbaaftiidaa meene tikoarik. Meeke, jeege a fat godorong. A qal lanq a leng a maak reefu ndeer saate fee. Taxar cegu yook njimbe a ndenda fa fat ake. Lakas a ndef kam pind ke, apaam tof ciig. O nqeñ o ßuubu, a inooraa no maag ole, a wañaa a sumaand ale no ñaal ne. Saate fee cel a fiyu no nqes ne xaye. Mayee xa ßox axa naa mboxaa, pis kaa na ñexalaa , mbaa xa paam axaa na ñaaxaa. Muumiin ke den, na koß ale yongaa. Leeleek o nan xa pote-paal axe yoqna no pind ke a loolaa. A ñaalangaa, leng-leng naa ndefaa no fiif ne, a nqendandaa paalir, a mbaxtaanaa. Rew maak we den, a ndef no calel kecax ke. Xa pes axe a mbaalik. Baa ngataa ta ref ndeereendeer o yeng. A ngatangaa liß ke a lasitkeel, soo a cu'ax ake a njawel. Saate fa ndeß oo, ndaa maa felna ñoowtel oo.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Nqas pul** : na mosaandeena o rokoox
2. **Dal** : kaa riimna, kaa mayeerna coow mbaat a yo'nax
3. **Xa pes** : wiin waa ndefateerna xa caac' too ndefee maak

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

a lasitkeel

A ngatangaa

liiβ ke

b) Um andid

► A felem ake

1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

ndendaa :

inoor :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

loolaa :

βuubu :

c) Um sut

Yuuβ no xa felem oxy, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

liβ, xoox, maag, paalir, faafaal

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Xar wañoogu a sumaan ale no ñaal ne ?
2. Mam xa pes axe a ndetu ?
3. Wiin wum ngeni Joong ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Ndaxar leng refee kam saate fee.
2. Meeke jegee a fat godorong.
3. Rew maak we kaa ta sugaa.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. We na ndefaa no fiif ne xar a mbiyaa?
2. ke da mbi'aa mban a mbi'an ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Waxtu fum xa pes axe ngataa no mbaal ?
2. Taxar ke mam a njimbe ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(ɓubu, liɓ, maag, naak, cu'ax)

A ngatangaa ..... ke a lasitkeel, soo a ..... ake a njawel
O nqeñ o ..... inooraa no ..... ole.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Faafaal we kaa qicaa mbaal ne.
2. Wiin we kaa ɓogwaa no maag ole.
3. Suk ne kaa retaa no maag.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of lay ne saate of a geenoorna.

O ndebandoong o mbaru laltel

Xa tebandoong axe na dik ane fop, we no mbind Jaga moyu teen o njofafar. Nandeero dara fa xa piy axe Faapa Wula. Semu fa ndeb fee o ßeem sax, xa kiid xarbaxay fo fik soom a jegu, ndaa kam saate fee fop, o jof soom a andane. A niiwa lool we ndimuuna, a niw maagum goor fo maagum rew. A sutwangaa mbind den itam, neene a nandu fo maak we no saate fee.

Na ekol faa, Semu a foga no we moyna mbaag a cang. A sutwangaa ekol, yoqkee no ped ke a dangasaanaa. Boo yoonum a mbugna ta futbalik fa den, ta fañ, ee kaa xaadaa ndax ta jangik lesojum.

Boo ekol a wegna, o maagum Dece, a ret Kawlax na moyanan, a wakaasook maa tokoorum Biram. Semu fo o cigeenum ndew o mat, kaa yoqaa fa baa den fee andoona ee kaa nogoy, a ndimle'an na xa qol axe. Den na ßisaa foofi nqes, soo a ñaalangaa ta nomtoox no mbind naa, a nqotik a put ale. Kom nuu da yooneerna fa baa'den no qol itam, kaa da moofaa no mbind naa a njangaa a aqatooxaa. Semu fo o cigeenum daal njegee tebel.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Njofu** : oxaa yarwina, oxaa saqna jiko fa mbaax
2. **Aqatooxaa** : jeemaa o waag, fiyaa kaa taxna o waag
3. **Dangasaanaa** : ñaay'aa geenwaa

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

naa ßisaa

nqes

Den

foofi

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
njofafar :

tebel :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of ðelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
yoqaa :
jof :

c) Um sut

Yuuß no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ðelem le yooneerna fa den.

Dimle'a , niw, baa'den, yerin, jof

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. An na yoqaa fa faap den a ndimle'an na xa qol axe ?
2. Mam xa caac' axe moy'na njofafar a ngenu ?
3. Semu sutwangaa ekol nam a fiyaa ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Semu kaa wakaasookaa ma tokoorum.
2. O cofu refée na saate fee.
3. A put ale naangee xoteel.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Wiin fodnum ndefu no samandaal ne ?
2. Xar o tew oxe fo o njaac' onqe a sequ
3. O njaac' onqe xar a fiyaa fo o tew oxe ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Xa ßiy an moy'u o njof no dik ne ?
2. Xar Semu fo cigeenum a mbiyaa yaa ekol a wegna ?

c) Um fadatin

Yiřanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(niiwa, njegee, jof, moof, andane)

Semu fa ndeß o ..... soom a.....A ..... lool we ndimuuna fo maagum.

Semu, fo o cigeenum ..... tebel.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Bure oxe dimle'aa yaay um.
2. Bure oxe dimle'aa faap um.
3. Bure dimle'ee faap um.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of lay ne ga'toona o niiw we ndimoonga fo maag of.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos o ñuxur

1. Damloorti xa felem axene defna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna teen, na kaye'of.

1	Pes axe	mbaalik	a	Xa
2	lool	a niiwaa	ndimuuna	We

b) Um sut

2. Suti no yuub oluu refna o delem ole fogeerna, o mbindin na kaye'of.

o box , pis , o oto , o faam ,
yaaru , jub , jof , njool,

II. Um wetandu falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nu refna, too o refantin o hiic ole na toon ale ta yoonit na.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke	Toonel ke
1. Nam xa 'Piy axe na Faapa Wula a nandu ?	a. Yarwee
	b. Kaa mos
	c. Kaa yaaru
2. Nam Semu a nandu fo wiin wel ?	a. Jof
	b. Kaa makaa kiili
	c. Jofe

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

1. Xar o yaarax a waagu dax
o kiin ?

2. Nam baa' Semuyiin a fodu ?

Toonel ke

a. o fexeel a pax

b. o fañeel

c. o an

a. kaa raβ

b. kaa nogoy

c. kaa baalig

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. Semu fo o cigeenum daal jofeero.
2. Meeke, jegee a fat godorong.
3. Baa ngataa ta ref ndeeree- ndeer o yeng.
4. Boo ekol a wegna, o maagum Dece, a ret Kawlax naa moyanan.

c) Um lay ke damuuma

Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, falay fuu refna no laye fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O y'utangaa, o lay ke xottoona teen.

III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, oxu refna no lay fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xooland a felem ake fo xa a ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye ceemir of xa felem xa fak o lay o ñoow of fo wiin maak we.

Dik nequ

A ndeer dik in kaa jeg o refand olaa fop a mbogna. We ngenna na dik ane kaa ngaraa a ñaay'looxiidaa fo xa caac' axe a yaarangaa.

No ndokand ne, no ñamaak, a banj fo ñasir owe ndoonane xa caac' axe. No njanoon, ta jeg o mbiñ o njegu taxar. A ndeer o mbiñ onqeene ta jeg njeje maak fo pid' mosu kaa mbiduuna. Xa Elew xa yoq axe no kalaas¹in kaa layaa ee ndaxar neene a fidangaa rek, andi ee ndiik o hiid ole a fag.

Na fat a teḅ ake, a jega pid' mosu. A jega itam tuuflax ne na naana, persi, salaata faa rew we no dik ane a njalna. Kaa njikweel ndax o mbiñ onqe a jagandel.

A jega tiif kaa ndutna took taxar ke. Nqes ne fop a naanga selew, o nan a den da soowaa. Tuñ pelu fa βuuḅ a pelu a wattaa meene, moy'taa koy yaa ta roose¹eena baa yut.

No yaar olaa, a lampa ceeḅne a yoboña O mbiñonqe a nqoolandaa no c'ulfaand mbodu. Mayee coow too a fel o moofel.

Laamit fo piyel

Ñaal **1**

A felem a yoobeer ake

1. **Ñaay'looxiidaa** : ñaay'aa o ndang deetaa ke refna meen
2. **Mbiduuna** : ndeeruuna
3. **Tuuflex** : qooxe teɓ kaa nduufeena

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

nduta	taxar ke	Tiif ke a	took
-------	----------	-----------	------

b) Um andid

- ▶ Xa felem axe mbogna tekit
- 1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
jagandel :
mbiduuna :
- ▶ Xa felem xa sufoor
- 2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
mbogna :
fag :

c) Um sut

Yuuɓ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

Pid, tuuflex, mosu, roose, taxar, ndoki

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. An jegu o refand ole ndeer dik ane ?
2. Xar refu a ndeer no mbiñ onqeene ?
3. Tuuflex nandu num we na dik ane a njalu ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Nqes we ngenna na dik ane ngaraa no refand olaa.
2. O mbiñ onqaa a juga taxar.
3. A koy ndefu took taxar ke.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Dik ane nam a nandu ?
2. Xar na ga^leel kam dik feeke ?
3. Xar a qoɓ ale a buge ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Nam o refand olene a nandu ?
2. No saax olum taxar ke a ndefu ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye^lof xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(fag, Ndaxar, fel, tiif, elew)

A jega ..... kaa ndutna took taxar ke
..... neene a fidangaa rek , andi yee ndiik o hiid ole a .....
Mayee coow too a ..... o moofel.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy^lna yoon fo samandaal ne.

1. Saate fee kaa jeg o mbiñ o mbelu.
2. Taxar ke kaa mbeeraa.
3. Tiif ke kaa ɓoofaa took taxar.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu^l.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye^lof lay ne saate of a nandna.

A koy ake sax kaa njaaxid

Bes faleng, a koy a tew ale fo a koy a koor ale a ßoosoor na parke Aan. Da lay ee kaa da ndet a feetik o ndik ne wiin we a ñoowtaa no ngendtand den, den we andeerna tefee park fee da mbegeena soom.

Ye da ndaawna tafil, da nga¹ ne saax le a mayitna ndof.

Ye da ñaay^{aa} na qal ale, ke da eetna o nga¹ refu puus palastik ke na nandoof aluu refna, a yetaa a lokaa na naaq ake no taxar ke ndefna na qal ale mbaat da yenatin a mbokatooxik no mbeduuk, no pi¹el ngeñ ne. Da ßaat o ñaay^o ndik, a ndok na qal, no ñamaak den. Maaga da nga¹ a timbaaj pis, fo tuñ pefaru, a pasaroox na qal ale fop.

Ndaa ke moy^{na} o jom¹and a den, refu juum ndof paam otoruut fee : ndoonrand a karton, saaku xa maak,yoqatiin ñaamel kaa mbodaxna baa mbotaa, ßonax cawir kaa ngiidna. Buç kaa na yetaa o saax-oo-saax. Kusax maak kaa na sutwaa no ñaamel yoq ke....

Da muj o lay ee : « Ha-aa koy ! Nam wiin sibidtu neeke a mbaagu o ngeenaa no tuñ ke ne ? Ndax nu njaaxdee ? »

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Postoor** : waasoriid
2. **Mbeduuk** : o luq
3. **Njaxid** : jomi

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

Naa sutwaa

Kusax maak kaa

No ñaamel yoq ke

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
bes :

leng :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

kusax :

buuc :

ñiig :

guuguur :

c) Um sut

Yuuɓ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

A koy, o moon, a ceek, o box a koɓ,

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Xar a koy ake eetu nga' ?
2. Xar moy'u o jom' and a den ?
3. Xar buc' ke a famaa no saax-o-saax ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. A koy a leng soom postooxu no parke Aan.
2. Buc' a yetaa no saax-oo-saax ?
3. Ñiiñax maak na sutwaa.
4. Yaa de ñaay'aa na qal alaa ga'ee ndof.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Xa taxu a koy ake a sutoox parka ne ?
2. Xar a nga'u na qal ale ?
3. A koy apodu num sutooxu ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Xar refu paam otoruut fee ?
2. Xar a koy ake a muju lay ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(tuñ , no saax-o-saax, kusax,)

Buɗ kaa na yetaa .....

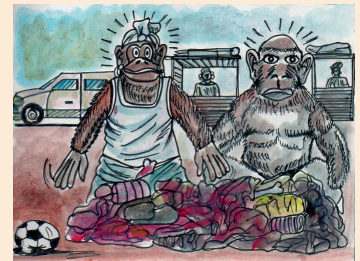
Fo ..... pefaru a sambrandoox na qal ale fop.

.....maak kaa na sutoxaa no ñamel yoq ke.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Pasil xa ɓox kam parke.
2. Pasil a koy kam parke.
3. A koy a mayu kam a kob.
4. Win mayu kam mbind.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadiik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of, lay muumeen ke moy'oonaa bug. Soo o lay ke taxuunaa.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos o ñuxur

1. Damloorti xa felem axene ndefna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna ten, na kaye'of.

1	Tiif ke	took	nduta	taxar ke
2	meeke	ndof	Juum	refu

b) Um sut

2. Suti no yuuf oluu refna o delem ole fogeerna, o mbindin na kaye'of.

a bang, taxar, joon, tuuflax,

ndof, ndoki, jaaxid, juum, puus

II. Um wetandu ke falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiic' ole na toon ale ta yoonit na.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke

Toonel ke

1. O refand ole mam a fartu na dik ane ?

a. No ñamaak

B. No njanoon

c. A ndeer

2. Xar xa elew axe mbaafaa na dik ane ?

a. feetiid

b. ñaamiid

c. laamtiid

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

1. A koy a podnum ßostooxu ?

2. O and olum a koy ake nqottu'
maana ?

Toonel ke

a. A leng

b. A fak

c. A tadak

a. Cibid no wiin we

b. O qoolel

c. O yiy

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. A koy ake kaa mbegel, mbaagee ndet sen.
2. A koy ake kaa njaaxid.
3. Ndaxar maak refu a ndeer no refand ole.
4. Taxar ke fop kaa ngodel.

c) Um lay ke damuuma

Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, falay fuu refna no laye fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O y'utangaa, o falay ke xottoona teen.

III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, oxu refna no lay fik ke jangoona no bes ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xoland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye ceemir of xa felem xa fak, lay kaa mosoona nan na nax.

Xa oto « Xay'i da ndet axe »

Na xa kiid axe mbaafna, gaynaak we na koɓ ale, kaa mer o ndetaa no luuma ke fo xa oto xaa mbaagna cuf muu refna, a nqoyeel «wopu-yaha».

A naangaa njikeel, kaa nandaa ne warna, a jeg o yoogwand o leng fo kees yaaju a cinj ale. 'Bisaa cikwel fo ñaaañay' taxu ta fiyel. Ndaa ngir ta waag o ref cikooxir, xa oto xeene kaa supteel o ndik :

- Celem maak kaa mbi'eel took kees. A teex a yaaju a faapel kam kabin fee a ndef moofir.

Muumeen, wiin fo cikwel fop a mbokatoox kam kees ne. Wiin a ñayaa leek-leek took celem ke, took mbaar ne mbaat no xa saax axe. A naanga ndetaa luuma, cegel teɓ ke kam kees ne a yipeel. Na kat ale, cikwel ke na ndondandaa muumeen teɓ ke. Xan o ga^l, ke moy'na o may, xa saaku yipu ñaamel muumeen, fo sukar, fo maalo, fo xa pidonj palastik fo lakas.

Kam xa oto xeene, rew we, xa caac' fo xa teɓandoong, nogoy fo xa pes mbaa roog, gaynaak fo yaal kalal mbaat jegeer, na mbokatwaa. Ta ref kaa wooreerna. Kene taxu i ñofandoox ñofandoox baabes jabee muk o ɓeem a rok teen.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Mbaafna** : reefna miñu
2. **Ndondanda** : yoqanaa, refaa me lakas a eetna o ref
3. **Wooreer** : xooleer, a waaga bisiid lakas

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

kaa nandaa

ne warna

A naangaa njikeel

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of ðelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

supteel :

yipeel :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

cinj :

kat ale :

c) Um sut

Yuuḑ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ðelem le yooneerna fa den.

oto, celem, pay, nyaay, jikel

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Nam xa oto xeene a ne'e ?
2. Xar refu calel no xa oto xeene ?
3. Ndax rok no xa oto xeene a wooraa ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Xa oto xeene cegel soom a ɓisaa.
2. Cegel teɓ ke kam kees ne ɓekeel.
3. Na godoroŋ soom xa oto xeene cufaa.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Mam o oto le a jofaa ?
2. Xar refu kam o oto le ?
3. Tikoarik ke mam a ndefu no oto le ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Mam wiin we a njofaa ?
2. Tam gaynaak we a ngenu ?
3. Wiin we tam a ñayaa leek-leek

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye^lof xa ñuxur axene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(foofi, supteel, maag, cegel, oto)

Xa ..... xeene kaa ..... o ndik.

A naanga ndetaa luuma, ... teɓ ke kam kees ne a yipeel.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon na fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moyⁿa yoon fo samandaal ne.

1. O tew soom refu took o oto le.
2. Wiin boor ñaayu took o oto le.
3. O tew oxe took o oto le kaa dam fambe.

e) Um lay ke damuuma

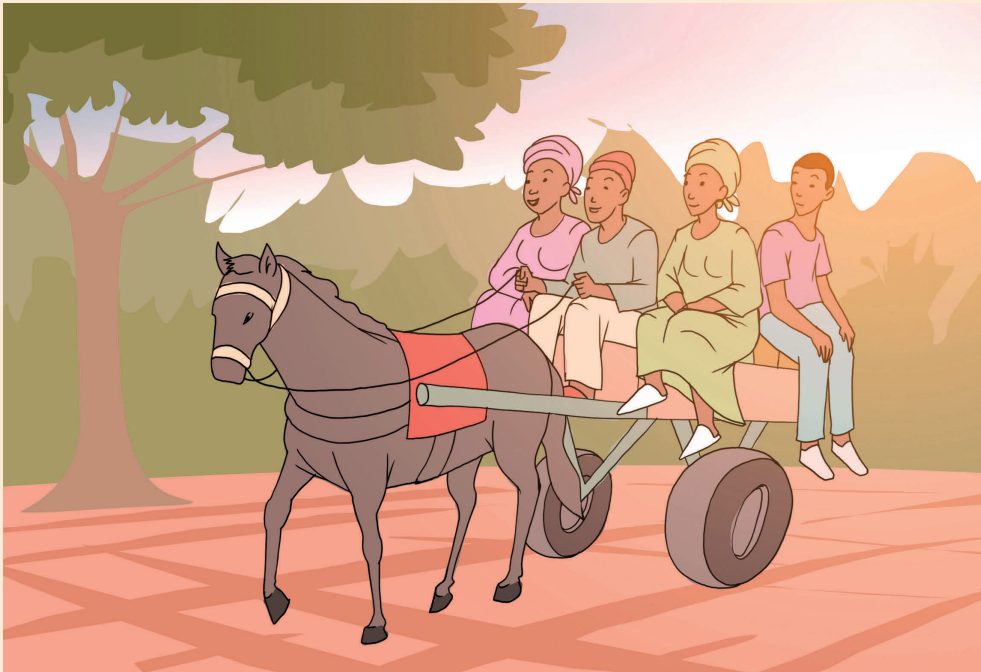
Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye^lof lay kee refna no oto.

A fat a sareet

No hookoom oluu refna, a jega bes faa andoona ee saate fa leng jegu teen marse faa da ne'aa « luuma ». Xaye na ardaba fee, ten refu bes luuma fee Jurup, A sareet ake o we inooriidaa muu refna no caate ken a paan ale. A kene a ngumnel xa paam, akaana a ngumnel pis. Den fop da sufel xa qos cikwel kuu ndefna : tikoarik ñaamel, xa saaku kaaf, pursiin, a ñaaw, a cek, paal, pambe, ... Ndaa ke da mbiiqaa-mbiiq fop koy, naangee fañtaa da suf teen wiin. Mayu na den a ndef jula, lakas we a njikiidaa. Yoq we a moof na peeper ake, a yoor a caf den. Oxe naa cufnaa a moof no mbaamir naa. A jega teen sax yaal a sareet akaa andoona ee kaa da ñaay'aa mbaa da cufaa a foxaa a sareet den. Ndaa koy, a fat apaaxeer ake a naanga taxaa boo leek-leek ta jeg bagaas yenu, mbaa sax ta ref wiin waa mbilna, a mberengoox a lanq. Leek-leek iitam, pis a mam, bagaas ke na sareet ale fop a njuumoox na fat ale. Mbaa sax o kiin a yen baa mukuç mbaa ta boloox. Keene dal'u a Bure, o ßeenqe Fap-tew Jamboon, jegna xa kiid betaatadaq, a yaacu ñak teen a ñiiñum. Rok na sareet, ta jaabaa, a fela lool ndaa koy wooree fa xa a tebandoong.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

- 1 **Hookoom** : bes bo bes a dakwiid
 2 **A pepeer a sareet** : peg ne na sareet ale
 3 **Mberengox** : yen boo firkiluu

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

ten refu bes luuma

Xaye na ardaba fee

juurup

fee

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

xa qos :

foxaa :

► Xa felem a sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

mayu :

ñak :

c) Um sut

Yuuɓ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

Pis, pambe, o faam, kaaf, a cek, a kanaara, pambe

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Mban luuma a jegaa ?
2. Aniin naa ndetaa naa luuma faa ?
3. Bes fum refu luuma jurup ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Leek leek pis a mam.
2. Rok na sareet ta jabaa felee.
3. Faap o tew Jamboon Yaay Bure oo.

I. Um and ke falay fee a fofna**a) Um lay ke samandaal ne a fofna**

Dooni laamit kene.

1. Nam ya' bure a ne'e ?
2. Xar a sareet ake a sufu ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Ndax wiin we fop naa ndokaa naa sareet na luuma ?
2. Xar na jikweel marse ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(wiin, saate, sowaa, sufaa, marse)

A sareet ake inooraa no ..... ke fop.

Ke sareet ake mbiiqaa-mbiiq fop yaqanee da ..... teen .....

Bes Nu refna, saate fa leng a jeg .....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Bes marse.
2. Win mayu kaa njikaa, mbat da njikwaa.
3. Xa elew axe kaa ndetaa ekol.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of, lay kee fiyoona ya ret'oona marse.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos o ñuxur

1. Damloorti xa felem axene defna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna ten, na kaye'of.

1	O leng	o yoogwan	A jega	fo kees
2	Mayu	a ndef	na den	juula

b) Um sut

2. Suti no yuɓ olu refna o delem ole fogeerna, o mbindin na kaye'of.

bisaa, bir, oto, ñaay, rok
tikoorik, luuma, jula, sareet,

II. Um wetandu ke falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiic' ole na toon ale ta yoonitna.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke	Toonel ke
1- Mam gaynaak we a ngenu ?	a. Maag ole
	b. Koɓ ale
	c. Pind ke
2. Xar wooreeru no xa oto xene ?	a. Sufaa fop
	b. Calel ke
	c. Kaa nogoy

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

Toonel ke

1. Mam a sareet ake a inooriidaa ?

a. Fatik

b. Jurup

c. Muu refna

2. Xar na fiiqnaa a sareet ake ?

a. Tikoorik ke

b. Mayu ke da sufna

c. Lanq ke

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. Xa oto xe mbaagee yip mayu.
2. A sareet pis a ßor na nqotaa no luuma faa.
3. A teex a yaaju faape kam o oto le.
4. Leek-leek pis a mam, tikoarik ke njumoox.

c) Um lay ke damuuma

Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, falay fuu refna no lay fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O y'utangaa, o lay ke xottoona teen.

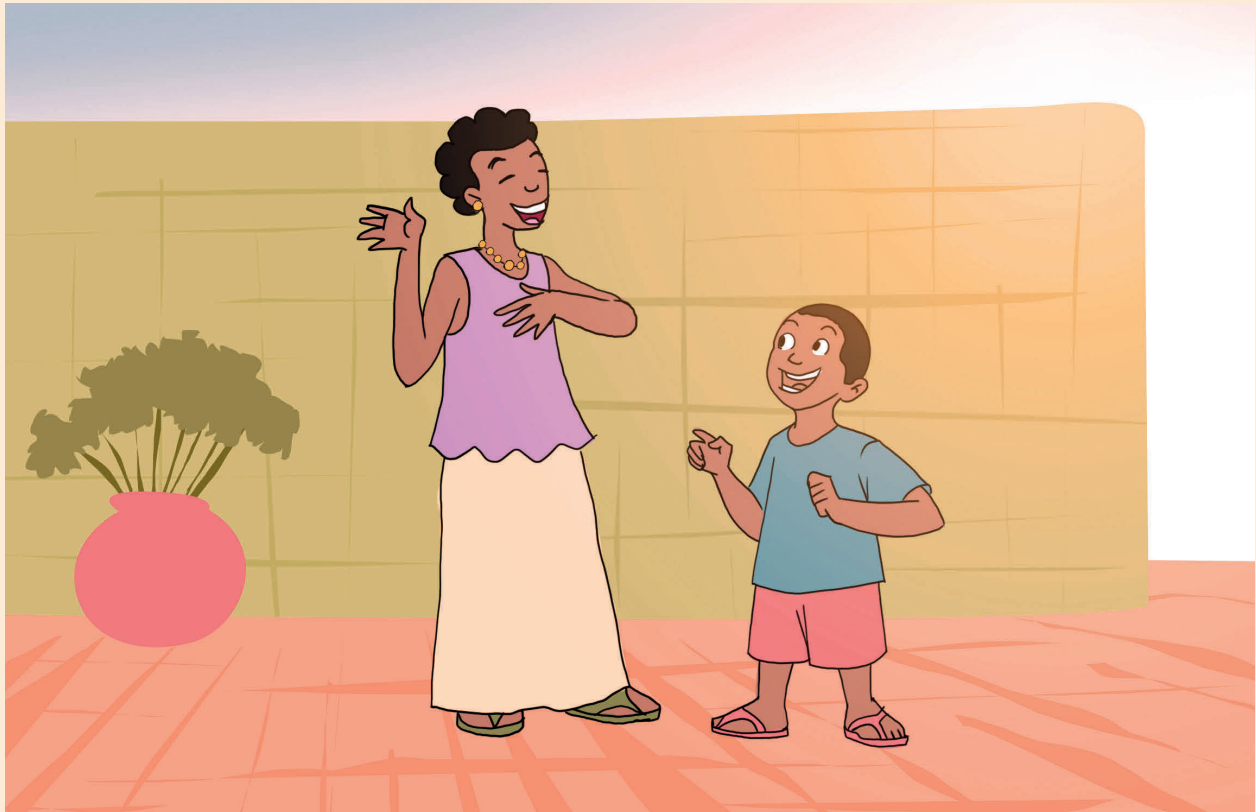
III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, oxu refna no lay fik ke jangoona no bes ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xoland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye ceemir of xa felem xa fak lay kaa jofna na ñaac.

O kiigim o maak

A suma lool, ta eelaa, a waaga ta debkaa xaye. Aysa, oxe moofa no sar olaa jegna xa piis, a jilaa maalo ke waalo. A paamum, o ßeem o ndew onqe Nabu oxe ðeetaa calirum ke na ekol, ta gimlooxaa. Muu Aysa a nanitna o ßeem a gimaa, ta gimandoor fo ten. Kaa mbug'u den ðik fop o kiigim o maak oxe Senegaal.

Ya'um a cooxin a faap-tewum ngir ta yarin. Ta jeg jom lool, ñaal ke ta naangeerna o retaa ekol, ta retoogu no robine ped ke, ta roxondoox a siwo no xooxum mayu wiil.

O ten dimle'oogu ßasil ne na baaf foofi. A beer angaa, o ßalgel o mosu le, a kandum a yaaju ke a kid ake a melecaa. O donum o yaaju le taxoogu o ga'aa muuyaxum muu fodoona. Oxaa coox'iina cer wiin maak we. O ñuxur ole ta jegna moy'u fel ole na ya'um. Oxe feraa a kim ye ta jegaa xa kiid 14, ta jeg o ndam no nqicir ne no « ñuxur kaltaa Senegaal ».

Laamit fo piyel

Ñaal **1**

A felem a yoobeer ake

- 1 **Gimlooxa** : gimanaa xooxof o ndang
- 2 **Gila sax** : kalta saax le, kaa wat na sax
- 3 **Muuyaa** : cal padeer

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti a felem a keeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

na sar

A oxe ale

Aysa

moofa

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

fer :

paamum :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

suma :

c) Um sut

Yuuf no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

a koy, o box, a koɓ, a cek, o moon

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. An moofu no sar ?
2. Mban Aysa a feru gimaa ?
3. An yaru Aysa ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Aysa Gawlo na jilaa maalo ke waalo.
2. Nabu kaa moof no sar.
3. A suma lool.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Mam Aysa a moofu ?
2. Xar o njaac onqe a fiyaa ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Ndax Aysa kaa daanaa ?
2. Xar Aysa a fiyaa ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur axene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(saax, ɓasil, jom, foofi, kaaf)

A jega ..... kaa dimle'aa ..... na baaf .....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Nabu kaa retaa ekol.
2. O tew naa gimaa
3. Aysa kaa foxaa.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of lay ne ga'tonaa akim. Layi o kiigim oxe bugoona. Laam xar.

Njoprit :

Oxe na damtang na cang a bugang o waajnoor qicir. Ta coodong falay fee a lanq fo laamit.

Simte :

Niiri falay fee o ndang , o jeem o and ke layeena teen to o doon no calee fo laamit ke.

Faŋas njogoy

Ekol a wega. Xa caac axe owe ñootnooxaa. Xane, a jega fa ŋas njogoy kam dik ane. Kirand ne, a ndeer saate fee may tem. Muu fodoona o nanaa a pamb ake. Goor fo rew owe ndokaa sutooxaa no mbind ne cogoy ke a mbaajanteel. Ye cogoy ke sutooxaa, kaa yoon fo o caajat o tew fo o koor. Jaajat we ngelfayo cogoy ke. Xa caac axe moofa mbaamir. Wiktoor a ga' cogoy ke rek a dalfo o sendaa a foor a kid ake. Xaariitum Faana a yirmin, a ci'in o liir olaa taxna boo cogoy ke ndamkiran. O ten Faana kaa a ñaacum fel'ee, na poliyo xottun. Ndaa o kiin o yokwu oo to a sad.

Yaa njogoy maak naa filna, we njegeerna xa liir fop a cuf. Njogoy magnu too a soxod ! A haŋatangaa, muu fodoona o yookaa a sel ake. Paambaañ ke njigid, a mbeel nen lañset. A piñ ake no cok ole a saakaa a lanq. Njogoy ndew, a dooqaa wiin we a ndeer o lang ole, a ŋuuraa. Jaajat we a ndimle'aa xa caac axe. Deno na njataa cogoy ke boo ta naango rim, a nqay a den.

I. Um tekit**a. Um fadatin**

1. Yipafooxi o ñuxur olene too rokin teen xa felem axe njagna : soxod - maak - gar - magin - toog
Njogoy ..... ne kaa ..... too a .....
2. Yipafooxi o ñuxur olene too rokin teen xa felem axe jagna : sendaa - pood - kid - cogoy.....yi dañu ni ....., Wiktoor di .....

O bugangaa ref o puufutbal o maak

Faap faa mosna ref o puufutbal a layaa fo ßeem o ngoor o pugu futbal, a jeg xa kiid betatadaq. « O bugangaa ref o puufutbal o maak ofeet yaa maakoona, keeke waro fi¹ :

- Eeti jang o fad o bal ta jof. O eetit o bal olaa medeerna lool.
- Sookoy, fat o waag o jagand o bal ole yaa o foolnan no jafoo jaf.
- Adni o bal ole, o fadtangaan na caf alene, ta jof na laana, o retaa too bostooxkee.
- Jangi a kuucoof, fa xa pefit fo yoon we wo.
- O seqangaa o bal ole, ba gen no yoornaa a kidof tookum rek.
- Mayi ke o yodaa a kidof ndax o ga^lme o jofaa, too iit o ga^laa me yoonof a ndefna.
- Jangi apaax a cooxof a cofu no bal.
- Aqatooxi iitam a qaw a cofu, a qaw o bal olaa geenneena.
- O daawangaa o bal olaa cooxeena, jangi ne ta dekoorteel fa caf mbaa fo ngang : fat o wootoox o duq o bal ole fo bayof koy.

¹• Jangi iitam a qaw penalti fo a qawit no lak.

O ndik onqeene a waaga eettel aful. »

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Jagand** : xotin apaax me ta jegeena
2. **Bostooxkee** : watit kee ne'o fiyan, ta maad ne o fiyan
3. **Dekoorteel** : xetoorteel

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

o yodaa

a kidof

mayi ke

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

qenu - yelefna

medeerna :

cofu :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

adni :

took :

eettel :

c) Um sut

Yuuf no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

bal, mooñ, fad, futbal, jang

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. An o maak oxo a laytaa ?
2. Xar refu waxtaan le ndeer o maak oxo fo o njaac onqe ?
3. No kum yiif le no njaac onqe a xotnu ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Jar ee ta deeta yoon we ten .
2. Kaa jangnel falaa o bal ole took ee took.
3. Kaa war o eetit o bal olaa medeerna lool.

I. Um and ke falay fee a fofna**a) Um lay ke samandaal ne a fofna**

Dooni laamit kene.

1. O koor oxe, xar a fiyaa fo o njaac' onqe ?
2. O njaac' onqe xar a sequ no xa ßay um ?
3. Na xar jeetaay le den a xotnu ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. O njaac' onqe xar a bugu waag ?
2. Xar waro jang fo yoon of ?
3. A yof ale na kid ake xar a daxaa ?

c) Um fadatin

Yiřanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(song, kidof, rok , qawit, Jangi)

Mayi ke o yodaa a .....

..... iitam a qaw penaltii fa a ..... no lak.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. O qoyee kaa roxondoox o bal ole.
2. Bure kaa jangaa futbal.
3. O fes ole kaa mayfandaa o bal ole fo nqeñ.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

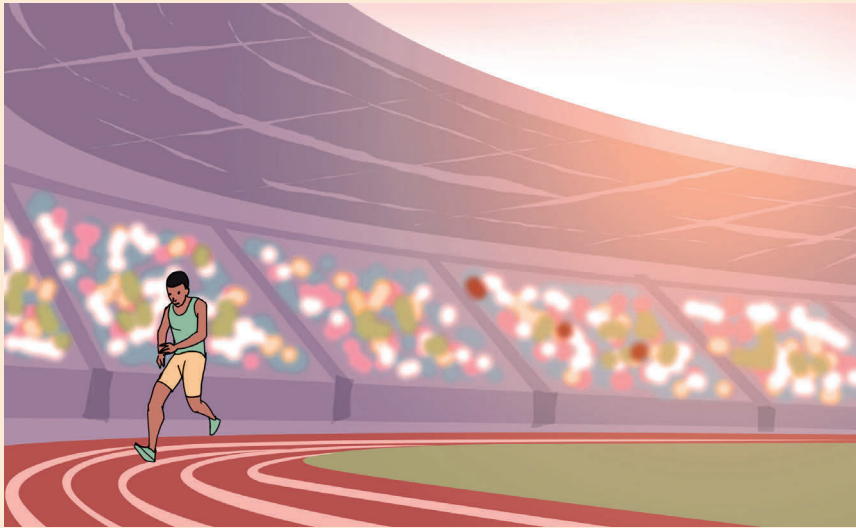
II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Jili no ke o njaac' a jangaa o lay nam a jangteel.

Nam o fi'kaa boo ref o ɕuuyuf o maak

A kaat kaa taxaa boo o moy' o xemband xeeñof, safkand kaa jofna no cerof. Kaa ref mboftoor naa fop a mbaagna o mbi', ke ta laacna mayeer, xa ñaaf axaa yonna fo pi'el ke. O bugangaa ref o ɕuuyuf o maak, waraa o yo'nooxaa muu fodoona.

Waraa itam :

- O ñaamaa paax too yeraa mayu.
- Rokooxaa xa ñafaf axaa yonna fo me o yuftaa.
- Rokooxaa toki ɕufir kaa yonna fa ngap onqe, too fañ o rokoox toki sumu lool mbaat ta yelef lool.
- Jeem a ñoot apaax, ndax o fañ o teel o xijaa mbaat o jegaa a caf a somu.
- Doon xa ßayof apaax, a yaand xa ßay kaa joobnang mbaamir too a fodandang.
- Deetaqin a keenoofo cerof too jofandin apaax, fañ o yuug mbaat fañ o joy.
- Xot a ñaacoof too deetaqin a taraand a podnum o fiyaa no ngiis leng.
- Fañ o doon cerof kaa hupna ke ta hatilna. O yegangaa xij maak mbaat kaa naa domang, waaji soo geenoox.
- Nan-gilooxi a misik yaa o yufaa, ndax ta baatong a tamax o moy' o saas.
- Geenin cofnax kaa mbaagna o njeg, soo a soxla'angaa, o fodand a neew-neew no hookoom ole a caf a tadak na yo'nax.
- Deetaqinaa yuuyuf maak we njegna o and ndax o xot ne da mbi'taa.

Laamit fo piyel

Ñaal **1**

A felem a yoobeer ake

1. **Mboftoor** : njangand cer, a yo'nax
2. **Yoonna** : mbaagna ndef
3. **Hatilna** : waagna fi'

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

yo'nooxaa

muu fodoona

waraa

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

xot :

waaji :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

sumu :

mayu :

yelefu :

c) Um sut

Yuuḅ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

yuf, ñaaḅ, cer, safkand, wonda

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. A caf a podnum waro' o yufaa no bes ndakwiidu fee ?
2. O njiriñ onqum misik ne a jegu na kaat ale ?
3. Xar a kaat a faxaa ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. A cuf soxla ee o jangel.
2. Rokooxi kuu feloonga.
3. Deetaqinaa yuu'yuf maak we.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Mam o kiin oxe a refu ?
2. Xar o kiin oxe fi'aa mene ?
3. Xar a bugu boo a y'ufaa ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Kum na jangniteel no falay fee ?
2. Yuuyuf maak wum ando ?
3. Xar na fiyeel fo xa ßay axe ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye!of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :

(pasta, Rokooxaa, moofaa , y'uftaa, mbaagna)

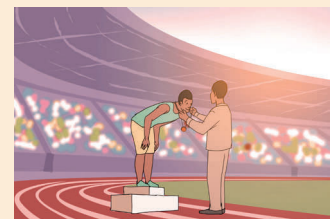
Kaa ref mboftoor naa fop a ..... o mbi!

..... xa ñafaf axaa yoonna fo me o .....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Bure kaa geenoox a y'oklooxaa.
2. O fes ole kaa foftaa cerum.
3. O kiin oxaa naa simnireel.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Deeti calel kaa andoona apaax o bind na kaye!of lay ne ta fi'teel

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos o ñuxur

1. Damloorti xa felem axene defna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna ten, na kaye'of.

1	a kid of	o yodaa	Mayi	ke
2	ke	Mboftoor	mayeer	ta laacna

b) Um sut

2. Suti no yuuf oluu refna o delem ole fogaerna, o mbindin na kaye'of.

cooxoof, pefit, lok, kuucoof, caf

ñaaf, xij, cerof, fid, yufaa

II. Um wetandu ke falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiic' ole na toon ale ta yoonitna.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke

Toonel ke

1. Xar faap fane a mosu oref ?

a. O poofool

b. o puufutbal

c. O cuuyuf

2. Nam o ßiy onqe a fi'itkaa ke faapum a layuuna ?

a. A jangkin

b. waasin

c. A bugin

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

1. An no wene refu o cuuyuf o maak ?

2. Ke a kaat a fisiidaa nam a waagu xooyel ?

Toonel ke

a. Sul Bokande

b. Saajo Maane

c. Ami Mbake Thiam

a. O wod

b. Jir

c. xij

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. Xan o waag o jagand o bal ole yaa o foolnan.
2. Koo rokwaaxa xa ñaaf axa yonna fo me o yuftaa.
3. Ref o futbol o maak dooyee a cang.
4. Nu feloonga o bugko yuftaa.

c) Um lay ke damuuma

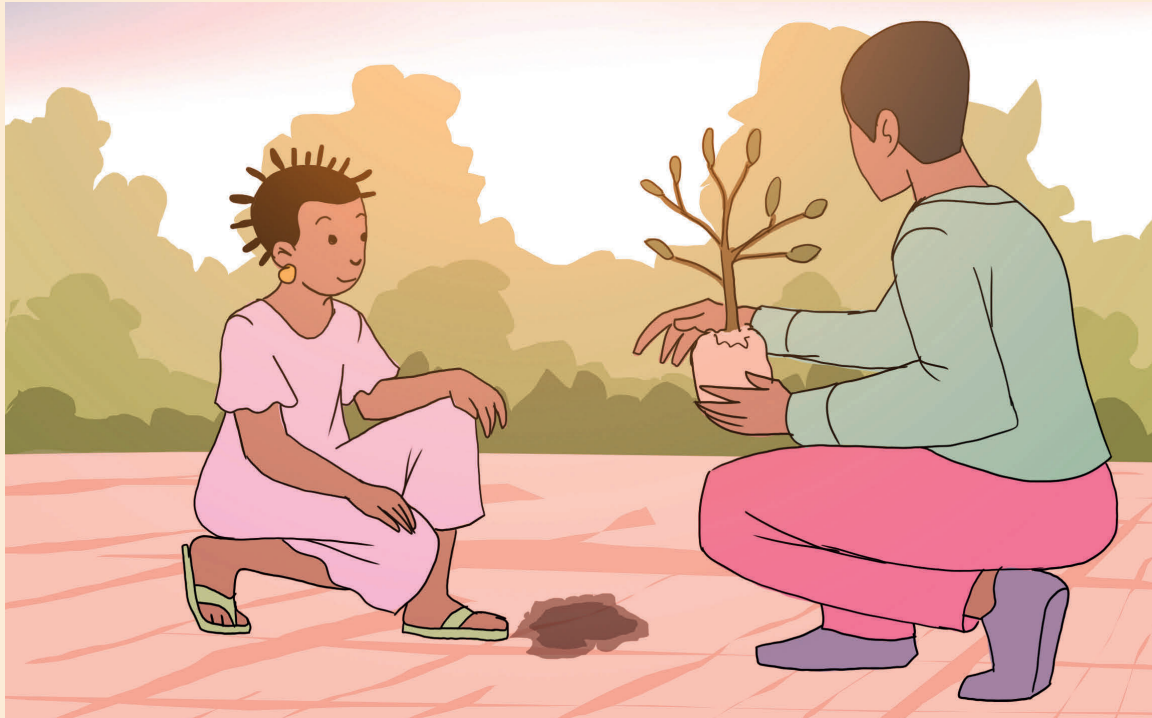
Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, falay fuu refna no laye fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O yutangaa, o lay ke xottoona teen.

III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, luu refna no lay fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xooland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye ceemir of xa felem xa fak maa o layaa o kiin ke ta warna o fi' boo a waag a pind a mosu.

Nam ndaxar a jimbteel ?

Xane refu bes a cimb taxar no dik ane. Mari a sawar lool yaam a and ee xan a fog teen ten fo caminum. Ndaa andee ne ta fi'teel. Ta laamit a faapum : « Baab, nam ndaxar a jimbteel ? » Baa'um a doonin ee : « Waraa eet o jeg calir. A cimb ndaxar koy, kaa jeg xa teefand xa mayu. Ndaa fat o bind a den ndax weeckiro ne ta fi'teel. »

1. No Calir ke, kene helong :

A peel, o loq o geennir, kumir, a tos, foofi.

2. Na xa teefand axe na cimb ale, koo xel :

- Eetu fop rokooxi xa ganj

- Eeto gas a semb a maak.

- Fañ o jaxas lanq pogreer ke daawoona.

- Mokand o dung ole na semb ale fo a peel.

- Yip a tos kam a semb ale.

- Sut njimb ne no mbuus ne ta bekeena jomit o ndik a pay' ake.

- Sip njimb ne a ndeer a semb ale.

- Sip o loq o geennir ole, fañ o yaq a pay' ake o jimbanga boo y'ut.

- Hum ndaxar ne no loq ole (ta war o watnel ndeer meene fo o hiid).

- Uup a pay' ake fo lanq caxase fo a tos.

- Tas podu lanq ke soo soor.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Sawar** : jeg o daay
2. **Teefand** : ne waroona o fi'it, o beer
3. **Ganj** : ken a rokeel no xa ßay yaa o jalaa

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

gas

a maak

a semb

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of ðelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

helong :

pogreer :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

rokoox :

hum :

c) Um sut

Yuuß no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ðelem le yooneerna fa den.

jimb, bol, ndaxar, soor, semb

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Nam o fi'kaa boo weckiro ne ta fi'teel ?
2. A peel ale xar refu o njiriiñ um ?
3. Calir kum soxla o' yaa o jimbaa ndaxar ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Dik ane in kaa njimbaa taxar.
2. Mari bugee fog na cimb ale no taxar ke.
3. Baa um andee ne ndaxar a jimbsiteel.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. We ndefna no samandaal ne xar a mbiyaa ?
2. An refu fo o koor oxe meeke ?
3. Mari fa an na njimba ndaxar ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Mam taxar ke a njimbeel ?
2. An na layaa a Mariyiin ne ndaxar a jimbteel ?
3. Xar na eeteel o fi' no calel ke ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye^lof xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(calir, semb, laɓ , njimb, godaa)

Sip njimb ne a ndeer a ..... ale.
Sut ..... ne no mbuus ne ta bekeena.
Waraa eeto jeg.....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Bure oxe sooraa cimb ke.
2. O kiin oxe kaa xooxaa.
3. Cimb ke kaa mbuureel.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

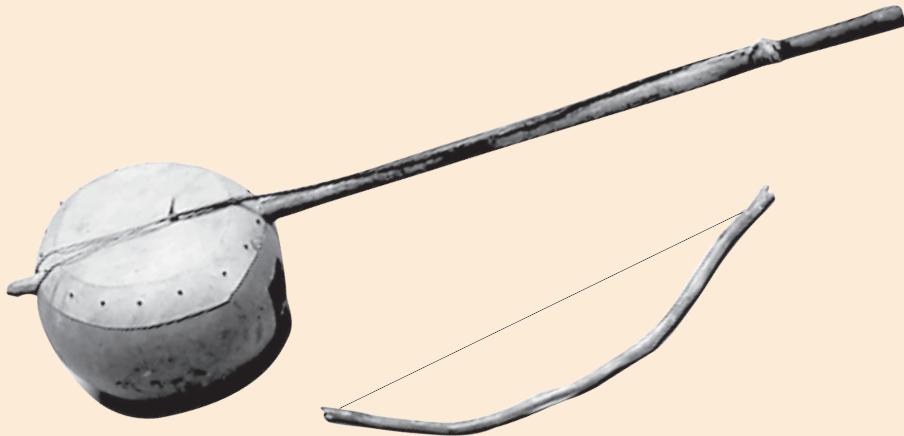
II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fe no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye^lof lay ne a aareer a nduufteel.

Ne riiti a jalteel

No kupe le adna fop, Senegaal a xawa ndiiki a Poloñ, ped ke fop a ngumba. Bure fo qaariitum a mbug o ngemband o riiti, ndax a mbog na lalit ale no daay ole. Faap-o-tew Kumba a damta den a lay a den ee : o bugangaa jal o riiti ne o fi'kaa oxey.

Eetu, waafi caltel ke fop :

- waafi o nqandi yipeer onqaa motna o liitar ;
- o qiir o jaarir mbaat o jelem no ke na geennaa o welo olaa yaacna fad santimeetar xarɓaxay betufaleng ;
- o loq o xas ngasyaa mbaa ndaxar lakas olaa na leec'waa ;
- o reng ;
- o loq o ndeɓ o jigdeer lool olaa na bugko fegaa.

Soo koy, i njofit neeke na qemband ale :

- yuli o nqandi nqe a lanq ale fo a ndeer ale ;
  - humi ke na geennaa no cat ke no jelem ole ;
  - reefni o jelem ole kam o nqandi nqe, no yul ole a lanq ;
  - qicti o jelem ole taful boo ke na geenna a sis a lanq ;
  - beki o loq o jiig ole kam o nqandi nqe boo ta bedoox no saax o lakas ole ;
  - tuufi o ndik o loq ole fara fa wo ;
  - qicii apaax o jelem ole ;
  - Humi o jelem ole no cat lakas ke no loq ole ;
  - Ñiingteen ne bugtoona ;
  - Jangi o loq ondeɓ mbaat a teex almette kaa riiti'toona.
- Nu njega ndiiki njasir nuun. Njasyo' apaax !

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Caltel** : tikoarik ke na xembanteel
2. **Nqandi** : o bidong
3. **Leeɗwaa** : niifooxaa, tuufooxa

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye^lof.

o jelem	Humi	ole
---------	------	-----

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye^lof ðelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

cat :

ɓeki :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye^lof ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

humi :

geenaa :

c) Um sut

Yuuɓ no xa felem oxey, suti o bind na kaye^lof, ðelem le yooneerna fa den.

famb, qiir, loq, nqandi, riiti

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Nam caltel riiti ke a mbodu ?
2. Xar o fiyaa yaa humoona o jelem ole boo yut ?
3. Bureyiin xar a mbugu o riiti le ?

b) Um jil

Bindi na kaye^lof lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Faap-o-tew fee caltir ke soom a andu.
2. Njegee oxa damtina a den na qemband o riiti.
3. Kene refu ne riiti a jalteel.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. O kiin oxe no samandaal fe xar a fiyaa ?
2. Ke o kiin oxe a seqna nam a ne^{le} ?
3. Nam oxene a damtu o riiti le ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Xar na eeteel o fi^l yaa o xembandaa o riiti ?
2. O nqandi o nandu num waro o waaf ?
3. O loq o ndeɓ onqe nam a waru nand ?

c) Um fadatin

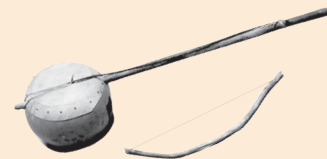
Yiɓanfooxi na kaye^lof xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(famba, kam, riiti^l toona, semb, yul)

Reefni o jelem ole ..... o nqandi nqe, no ..... ole a lanq.
Jangi o loq ondeɓ mbaat a teex almette kaa.....

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy^{na} yoon fo samandaal ne.

1. Calir riiti ndefu mene.
2. Tikoarik kene njegee o njiriiñ.
3. Kene no oto a xott^{le}.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye^lof o lalgand o kiin ne o fi^ltaa o mbamb ondeɓ.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos o ñuxur

1. Damloorti xa felem axene defna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna ten, na kaye'of.

1	teen	mbugtoona	ne	ñiing
2	a maak	eetu	a semb	gas

b) Um sut

2. Suti no yuuf oluu refna o delem ole fogeerna, o mbindin na kaye'of.

O qiir , o nqandi , o oto , o jelem
Jimb , a tos , puuru , ndaxar ,

II. Um wetandu ke falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiic' ole na toon ale ta yoonitna.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke

Toonel ke

1. Xar waro eet o rokoox ?

a. Ndoki

b. Xa ganj

c. O mbap

2. Xar waro jeg ndax o jimb ndaxar ?

a. A peel, a tos, foofi

b. Lanq fo soxon

c. Laß, fo jem fo daaf

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

Toonel ke

1. Xar waro jeg ndax o jeg o riti ?

a. caltel o riti

b. safe

c. li6

2. Nam o ñiingitkan ?

a. Ta yaxig

b. Ne bugtano na

c. Ta balig baalig meem

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. Eetu fop rokoox xa ganj.
2. Xapaax o jelem ole.
3. Yuli o ngandi nqe a lanq ale fo a ndeer ale.
4. Yip a tos kam a semb ale.

c) Um lay ke damuuma

Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, falay fuu refna no lay fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O yutangaa, o lay ke xot toona teen.

III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, luu refna no lay fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xooland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye ceemir of xa felem xa fak o lay o njiriiñ ndaxar.

Nam o ordinaateer a jiriñoorteel ?

Mbof ne a laamta a tokoor den Kumax ne o ordinateer a jiriñoorteel. Ta coox a den a pi'oof alene a lanq.

1- Ñaay'in ordinaateer fee

O xos 1 :

Keβand « ekaraŋ fee » fo o butoŋ « power » mbaat fo ke na laltan.

O xos 2 :

Keβand inite santaraal fee fo o butoŋ « power » (o ten na moy'aa o magin) mbaat ke na laltan.

O keβandangaa tig 2 keene, xan o ga' tig mayu kaa ndefna no ekaraŋ ne.

Ordinaateer fee oxe ñaay'aa, soo o warin o waas ta paang calelum boo xeloona o fi'aa lakas. Biro fee na ordinaateer fee a sutwangaa mbaat o falanteer olaa jilteena, waagaa o rop.

Fi'i o ndang yaam kaa jeg xeet inite santaraal mayu, a waaga o jeg oxe na wo geenooxee paam ordinaateer fee, mbaat ta ref yooru um.

A ñaac'in ale fop leng oo.

2- Ñuf ordinaateer fee

Top apaax a teefand ake na ñuf ale ten moy'u, a ñaac' apaax le no ordinaateer fee no keene ge'nooxu.

Digand feraand le :

No deetir ole no ordinateer fee a juga o dugand

« keβandi », koo war o cuq tookum ndax pofe ke a mbeeñ.

Kam pofe keene mbetooxna, jili delem « geenni »... (dooni tookum o cooc'ir ole ,soo cooc'it o butoŋ o janoon ole, a bulo'angaa, keene refu ee a jilwa).

Digand dikandeer le :

Fadiidaa koy no deetir o faktu o laa laloonga paagooxu mayu, a refangaa kaa o bug o ñuf ordinaateer ole wo, jili soom o waaf ole ne'ee na « geenni ordinaateer ole ».

yaa cooxeena mayu kaa waagooxna.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Pioof** : ne o fi'taa, me waroona reef
2. **Geɓnooxu** : reef took um, cungaa no ten
3. **Digand** : reefand

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

ñaay'aa

oxe

Ordinaateer fee

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

ñaay'aa :

yoora um :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

jega :

keɓand :

a lanq :

c) Um sut

Yuuɓ no xa felem oxeɗ, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

keɓand, butoŋ, ɓaxañ, ñaay', ordinaateer

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Mam waro cooc' yaa bugoona ñuf ordinaateer ne ?
2. Kum refu a pi'oof a perand ale yaa bugoona o jiriiñoor ordinaateer ?
3. Mam inite santaraal ne a refaa ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Cooc' mu feloonga.
2. Top apaax a teefand ake na ñuf ale.
3. O butoŋ o janoon ole kaa war o ranig.

I. Um and ke falay fee a fofna**a) Um lay ke samandaal ne a fofna**

Dooni laamit kene.

1. Xar doone took a tabul ale ?
2. Tikoarik podnum ndefu mene ?
3. A taabul ale mam a faru ordinaateer ne ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Xar waro fi' fo xa qos axe na mbetteel ordinaateer ?
2. A tigand ake nam a mbiyu ?
3. Xar taxu xa teefand axe na ñuf ordinaateer a mbar o topel apaax ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(mayu, calelum , faap, pioof, foto)

Xan o ga' tig ..... kaa ndefna no ekaraŋ ne.

Ta coox a den a ..... a lene.

O waas ta paang ..... boo xeloona o fi'aa lakas.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. O elew ole kaa binda na kayee le ten.
2. Ecranj ne kaa gef.
3. Mari kaa jangaa ordinaateer.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of o lay ne rajo a jiriiñoorteel.

O telefon o seqel

Bure, kaa ya^lum a jikanin o portaabul o xas na xa kiid betuufik axe ta jegna. Ndaa koy waagiran o ñaayⁱn apaax. O maagum, Xooxaan sax, naa lalgandan ke ta warna o fi^l. Xooxaan a lay o ndebum ee :

- Ati mene o telefon ole
- Rugneen na kuuraa fee xayⁱn ta yip baa may.
- Ñufeen.
- Batari le a mayangaa, o sog o keɓand o portaabulof.
- Soo koy o ret na biro fee too jil a felangaang, ne bugoona ta ga^lnooraa.
- Anddi cektir ke fop fo tekit den.
- O jilangaa nga^lnoor ne, waafi o bindir ole ndax o bind lim ke no wiin lakas we.
- Wene ndefu tuqel ke na keɓandaa a ñufaa.
- Deeti mene, tuqel kene na ɓaataa o nan ole.
- Na biro fee, deetlooxi cektir foto ir ne ; xan o waag o fi foto mosu.
- Mene, o bekaa o nan^lgiloole.
- Ba o weec ee o telefon ole wo na tuq a ñaay^taa : fiisi fo nqolof soo biro fee a feeñ.
- Ndiiki koy, kaa o bugko fi^laa on dang, no jaab.
- Ba o jeem o dam fop no bes fa leng.
- Dayi meene xaye
- Jaabi a ful o xoy ole mi.
- Soo koy xooyaam soo um jaabon.
- A faaxa ! Me ta refna koy, retani xooxof.
- Wo xe kamane.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **Lalgandan** : lalan, jangnan ne ta warna o fi'
2. **Rug'neen** : bekeen
3. **Cektir** : ken na taxa o and ke waroona fi'

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

ole mi	Jaabi	o xoy
--------	-------	-------

b) Um andid

- ▶ Xa felem axe mbogna tekit
1. Bindi na kaye'of ðelem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
jil :
o ndang :
▶ Xa felem xa sufoor
  2. Bindi na kaye'of ðelem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
þaataa :
bek :

c) Um sut

Yuuþ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, ðelem le yooneerna fa den.

portaabul, batari, nimoro, sag, cektir

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Nam o telefon ole ten a ñaay'taa ?
2. Mam Bure a xot tu' o telefon ole ten ?
3. Xar a layun ta fi' ndax ta yip ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. O telefon ole kaa war o yip el.
2. Bure mokna apaax ne o telefon a ñaay'taa.
3. O telefon ole faaxee dara.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Xar Bure a sequ ?
2. O njaac' onqe xar a bugu ke ta seqna ?
3. Mam o telefon ole a hatu ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. O telefon o nan num Bure a jegu ?
2. Xar waago fi' no biro fee no telefonj ole ?
3. Xar waro o and ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye^lof xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(ravid, yip, geek , kuuraa, ɓaataa)

Rug^lneen na ..... fee xay'in ta ..... baa may .
Tuqel kene naa ..... o nan ole.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. O koor oxe kaa bogwaa.
2. O kiin oxeeke kaa Yufaaa.
3. Wiktoor oxey jaabaa o telefon.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

II. Um niir a ñofu.

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye^lof o lalgandit ne o niit a ñaay'taa.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos o ñuxur

1. Damloorti xa felem axene defna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna ten, na kaye'of.

1	a piyoof	mboɓ ne	Tokoor	a cooxa
2	o nan	Tuqel	a ɓaataa	kene

b) Um sut

2. Suti no yuɓ olu refna o delem ole fogeerna, o mbindin na kaye'of.

ñuf, xaaj, biro, ekran, buton
Yer , jaab, keɓand, tuqel, xoy

II. Um wetandu ke falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiic ole na toon ale ta yoonitna.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke

1. Xar waro eet o keɓand ndax o jiriiñoor ordinaateer?

2. A pi'oof akum ndefu no jiriiñoor ordinaateer?

Toonel ke

a. Ekran ne

b. Biro ne

c. Inite santaraal ne

a. Yirif fo niir

b. Keɓand fo ñuf

c. Weg fo foritdaaf

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

Toonel ke

1. An jikanu Bure o portaabul ?

a. O maag um

b. Ya'um

c. Baa um

2. Xar Bure waratu o fi' ?

a. A laamtik

b. A muñ

c. A reef ke ta layeenameem

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. Tokoor fee jangnu den a bet fo a ñuf ordinaateer.
2. Bure kaa jiku o portaabul ole ten.
3. O maag oxe Bure na lalgandan ne o portaabul a ñaay'taa.
4. Tokoor fee ande dara na ordinaateer.

c) Um lay ke damuuma

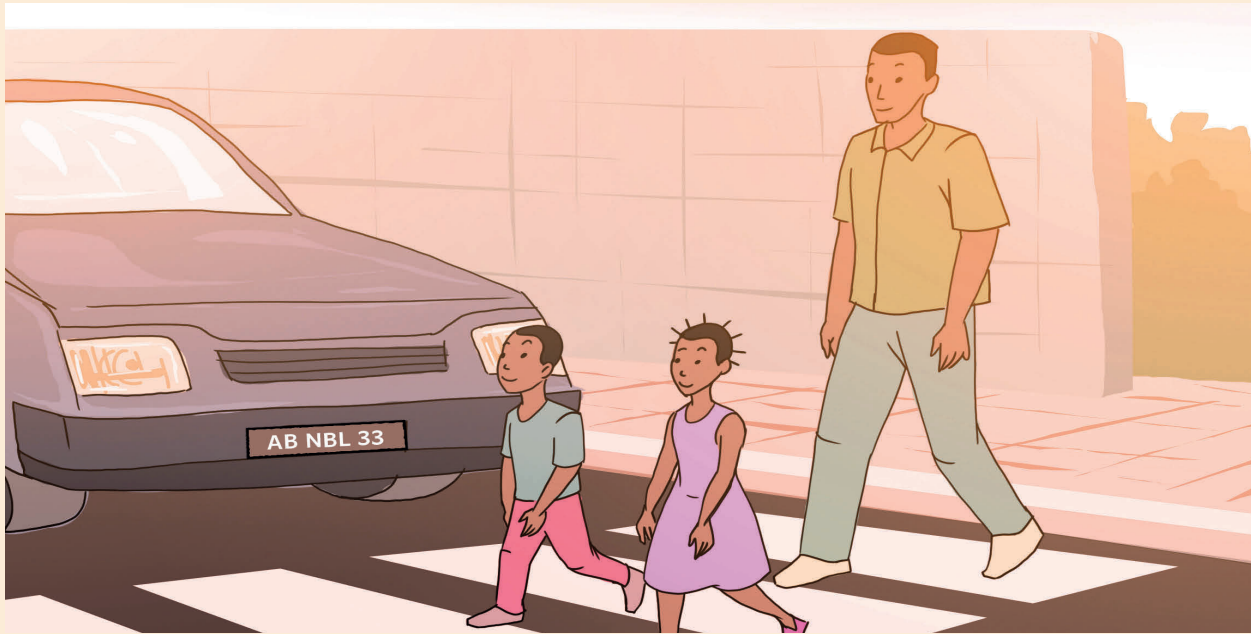
Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, oxu refna no lay fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O y'utangaa, o lay ke xot toona teen.

III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, oxu refna no lay fik ke jangoona no bes ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xoland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye ceemir of xa felem xa fak jangin o kiin nam na xoytiteel no portaabul

Nam naa yʼakandoorteel a qal ?

Nqes ne, Bure fa Mari kaa ndakooxkaa na ekol. Ekol den oxe refaa no saax o lakas ole na qal ale too koo war o yʼakandoox a qal ale. Ya! den a asaa den soo a laya den ee : « A qal naangee o yʼakandoorteel ne feltoonga fo muu reefoona ».

Ndamyo ee boo o yʼakandooxaa a qal, koo war :

- Reef me yaal a caf ake a ndeefaa mbaat me xa oto xe mbaajtaa o joor ;
- A jegangee, o jil maa waagoona o ga!it no kofu xa saax xa faq axe ndax o oto, o moto mbaat a sareet garee.
- Waas yiif itam no me yaal a caf ake a ßeeraa, waasna keene ;
- Deet no njanoon fo no ñamaak soo baat o deet njanoon, ndax o ga! ndi o oto, o moto mbaat a sareet garee, soo o sogkaa o yʼakandu a qal ale
- Teetaqini ndax a jega o lampa le na yetwaa a qal ale no mbaamirof, a yaxgangaa : yaal o jaf ole soom waru o ret. A soßangaa sax o lampa le a kaß, too o war o yʼakandu a qal ale, baati o deetaqin boo o suuraa ;
- A soßaangaa o lampa le a xoßa, xa oto xe soom mbaru ndet, boo yʼakandwaa fat o cung boo xa oto xe fop a ngeenoox.
- Baa mos o yuf yaa o yʼakandwaa a qal ale yaam waagaa o yen a ndeer ale.

Laamit fo piyel

Ñaal 1

A felem a yoobeer ake

1. **A qal** : a fat a o oto mbaat a sareet
- 2- **Ndakooxtaa** : nomtooxiid
- 3- **Yakandoortel** : faafteel

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

a Refaa

o lakas

ekol den

no saax

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
joor :

refaa :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :
ndamyo :
yetwaa :

c) Um sut

Yuuḡ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

Kiristel, ekol, nqes, yaar, tening, lampa

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. An naa dakooxkaa na ekol ?
2. Nam waro yakandoorit a qal ale ?
3. Xar waro fi¹ yaa o lampa le xoḡ na ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Mari fa Jegaan a mbaafa qal ale.
2. Jegaan fa Mari kaa ndakooxkaa ekol.
3. Jegaan fa Mari owe ñaamaa.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Xar ya' den a asu den?
2. Mam xa caac' axe mbaaftaa?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Mam Mari fa Bure a ndakooxaa ?
2. Xar taxu ya'den a asaa den?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(deetaqin, ekol, refaa, no saax, lakas, oxe, naangee, faafteel)

Ekol den.....no saax.....na qal ale.

A qal.....o .....nam nuu feltoonga.

Baati o ..... boo o faafaa.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon
fo samandaal ne.

1. Wiin we kaa ngeenu.
2. Wiin we kaa cakandwaa a qal ale ?
3. Wiin we kaa moof.

e) Um lay ke damuuma

Layi ke jangtoona no falay fee.

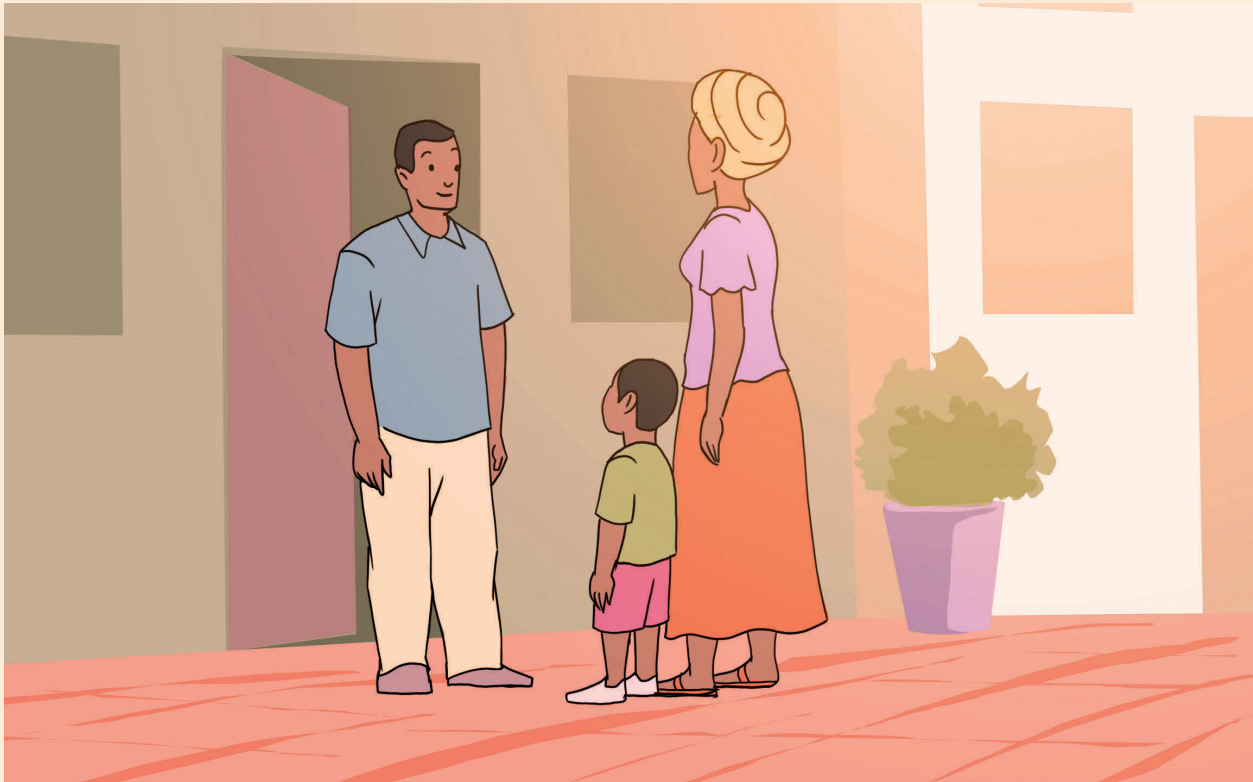
II. Um niir a ñofu

Niiri a qoolu falay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of lay ke fiyoona boo y'akandu a qal ale.

A pesoorof a mosu na dik

Mari, a ref o ndoog onqaa jegna xa kiid betaanahaq, a lay a faapum ee : « Baab o feet, kaam jeg jeetaay faa jofna na pesooroof a mosu no kiin kam dikum. Ndax waagaxamo dimle? » Faapum a doonin ee : « Iyo moos ! O bugangaa fesoora apaax kam dikof, koo war o :

- Jofoora apaax fo gentand we ;
  - Niiw a den too seq o yarax na pi'loof fa layoof ;
  - Bekit yiif o ñoowoof fa den fo calel den, ndax o waag o dimle'aa den leek-leek (too watkiro kumpa) ;
  - Fexey boo fiqilkiro wiin we fo calel mayu coow mbaa fo qew no baxtu a ñootnax;
  - Bekaa o bayof no ñoow ole na dik ane, fogaa no kuu da mbiyaa ta jof na yo'nax no kaa widna dik ane (xool-xooland, a cimb taxar) fo cosaan;
  - Xoolandaa a carin mbindof too fañ o rodgandaa dik ane, debaa kuu refna, muu refna ;
  - Baxaa leel ke mbanuu ta fadna, mbaa o bekaa den o mbiñ boo yaa da mbufidkeel.
  - Mer o yekraa fo gentandof too deetkaa den leek-leek ;
- O reefangaa keene, xan o ref o kentand o paax, o niuwe. »

Laamit fo piyel

Ñaal **1**

A felem a yoobeer ake

1. **Dik** : pind matru kam saate
2. **O ndoog** : o njaac o ndew
3. **A pesooroof** : a tefoof, o ñowoof

I. Um tekit

a) Um sos xa ñuxur

Xoti xa felem axeeke o waag o xemband o ñuxur ole na kaye'of.

ñow ole na

bayof no

bekaa o

dik ane

b) Um andid

► Xa felem axe mbogna tekit

1. Bindi na kaye'of delem le fogna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

faapum :

niiw :

► Xa felem xa sufoor

2. Bindi na kaye'of delem le sufoorna a tekit fo oleng no we ndefna a lanq :

makkiro :

fogaa :

c) Um sut

Yuuɓ no xa felem oxey, suti o bind na kaye'of, delem le yooneerna fa den.

Dik, Dimle , niiw, Xasir , calel, jofor

II. Um and ke falay fee a fofna

a) Um doon

Jaabi laamit kene

1. Xa kiid xa podnum Mari a jegu ?
2. An naa dimle'aa a Mari ?
3. Xar a layu faapum ?

b) Um jil

Bindi na kaye'of lim ne no ñuxur o jofu le.

1. Xadi kaa laamtaa a ya'um.
2. Faapum kaa jikwaa.
3. Xadi a juga xa kiid betaanahaq.

I. Um and ke falay fee a fofna

a) Um lay ke samandaal ne a fofna

Dooni laamit kene.

1. Kum Mari a fi'aa ?
2. Xar faapum doonun ?

b) Um doon

Dooni laamit kene.

1. Xar xadi a layu a faapum ?
2. Xar xadi a layun ?

c) Um fadatin

Yiɓanfooxi na kaye'of xa ñuxur a xene, soo fadatnit a den xa felem xa cofu xe :
(Niiw, coow, makkiro, faapum, xadi, kooñ, jeg, pesooroof)

Baab o feet, ...jeetaay faa jofna na .....
.....a doonin ee

Fexey boo.....wiin we.

d) Um fokat o ñuxur ole yoon fo samandaal ne.

Bindi lim ne no ñuxur ole moy'na yoon fo samandaal ne.

1. Faapum a doonin ee : ndigil oo.
2. Baab o feet kaam jeg jeetaay.
3. Xadi o ndoog o ndew a refu.

e) Um lay ke damuuma

Xar damo no jeetaay le.

II. Um niir a ñofu

Niiri a qoolu falaay fee no kiis tadik.

III. Um bind

Bindi na kaye'of lay nam o ñoowtaa no mbind nuun.

Laamit fo piyel

I. Um tekit

a) Um sos o ñuxur

1. Damloorti xa felem axene defna na tiket ake, o sos o ñuxur ole refna ten, na kaye'of.

1	deetaqin	ʼBati	boo	o yakandwaa
2	Yarwi	layoof	no	gas

b) Um sut

2. Suti no yuɓ oluu refna o delem ole fogeerna, o mbindin na kaye'of.

mefit, reef, oto, mbaamir, deet
ñoow, paax, dimle, fog, ηatoox

II. Um wetandu ke falay fee a fofna

a) Um doon

Niiri falay fee, o bind na kaye'of, lim ne no laamit nuu refna, too o refantin o hiic' ole na toon ale ta yoonitna.

No falay fa mberaand fee :

Laamit ke	Toonel ke
1. Xar xa caac' axe mbaru o cakandoox ?	a. A teex
	b. A fat ale
	c. A qal ale
2. Xar ya'den a buganu a den ?	a. Da muc
	b. da mos
	c. Da yarudaaf

No falay fa fikandeer fee :

Laamit ke

1. Mam a pesorooƙ a mosu le jege ?

Toonel ke

a. No mbind

b. Kam dik

c. Ekol

2. O ñak o reef ke layeena xar a wagu bisiid ?

a. O ñoow o domu

b. Nqaaritoor

c. O mbecmeem

b) Um sut

Bindi na kaye'of lim ke no xa ñuxur axe njofna too a yoon fo falay fee jangoona.

1. Waaga reef mu refna ndax o y'akandoox a qal.
2. A qal naangee y'akandoorteel ne feltoonga.
3. O ñoow kam dik jegee no mbind of.
4. A jega ke waroonga o bugangaa fesoora apaax kam dik of.

c) Um lay ke damuuma

Niiri a caf a mayu, fo a ñu'ax, oxu refna no lay fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. O y'utangaa, o lay ke xottoona teen.

III. Um niir ke layeena

Niiri took, a caf a fak, oxu refna no lay fik ke jangoona no bes fa ndakwiidu. Jaf luu refna teen, fat o xoland a felem ake fo xa ñuxur axe, too bek yiif of no xa toq axe.

IV. Um bind

Bindi na kaye ceemir of xa felem xa fak o as o kiin kam mbind.

Njoprit :

Oxe naa damtang na cang a bugang o waajnoor qicir. Ta coodong falay fee a lanq fo laamit.

Simte :

Niiri falay fee o ndang , o jeem o and ke layeena teen too o doon no cale fo laamit ke.

Ne kalaas nqoolu a jegteel

Rend, njoktoor ne no hookoom ole ne'teena ekol ke no qoolel a jofnu. Dirikteer ne ekol Fay Daali a lay xa elew axe ee o hiid ole fagangaa, kalaas nuu moy'na ñoow o qoolel a jeg neexil. Xa elew axe no kalaas maak ke a adnel ndax a feet ke na fi'keel. Kalaas lakas ke itam a mbokate. Keene at boo Mari fa Sanu fo qaariit den a mbaafaa ke da ngeeninkaa boo kalaas den a daaw neexil ne. A laamtayo sax kelfa ke na xa elew axe fo madam ole. A nqeta mayu soo a geenin a caloof den.

Ke i mbarna mbi' i mbugangaa kalaas in a gen no xoolaa :

- Fat i nqaaj xa elew axe pokatoor ndax da njal
- Njil oxaa adooxanna a qaaj aluu refna, ta soñaa calel ke
- Fat i mbi' ngap ne a qaaj ake a ngelko nqoolantaa.
- Boo i ndopaa a leel ale fat i ndokoox xa maska, ngay a qoox 'in, boo fo' ut ole yodwaa
- Fat i yirif xa palanteer axe, mborit pegax ke, armool ke, taabul-moofir ake fo moofir ke
- Fat i nquɓand boo i ngela o leel
- Mbatin xa ɓaak porxolaac axe
- Fat i yip leel ke na qoɓ ale no kalaas ne.
- Mborit a tablo le nqesoo-nqes, too supt foofi le na jalitkeel.
- Fat i mbañ o mbindaa no miir ke fa taabul ake.
- Njookaa a njal we njegina bes fee.

I. Um tekit**a. Um fadatin**

1. Yipafooxi o ñuxur olene too rokin teen xa felem axe jagna : duuf - nquɓand - leel - weg - dung
Fat i ..... o ..... ole boo i ngela o .....

2. Yipafooxi o ñuxur olene too rokin teen xa felem axe njagna : nqeta - caloof - figu - geenin
A ..... mayu soo a ..... a ..... den.

Njoprit : Ekol oxe bug o weg. A jega qicir maak na cang. O coodel falay fee fo laamit ke a lanq ndax o waajin.

Simte : Niiri falay fuu refna o ndang waaf o and ke refna teen soo doon no calel fo laamit ke ta yoonitna.

1

O suusuup oxe

Maam Xemes, yaay fee faapa Semu, o suusuup a refu. Boo Faatu a deetkuuna, kaa jomi'aa no toki mosoodu ke ta liilaa na keɓ ale. Faatu kaa deeta ne Maam fee a nogoyitna, taa jalaa, a fortaa onj le leek-leek na tagid a ɓaal ale ten. Faatu a ga'aa pidel ke yipeena na xa pot, fo xa moon pentuur axe. Ta lay a Maam fee ee : Kaam bug o suupatin rob ne mi.

Maam fee a dalfo rokoox o gan'um, a humoox o maska le. Ta jang a beñwaar foofi, a yip teen xeme fee fo segene fee na damnaa kuloor ke no toki ke. A yipangaa pidel suupir pulo fo suupir pursiinu ke, a dalfo bek teen rob mbulo ne Faatu. A jang a teex, a yo'in apaax piis ne kam foofi cuup ne. Ta way'aa yaam cuupir ke a sum, a fi a buy. Ta sutin, a nol ndoki ne apaax. A laɓatinin na foofi laa xoolna, a baat o nolin, a liilin.

A yuta, i njegata rob ngoɓu.

Laamit fo calel ke

a. Dooni laamit ke

1. Xar refu calel maam Xemes ?
2. Ke maam Xemes a fiyaa taa nogoy xar a laltu ?
3. Kum refu ke maam xemes a eetaa o fi' yaa ta bugna o suup ?
4. Xar refu o njiriiñ no pidel ke ndefna no xa pot axe ?

b. Suti o ñuxur ole jofna too a yoon fo falay fee.

1. Faatu kaa sim a maam'um suup.
2. Ndiiki, maam Xemess waagatee suup.
3. Suupir leng soom maam xemes a yipu.

c. Ñofi niir falay fee fo a ñu'ax, too yoonandin fo o xooland xa felem axe fo xa ñuxur axe. O bek yiif of itam, apaax, no xa toq axe.

2

Bitik ne Tokoor Kumax

Na dik ane in, Tokoor Kumax sequ meen bitik ne moyna magin. O xe refna a paam a qal a maak ale, a faamir fa gaaraas fee. Kaa biiba a wet bes fuu refna, boo na waxtu 10 kirand, a soɓ wiin we mayatee neene.

Bitik ne a jega xa qeet cikwel kuu ndefna. No dung ole, ta riime teen xa saaku fo kees yaaju kaa yipna kuu jofna no ñoow : maalo fee, kaaf ke, a ñaaw ake, pompiteer fee, soble fee ...

Na kontuwaar ale, a jega balaas fa a poox ake na peese'teel. Cikwel lakas ke fop a ndoonel na taseer ke. A jega a karte keredi kaa na yipeel no portaabul. Ndaa Tokoor Kumax soom refee na bitik ne. A janga oxaa na damtan na cikax ale. A janga iitam o yeeyetax oxaa na moofaa no ndokand ne, a gayaa bitik ne, a deetaa we na ndokaa fo we na sutwaa.

Kamee-kam faa, a jega begax na jofna no ndok onqaa ne'eena maangasiin, a yipel bagaas mayu fo cikwel kaa ngeekeena.

Laamit fo calel ke

a. Dooni laamit ke

1. Mam cikwel ke a ndefu kam bitik ne?
2. Wiin fodnum naa njikooxaa no bitik ne ?
3. Xar laltu ee bitik ne kaa magin ?
4. Mam bitik ne tokor Kumax a refu ?

b. Suti o ñuxur ole jofna too a yoon fo falay fee.

1. Tokoor Kumax soom na refaa no bitik ne.
2. Bitik ne mayee tikoarik.
3. Bitik ne Tokoor Kumax kaa teelaa wet.

c. Ñofi niir falay fee fo a ñu'ax, too yoonandin fo o xooland xa felem axe fo xa ñuxur axe. O bek yiif of itam, apaax, no xa toq axe.

Nam o oto deb a xembandteel

Mboɓ ne kaa mbug o nqemband ɲasir kaa da mbogitna no ndafatir naa ne'eena <<Festiwaal no saasak deb>>. Da feetik a Madam Jalo ndax ta baat a den yiif. Ta lay a den ee :
Nu mbugangaa nqemband o oto deb, xan nu njeg qembandir, ndeefitin neekee :

Qembandir :

- Xa suxoof xa moon palastik xa nahaq
- O bal kuuf leng
- A kartonj alaa jegna santimeet 7 no yaajel fo 15 no cigdel
- Xa qoɓ a bik footar xa tadaq
- Fo ndeex fo ndaduk fo nqoɕu, a njeg santimeet 11
- Xa pindifeer xa taq

A fat a qendand :

- Nu ndoon xa qoɓ a bik footar xa faq axe, nen a koogoor njong na kartonj ale, nqay' santimeet 2 na qoox ake.
- Nu ngum a den na kartonj ale no xa yul axaa nqay'na santimeet 1,5
- Nu yuub fo ndeex ne kam xa qoɓ axe, da sutoox santimeet 1,25
- Nu yul xa suxoof xa nahaq axe a ndeer ale, ndoof a den na teex ake
- Nu ɓek o xoɓ o dadkandeer ole kam o bal ole, ngumin fo lastik boo ta safik
- Nu faap o xoɓ ole took a kartonj ale, ngibin fo lastik a ndeer ale
- Nu mbuuf o bal ole boo ta may, sux o yul ole no xoɓ ole, ndoon o oto le maa dungooxna taa yaaj
- Nu suqit o xoɓ ole

Aca !

Laamit fo calel ke

a. Dooni laamit ke

1. Xar atu boo mboɓ ne ɓaatnook yiif ma madam Jalo ?
2. An na lalgandaa den a qemband o oto deɓ ?
3. Nam mboɓ ne mbi' kaa ke madam Jalo layna den ?
4. Xar adooxu a fat a qemband ale ?

b. Suti o ñuxur ole jofna too a yoon fo falay fee.

1. Xa caac' axe kaa simniko a madam Jalo.
2. Xa caac' axe kaa mbaajaa o mbog no qicir njegu solo.
3. Xa caac' axe kaa lalko a madam Jalo o oto le da nqemband na.

c. Ñofi niir falay fee fo a ñu'ax, too yoonandin fo o xooland xa felem axe fo xa ñuxur axe. O bek yiif of itam, apaax, no xa toq axe.

